

Суђење ратних злочина
на судовима у Босни и Херцеговини

Напредак и препреке

март 2005. године

Одјел људских права

Превод и адаптација

Суђење ратних злочина
на судовима у
Босни и Херцеговини

Напредак и препреке

Успостављање Одјељења за ратне злочине на Државном Суду Босне и Херцеговине (БиХ), у јануару 2005. године, не умањује значај и потребу да се посвети пажња напорима које предузимају надлежни органи БиХ у вези са процесуирањем предмета ратних злочина на кантоналним и окружним судовима. Ново Одјељење на нивоу БиХ у свом саставу имаће домаће и стране тужиоце и судије. Тужилаштво БиХ је потврдило да ће Одјељење, након што буде познат број предмета, процесуирати само најтеже, “врло осјетљиве” предмете, јер Одјељење неће имати ‘ни ресурса ни времена да процесуира све предмете ратних злочина’. Имајући у виду велики број неријешених предмета ратних злочина, може се са сигурношћу тврдити да ће надлежни судови у ентитетима – окружни судови у Републици Српској (РС) и кантонални судови у Федерацији БиХ (ФБиХ) и Суд Дистрикта Брчко процесуирати већину предмета.

Овим извјештајем Организација за европску безбједност и сарадњу Мисија у Босни и Херцеговини (Мисија ОЕБС-а у БиХ) жели да скрене пажњу на број, природу и значај које процесуирање предмета ратних злочина има на судовима у Босни и Херцеговини (БиХ). У том смислу овај извјештај представља до сада најсвеобухватније предузету анализу постигнућа, као и препрека у процесуирању ових предмета.

Праћењем судских поступака, као и другим видовима прикупљања података, ОЕБС је за период од јуна 1996. године до данас прикупио податке о 114 предмета ратних злочина који се налазе у различитим фазама кривичног поступка. Ови предмети се односе на 184 починилаца. Знатан пораст броја поступака за ова кривична дјела на кантоналним судовима ФБиХ, те врло мало сличних активности на окружним судовима РС обиљежио је 2004. годину. У току 2004. године кантонални судови у ФБиХ изrekli су првостепене пресуде по којима је 15 оптужених ослобођено одговорности, а за 9 оптужених изречене су казне затвора у распону од 18 мјесеци до 15 година. Додатно, у јануару 2005. године изречене су двије осуђујуће пресуде на кантоналним судовима у ФБиХ гдје висине казни износе седам година и четири године и шест мјесеци затвора. У вријеме писања овог извјештаја на судовима се води 14 поступака против 34 лица, која су оптужена за извршење кривичних дјела ратних злочина.

Путем овог извјештаја ОЕБС није само упутио уобичајене критике у погледу рада домаћих органа власти, него је истовремено истакао низ примјера у којима судије и тужиоци, нарочито у ФБиХ, ефикасно и ажурно процесуирају предмете ратних злочина. Међутим, скоро деценију након завршетка сукоба, активности које предузимају органи власти на истраживању ратних злочина и кривичном гоњењу починилаца, као и на обештећењу жртава или њихових породица нису довољни. Досадашњи неуспјех органа власти да процесуирају одговорне за ратне злочине озбиљно подрива владавину права и негативно утиче на повјерење јавности у полицију и правни систем уопште, посебно међу повратничком популацијом. Ова оцјена се нарочито односи на РС.

Овим извјештајем, ОЕБС указује на бројне препреке које би требало да буду отклоњене на путу ефикасног процесуирања ратних злочина. Ово се прије свега односи на политичку незаинтересованост пристрасних органа власти, те присутан страх код судија и тужилаца за њихову личну безбједност. Осим тога, уочене су и тешкоће у проналажењу и обезбјеђењу присуства свједока и оптужених на суду, као и потешкоће у успостављању ефикасне међудржавне сарадње. У процесуирању предмета ратних злочина, судови и тужиоци су суочени са бројним потешкоћама које се односе на свједоке. Примијећено је да се свједоци веома често не одазивају на позив суда, да су у страху, те да је код свједока наступио заборав догађаја о којима би требало да свједоче. Даље је уочено, да не постоји адекватан систем за заштиту свједока. Судови су оптерећени великим бројем

предмета, а истакнуто је да је правна литература, која може да послужи као референца у процесуирању ових предмета, неадекватна. Примичењено је да није омогућено редовно снабдијевање судова билтенима, као и стручним текстовима из области међународног хуманитарног права. Обука судија и тужилаца у овој области, као и уопштено о припреми оптужнице, начину унакрсног испитивања и избору доказа је недовољна. Материјална средства на располагању судова довољна су да задовоље основне потребе, док се додатни издаци, неопходни за ефикасно процесуирање ових кривичних дијела не сматрају приоритетним. Доношење нових закона о кривичном поступку у 2003. години, као и успостављање Одјељења за ратне злочине на државном нивоу отворили су читав низ питања везаних за поступање и надлежност, што је произвело одређену неизвјесност у овим предметима. Новонастала ситуација представља додатни изазов за судове у ентитетима

Дугогодишњим праћењем предмета ратних злочина на судовима у БиХ, ОЕБС указује на то да су судови нерадо проводили ефикасне поступке против осумњичених лица која су била на утицајним функцијама у току сукоба, или још увијек имају утицаја у средини. Рестриктивна тумачења чињеница, као и пропуст да се утврде све околности, резултирали су знатним бројем ослобађајућих пресуда. Иако су у 2004. години изречене осуђујуће пресуде на казне затвора уочено је да су осуђени углавном били припадници ниже рангираног војног особља. Праћење судских поступака у предметима ратних злочина, које су вршили службеници ОЕБС-а, указује на то да предмети нису вођени ефикасно у случајевима у којима су оптужени били припадници “већинског” народа, а свједоци оптужбе припадници “мањинског” народа на том подручју.

Додатни значај предмета ратних злочина, који се процесуирају у државама бивше Југославије, представља њихова регионална повезаност, с обзиром да се жртве, свједоци и починиоци налазе на територијама ових земаља. Иако постоји одређени ниво сарадње између земаља у региону, ОЕБС сматра да постојећи поступци и пракса нису ефикасни и довољно уређени. Досадашња спремност, те постојећи механизми за сарадњу земаља у региону, као и између самих ентитета у БиХ, не задовољавају потребе при истрагама и процесуирању ратних злочина, те због тога морају да буду предузети додатни напори за побољшање сарадње у 2005. години.

Сматра се да ће успостављање мјешовитог Одјељења за ратне злочине БиХ, које је добило општу подршку, створити позитивни моментум у 2005. години за процесуирања ратних злочина, што би могло да има позитиван утицај на рад кантоналних и окружних судова. Међутим, док се средства и пажња усмјеравају на Одјељење за ратне злочине, које ће углавном процесуирати значајне предмете, веома је битно скренути пажњу власти у БиХ и међународне заједнице на потребу изналагања неопходних средстава за судије, тужиоце и адвокате на нивоу ентитета, како би могли ефикасно да процесуирају ратне злочине. Коначан успјех у процесу кривичног гоњења ратних злочинаца неће само зависити од ефикасности новог Одјељења за ратне злочине, него и од способности кантоналних и окружних судова да изврше свој дио посла у процесуирању великог броја предмета ратних злочина.

Структура извјештаја

Извјештај је конципиран тако да даје ретроспективан и статистички преглед процесуирања ратних злочина у БиХ, а истовремено пружа анализу тематских питања која се односе на ефикасно и правично процесуирање предмета ратних злочина. Са циљем да се пружи помоћ органима власти БиХ, институцијама, практичарима, као и међународној заједници, извјештај даје низ препорука којима се указује на потребу пружања додатних финансијских средстава, доношење потребних

упутстава, тумачања закона, као и даљу стручну обуку. Наведене препоруке представљају ставове које је дало Одјељење за људска права Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини.

У поглављу 1 дат је преглед циљева извјештаја. Даље, ово поглавље описује ОЕБС-ов програм праћења судских поступака и методологију рада, као и друге изворе података, укључујући и податке прикупљене анкетом коју је, по питању процесуирања ратних злочина, ОЕБС провео у кантоналним и окружним тужилаштима у мају и јуну 2004. године.

У поглављу 2 дат је хронолошки приказ процесуирања ратних злочина, који укључује и формирање Хашког суда, преглед раније вођених поступка у предметима ратних злочина у БиХ, и доношење “Правила пута“ на основу Римског споразума из 1996. године. Ова правила су омогућила да Хашки суд врши надзор над поступцима које воде органи власти у БиХ.

У поглављу 3 представљен је статистички преглед предмета који се воде пред домаћим судовима у БиХ. Ово поглавље указује на број и категорију предмета ратних злочина које је Јединица Хашког суда за примјену “Правила пута” вратила органима власти у БиХ, као и напредак који су ти органи остварили у процесуирању предмета. Посебна пажња је поклоњена предметима у којима је изречена првостепена пресуда у току 2004. године, као и висинама казни које су оптуженима изречене у пресудама.

У поглављу 4 дат је преглед кривичноправног система у БиХ, у дијелу који се односи на ратне злочине. Поглавље пружа кратак преглед главних промјена у реформи кривичноправног система у БиХ, како процесних, тако и организационих промјена у судовима и тужилаштвима које су у јануару 2005. године довеле до успостављања мјешовитог Одјељења за ратне злочине на Суду БиХ.

У поглављу 5 представљена су запажања, анализе и препоруке ОЕБС-а у вези са тешкоћама и препрекама са којима се сусрећу кантонални и окружни судови при процесуирању ратних злочина. Ово поглавље се састоји од десет подналова који обрађују низ питања као што су: тешкоће у вези са проналажењем и хапшењем осумњичених, надлежношћу за поступање, заштитом свједока, процесним питањима и доказима, међудржавном сарадњом, независношћу и непристрасношћу суда, правима оштећених странака, као и потребама у обуци, ресурсима и изградњи капацитета судова, тужилаштва и адвоката.

У поглављу 6 дат је приказ поступка прописаног „Правилима пута“. У њему су изнесени проблеми који се јављају у вези са њиховим тумачењем и примјеном од стране домаћих органа власти у БиХ. Коначно, у свјетлу затварања Јединице Хашког суда, за примјену “Правила пута” од 29. септембра 2004. године и преноса њених надлежности на Тужилаштво БиХ, ОЕБС је указао на питања која је потребно ријешити.

У поглављу 7 налази се сажетак ОЕБС-ових закључака у вези са постигнућима која су органи власти у БиХ остварили, као и препреке које још стоје на путу правичног и ефикасног процесуирања ратних злочина.

Додатак А садржи преглед 32 предмета ратних злочина који су били или су још увијек у поступку пред домаћим судовима. Додатак садржи кратак преглед свих предмета у којима је у 2004. години и почетком 2005. године изречена првостепена пресуда, кратак преглед предмета који су још у току, те кратак преглед значајнијих предмета који су завршени прије 2004. године.

Март 2005. године

Скраћенице

АБА-ЦЕЕЛИ	Америчко удружење правника – централноевропска и евроазијска иницијатива
БиХ	Босна и Херцеговина
ЦЦИАТ	Тим за оцјену примјене кривичних закона
ЦДСС	Одјељење за правну помоћ при Суду БиХ
ЕУПМ	Полицијска мисија Европске уније
ФБиХ	Федерација Босне и Херцеговине
ГФАП	Дејтонски мировни споразум
Хашки суд	Међународни суд за ратне злочине почињене у бившој Југославији
ХЛПЦ	Високи судски и тужилачки савјет
ХВО	Хрватско вијеће одбране
ИЈЦ	Независна правосудна комисија
ЈНА	Југословенска народна армија
ОХР	Канцеларија високог представника
ОЕБС	Организација за европску безбједност и сарадњу
Правилник	Правилник о прегледу предмета ратних злочина
РС	Република Српска
СФРЈ	Социјалистичка Федеративна Република Југославија
СИПА	Државна агенција за истрагу и заштиту
Сл. глас.	Службени гласник
УНХЦР	Високи комесаријат Уједињених нација за избјеглице
УНМИБХ	Мисија Уједињених нација за Босну и Херцеговину
ВРС	Војска Републике Српске
КЗ	Кривични закон
ЗКП	Закон о кривичном поступку

Кратак преглед извјештаја	i
Скраћенице	iv
Садржај	v
Поглавље I: Увод	
1.1. Сврха и обим извјештаја	1
1.2. Методологија	1
Поглавље II: Основне информације	
2.1. Сукоб 1992.-1995. године и Босне и Херцеговине након Дејтона	3
2.2. Процесуирање ратних злочина на Хашком суду	3
2.3. Почети процесуирања ратних злочина у БиХ	4
2.4. Потреба за међународним надзором – Римски споразум и “Правила пута”	5
Поглавље III: Статистички подаци о предметима који су вођени на домаћим судовима у БиХ	
3.1. Кратак преглед	6
Поглавље IV: Преглед кривичног правног система у БиХ по питањима која се односе на процесуирање предмета ратних злочина	
4.1. Судови, судије и тужилаштва	9
4.2. Формирање Одјељења за ратне злочине БиХ	10
4.3. Међународни инструменти	11
4.4. Важеће законодавство у БиХ	12
Поглавље V: Тешкоће у кривичном гоњењу ратних злочинаца у БиХ	
5.1. Проналажење и хапшење осумњичених	13
5.2. Надлежност	15
5.3. Питања у вези са материјалним законом	20
5.4. Свједоци – страх, амнезија, одсуствовање и заштита	23
5.5. Питања у вези са кривичним поступком и извођењем доказа	29
5.6. Независност, непристрасност и способност судства и тужилаштва	32
5.7. Међудржавна правна сарадња	37
5.8. Утицај законодавних и организационих реформи	41
5.9. Права оштећене странке	43
5.10. Потребе за обуком судија и тужилаца и јачањем капацитета	44
Поглавље VI: “Правила пута” – Поглед уназад и у будућност	47
Поглавље VII: Закључак	51
Додатак А: Преглед предмета	52
Додатак Б: Помоћна литература	60

1.1 Сврха и обим извјештаја

Континуирани рад Међународног суда за ратне злочине почињене у бившој Југославији (Хашки суд) омогућио је да лица, одговорна за најтеже злочине почињене у оружаном сукобу у периоду од 1991. - 1995. године, одговарају за своја дјела. Међутим, Хашки суд је већ сада почео да смањује број предмета са циљем да свој рад оконча до 2008. године, а отпочетка није претендовао на то да може у потпуности да процесуира огроман број предмета ратних злочина који су почињени у бившој Југославији.

У овом извјештају, Организација за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС) у Босни и Херцеговини (БиХ), пружа до сада најсвеобухватнији преглед постигнућа, која су постигли домаћи органи власти у вези са процесуирањем предмета ратних злочина. Без обзира на успостављање Одјелења за ратне злочине Суда БиХ у јануару 2005. године, којег чине домаће и стране особље, и даље је подједнако важно да се скрене пажња на напоре које чине органи власти у вези са предметима који се воде на кантоналним и окружним судовима, нарочито у свјетлу чињенице да ће већина њих вјероватно остати у надлежности тих судова. Ови предмети нису били изложени јавном мнијењу, те до сада нису били предмет детаљних истраживања и анализа.

Циљ извјештаја је да се скрене пажња на број, природу и значај кривичног процесуирања предмета ратних злочина на домаћим судовима. Поред тога што наводи позитивне промјене, ОЕБС истовремено указује на препреке за ефикасно процесуирање ових предмета. На крају су представљени закључци и препоруке упућене домаћим органима власти и међународним организацијама о томе како да побољшају ситуацију на судовима, тужилаштвима, те по питању свједока и жртава.

1.2 Методологија

Мисија ОЕБС-а за БиХ, као и друге међународне организације, од 1996. године прати кривичне поступке у предметима ратних злочина на домаћим судовима. Праћење судских поступака до 2003. године било је углавном засновано на *ad hoc* принципу. Међутим, због чињенице да су друге међународне организације смањиле своје активности везане за праћење предмета или су потпуно напустиле БиХ⁴⁾, ОЕБС је постао најактивнија организација у овом подручју. Од новембра 2003. године ОЕБС има успостављен програм праћења судских поступака, који је усмјерен на праћење и извјештавање о свим врстама кривичних предмета, међу којима предмети ратних злочина представљају значајну категорију. ОЕБС-ов тим посматрача чине 24 домаћа службеника, који прате кривичне поступке на 38 судова у цијелој држави. Службеници-посматрачи користе стандардизовани образац извјештаја у који уносе детаљна запажања и анализе са рочишта. Посматрачи примјењују строгу политику немијешања у рад судова. Политика немијешања заснована је на принципу да остварење потпуне независности сваког судског система подразумијева постојање одговарајућих законом прописаних поступака за доношење одлука, постојање правних лијекова, те, у оквиру тог процеса, потпуну слободу од вањског уплитања.

У периоду од јуна 1996. године до данас, ОЕБС је путем праћења судских поступака или из других извора прикупио податке о 114 предмета ратних злочина против 184 лица, који се налазе у различитим фазама кривичног поступка. Овим активностима прикупљен је велики број података

⁴⁾ На примјер, мандат Мисије Уједињених нација у БиХ је завршен 31. децембра 2002. године

потребних за овај извјештај. Од 114 предмета, 41 је окончан изрицањем правоснажне пресуде. У том смислу, закључци који су представљени нису потпуни, с обзиром да је процесне и материјалне грешке могуће исправити у жалбеном поступку. У тексту овог извјештаја помињу се имена само у предметима у којима је донесена правоснажна пресуда или гдје су се коментаром једноставно настојале објективно да нагласе значајне радње у току поступка.

Потребно је напоменути да, почев од новембра 2003. године, ОЕБС више не прати истражну фазу кривичног поступка (тј. онај дио поступка који претходи подизању оптужнице, а који воде полиција и тужилац). У појединим предметима, подаци о истражној фази кривичног поступка прикупљени су прије 2003. године. Иако су до сада праћени бројни поступци у предметима ратних злочина, систематско прикупљање података у овој фази поступка надилази објективне могућности било које међународне организације у БиХ.

Неки подаци у овом извјештају потичу из праћења суђења које је ОЕБС провео у сарадњи са другим међународним организацијама, укључујући Канцеларију високог представника (ОХР), Мисију УН-а за Босну и Херцеговину (УНМБиХ), Полицијску мисију ЕУ-а (ЕУПМ) и организације Human Rights Watch, Хелсиншки одбор за људска права и Amnesty International.

Као додатни извор који пружа податке које се односе на истрагу, ОЕБС је у периоду мај/јуни 2004. године провео анкету на свим кантоналним и окружним тужилаштвима у цијелој БиХ. Сврха ове активности је била да се прикупе ставови тужилаштва у вези са процесуирањем предмета ратних злочина. Поједина запажања и ставови тужилаца су представљени у извјештају. Питања у анкети су се односила на надлежност, кривични поступак, доказе и свједоке и потребе за обуком, а то је детаљно обрађено у даљем тексту.

Иако већина података у овом извјештају произилази из праћења судских поступака и анкете проведене у тужилаштвима, ОЕБС је од самог оснивања мисије у БиХ 1996. године прикупио велики број података и из других извора. Ови извори обухватају податке достављене од стране различитих међународних организација, Хашког суда, податке прикупљене путем осталих активности у оквиру рада Мисије у области владавине права, односно људских права, као што је, на примјер, недавно учешће у Радној групи за успостављање Одјељења за ратне злочине на Суду БиХ и обимна архива медијских извјештавања.

2. Основне информације

2.1. Сукоби 1992. - 1995. године - Босна и Херцеговина након Дејтона

Сукоби у БиХ су званично окончани 14. децембра 1995. године када је потписан Општи оквирни споразум о миру у БиХ (енгл. скр. ГФАП), тј. Дејтонски мировни споразум. Процјењује се да је у сукобима погинуло између 150.000 и 250.000 људи,⁽²⁾ те да је дошло до великог разарања земље, уз масовне миграције и расељавање људи. Поред огромних губитака у људским животима, приближно милион људу постали су избјеглице и исто толико је интерно расељено.⁽³⁾ Уништено је 35 процената предратних стамбених јединица, а техничка и друштвена инфраструктура претрпјеле су значајна разарања.

Општи оквирни споразум о миру у БиХ (Дејтонски споразум) од 14. децембра 1995. године успоставио је послеријатно уставноправно уређење БиХ. Према овом споразуму државу Босну и Херцеговину чине двије административне јединице-ентитета: Република Српска (РС) која обухвата 49% територије и Федерација БиХ (ФБиХ) која обухвата 51% територије.⁽⁴⁾ ФБиХ се састоји од 10 кантона, са високим степеном аутономије у односу на ентитет, а сваки од њих има своје министарство правде и унутрашњих послова, иако она постоје на нивоу ентитета. РС има централизована министарства правде и унутрашњих послова са сједиштем у Бањој Луци и састоји се од пет административних јединица - округа. Уставноправни статус Брчког коначно је ријешен 5. марта 1999. године. Успостављањем дистрикта, који има самоуправу са јединственом мултиетничком полицијом, која дјелује под јединственом командном организацијом, и са одвојеним правосуђем.

2.2 Процесуирање ратних злочина на Хашком суду

Напори међународне заједнице да се суди лицима која су оптужена за ратне злочине започели су много прије завршетка сукоба. Обим свирепих злочина, почињених на територији бивше Југославије, био је такав да је 25. маја 1993. године Савјет безбједности Уједињених нација једногласно закључио да треба формирати међународни кривични суд, који ће судити појединцима за тешка кршења међународног права, до којих је дошло на подручју бивше Југославије од 1. јануара 1991. године.⁽⁵⁾ На основу овога домаћи судови имају упоредну надлежност у процесуирању поменутих кривичним дјелима, али Хашки суд има првенство у поступању над домаћим судовима⁽⁶⁾. Надлежност Хашког суда је такође призната у члану IX и Анексу IV, члан II, став 8. Дејтонског споразума који каже:

“Сви надлежни органи власти у БиХ сарађиваће са... Међународним судом за бившу Југославију и омогућити му неограничен приступ (а нарочито ће поступати по наредбама које су издате у складу са чланом 29 Статута овог Суда)”

⁽²⁾ Већина процјена о броју лица погинулих у рату у Босни и Херцеговини креће се од 200.000 до 250.000. У Центру за истраживање и документацију Сарајево процјењују да коначна цифра вјероватно није већа од 150.000.

⁽³⁾ “Слика интерног расељавања: Босна и Херцеговина“ Глобална ИДП база података Норвешког савјета за избјеглице (“Profile of Internal Displacement: Bosnia and Herzegovina”. Norwegian Refugee Council Global IDP Database), 28. јануар 2004. године.

⁽⁴⁾ Погледати <http://www.ohr.int/dpa/default>.

⁽⁵⁾ Погледати Резолуцију 827 (1993) 32 ИЛМ 1203 Савјета безбједности УН-а у Поглављу ВИИ Повеле УН-а и чланове 1. и 8. Статута Хашког суда приложеног уз њу (налази се на http://www.un.org/Haski_sud/legaldoc/index.htm).

⁽⁶⁾ Ид. чл. 9 који садржи принцип примата у односу на домаће судове.

2.3 Почети процесуирања ратних злочина у БиХ

Домаћи судови у БиХ, и редовни и војни, почели су да процесуирају предмете ратних злочина још у вријеме сукоба и непосредно након њега. Одлив стручних кадрова у правосуђу и адвокатури, те материјална разарања и недостатак одговарајуће опреме и просторија онемогућио је судове у БиХ да суде на ефикасан и правилан начин. Настала ситуација је даље погоршана сложенешћу уставноправног оквира у држави са два ентитета, са одвојеним правним системима, полицијом и министарствима правде. Такође, одредбе закона о кривичном поступку нису доприносиле ефикасности у процесуирању ових предмета. Миграције и одлив великог броја предратних судија и тужилаца су, у различитим дијеловима државе, резултирали тиме да је кадровски састав судова и тужилаштава одражавао припадност “већинском” народу. Нове, недовољно искусне судије и тужиоци су именовани на етничким и политичким основама. Неefикасне истраге, превелика и систематска одуговлачења у рјешавању предмета, проблематичне одлуке, заједно са неповјерењем које је владало у судски систем, озбиљно су довели у питање остварење владавине права, нарочито у вези са процесуирањем ратних злочина.

У оваквом нестабилном и исполитизованом окружењу поједини истражни органи, полиција и тужиоци, почели су са истрагама и процесуирањем предмета у којима се наводно радило о ратним злочинима. Основано се сумњало да је у великом броју предмета долазило до произвољних хапшења и неправичних судских поступака. На примјер, у периоду од 1993. до 1995. године, Војни суд Орашје је, у *одсутству*, осудио 47 лица оптужених за ратне злочине⁽⁷⁾. У неким од ових предмета изречена је смртна казна⁽⁸⁾, која је након укидања смртне казне 1998. преиначена у казну затвора у трајању од 20 година.⁽⁹⁾ Након упућивања ових предмета на Хашки суд 2001. године (погледати поглавље 3.4), 42 предмета су добила категорију “Б” (недовољно доказа да се оправда хапшење или подизање оптужнице) или Ц (немогуће утврдити да ли су докази довољни). Даље, 1993. године на Окружном војном суду Сарајево, Сретко Дамјановић је проглашен кривим за геноцид и ратни злочин протов цивилног становништва и осуђен на смрт, а што је касније преиначено у казну затвора у трајању од 20 година. По овом предмету Дом за људска права БиХ⁽¹⁰⁾ је 1997. године донио одлуку да је Окружном војном суду у овом предмету *‘недостајао изглед довољне независности’*⁽¹¹⁾ и због тога се није могао *‘сматрати “судом” у смислу члана 6 (1) Конвенције’*. Пресуда против Дамјановића је поништена у јулу 2002. године. ОХР, ОЕБС, као и друге међународне организације оштро су осудили суђење Ибрахиму Ђедовићу на Кантоналном суду Сарајево 1997. и 1998. године, јер оптужени у бројним аспектима није имао правично суђење.⁽¹²⁾ Пресуда против Ђедовића је поништена након поновног поступка 27. марта 2000. године. У предмету *Голубовић* (погледати преглед предмета у додатку) на Кантоналном суду Мостар, процес је трајао дуже од седам година, са дугим периодима одгађања и бројним прекидима, како у истрази, тако и на главном претресу. Иако је тужилац поднио захтјев за покретање истраге у априлу 1994. године, главни претрес није заказан, нити је ефикасно вођен све до фебруара 2000. године.

⁽⁷⁾ Неки предмети су вођени на Вишем суду Босански Брод који је такође био у Орашју.

⁽⁸⁾ У већини случајева изрицане су казне од 15-20 година затвора.

⁽⁹⁾ Члан 393.1 КЗ-а ФБиХ ИЦЦ (1998), објављен у Сл.глас. ФБиХ бр. 43/98 20. новембра 1998. године

⁽¹⁰⁾ Члан ИИ(1) Устава БиХ и Дејтонског споразума, Анекс 6

⁽¹¹⁾ Предмет бр. ЦХ/96/30, одлука Дома за људска права.

⁽¹²⁾ Ђедовић је ухапшен под сумњом да је починио ратне злочине над цивилима и ратним заробљеницима. Кантонални суд Сарајево га је 6. октобра 1998. године прогласио кривим. Након другог суђења 2000. године проглашено је да није крив. Ђедовић је провео 3 године у притвору и тврдио је да је његово хапшење и суђење било политички мотивисано. Ђедовић је био замјеник министра одбране и полиције у „аутономној покрајини Западна Босна” коју је прогласио Фикрет Абдић, септембра 1993. године у Великој Кладуши. Дошло је до оружаног сукоба између снага лојалних Фикрету Абдићу и Петог корпуса Армије БиХ.

2.4. Потреба за међународним надзором – Римски споразум и „Правила пута”

Могућност произвољних хапшења и неправичних судских поступака била су основна питања, која су плијенила пажњу међународне заједнице, у периоду непосредно након сукоба у БиХ. Злодјела и масовно расељавање цивила довели су до успостављања владавине већине на територијама гдје су се они десили. У оваквом окружењу било је тешко остварљиво да се грађани крећу по БиХ без страха од произвољних хапшења или притварања. Обезбјеђење пуне слободе кретања било је посебно битно за избјеглице и расељена лица, ради успјешног одржавања општинских избора у БиХ у септембру 1996. године. Кандидати и бирачи су подстицани да се кандидују и гласају у предатним изборним јединицама.

Због наведених разлога уведен је поступак под називом: „Правила пута” који је представљао додатак Римском споразуму, као трипартитном политичком споразуму, који су 18. фебруара 1996. године потписали предсједник БиХ Алија Изетбеговић, предсједник Републике Хрватске Фрањо Туђман и предсједник Савезне Републике Југославије Слободан Милошевић. „Правила пута” су служила као инструмент који омогућава да Хашки суд надзире кривична гоњења која предузимају надлежни органи у БиХ.⁽¹³⁾ Према споразуму, надлежни органи БиХ су морали да доставе сваки предмет Хашком суду, који би одобравао хапшење и подизање оптужнице. Канцеларија главног тужиоца Хашког суда успоставила је Јединицу „Правила пута” како би дала мишљење да ли има

“...довољно доказа по међународним стандардима да се оправда хапшење или оптужница против осумњиченог или наставак притвора притвореног”.

Категорија “А” даје се за конкретно осумњичено лице за конкретну оптужбу како би се означило да има

“...довољно доказа по међународним стандардима који пружају основану сумњу да је (име оптуженог) можда починио (конкретно)... озбиљно кршење међународног хуманитарног права”.

Поред ових, постоји још седам категорија (Б-Х) међу којима Б и Ц представљају најзначајније категорије по броју и природи. “Б” категорија значи да нема “*довољно доказа*”, док у предметима “Ц” категорије Хашки суд није “*могао да одлучи да ли има довољно доказа*” и упутио је органе власти БиХ да прикупе релевантне доказе, након чега би предмет требало да буде поново поднесен на категоризацију.

С обзиром на планирано затварање Хашког суда,⁽¹⁴⁾ главни тужилац Хашког суда је 27. августа 2004. године писмено обавијестио Предсједништво БиХ да од 1. октобра 2004. године Тужилаштво Хашког суда више неће бити у могућности да прегледа и категорише предмете ратних злочина, те да Тужилаштво БиХ треба да преузме ову обавезу у складу са „Правилима пута“. Предсједништво БиХ је писменим путем прихватило прекид извршења мјера које су договорене Римским споразумом, чиме је Тужилаштво БиХ преузело ову обавезу. (Погледати поглавља 5.2 и 6.)

⁽¹³⁾ Римски споразум, кога су 18. фебруара 1996. године потписали Изетбеговић, Туђман и Милошевић, налази се на www.ohr.int/ohr-dept/hr-rol/thedept/war-crime-tr/. Погледати додатак „Правила пута”.

⁽¹⁴⁾ Резолуција Савјета безбједности УН-а 1503 (2003).

3. Статистички подаци о предметима који су процесуирани на домаћим судовима у БиХ

3.1 Кратак преглед

Од 1996. године Јединица Хашког суда за “Правила пута” запримила је списе против укупно 5.789 лица која се сумњиче за ратне злочине⁽¹⁵⁾. Јединица је до 29. септембра 2004. године прегледала и одредила категорију предмета за укупно 3.489 лица, и вратила их на поступање домаћим органима власти. Од предмета који су враћени домаћим органима у складу са „Правлима пута“, 846 је добило ознаку “А” категорије⁽¹⁶⁾, 2.346 “Б” категорије и 675 је добило ознаку “Ц” категорије.⁽¹⁷⁾

Према информацијама којима располаже ОЕБС, у периоду од 1996. године до краја јануара 2005. године, код 54 предмета са ознаком “Кат А” против 94 оптужена дошло је до фазе главног претреса на судовима у БиХ. Ово представља око 11% предмета које је Хашки суд вратио у БиХ, а имају ознаку “А Кат”. ОЕБС има податке да се у најмање 44 предмета против 73 лица (18 Бошњака, 38 Хрвата, 17 Срба) врши активна истрага или су у фази пред почетак главног претреса. Од предмета који се налазе у фази главног претреса, само два се воде у РС (поступање по друга два предмета у РС је прекинуто у некој од фаза поступка). Остали предмети се процесуирају у ФБиХ. Изречена је 41 правоснажна пресуда⁽¹⁸⁾ за 50 оптужених (27 Бошњака, 6 Хрвата и 17 Срба) од којих је 30 осуђено (14 Бошњака, 3 Хрвата и 13 Срба). Казне затвора су се кретале од у распону од 6 мјесеци до 20 година. Поред ових, 17 предмета, који се односе на 39 оптужених (23 Бошњака, 9 Хрвата, 7 Срба), је у поступку по жалби или је враћено првостепеном суду на поновни поступак.

Повећан број процесуирања предмета ратних злочина на кантоналним судовима ФБиХ, уз врло мало сличне активности на окружним судовима РС, карактерише 2004. годину. У периоду од јануара до новембра 2004. године, 15 главних претреса, са 24 оптужена (7 Бошњака, 10 Хрвата, 7 Срба), завршено је на кантоналним судовима у ФБиХ. Ослобођено је 15 оптужених (седам оптужених у предмету ‘Коњиц 7’, четири оптужена у предмету ‘Мостар 4’ и четири оптужена у појединачним предметима). Осуђујуће пресуде, које су изречене за осталих девет оптужених, садржавају казне чија висина се креће од 18 мјесеци до 15 година затвора. У вријеме писања овог извјештаја води се 14 поступака против 34 лица која су оптужена за извршење кривичних дјела ратних злочина, а које ОЕБС прати.

⁽¹⁵⁾ Статистичке податке ОЕБС је добио од Хашког суда 10. новембра 2004. године.

⁽¹⁶⁾ Још 11 предмета је добило ознаку Г категорије, што значи да је Канцеларија главног тужиоца Хашког суда утврдила да докази за конкретно наведено тешко кршење међународног хуманитарног права нису довољни, али су довољни за другу квалификацију кршења међународног хуманитарног права.

⁽¹⁷⁾ Пошто Хашки суд од органа власти БиХ добија списе по догађајима, а не по осумњиченом, неки осумњичени су добили више од једне стандардне категорије. Према евиденцији Хашког суда, има 3.965 ознака са одређеном категоријом које се односе на 3.489 осумњичених.

⁽¹⁸⁾ Ове цифра можда не укључује предмете у којима су оптужени осуђени за ратне злочине прије него што су “Правила пута” ступила на снагу. У неким случајевима списи су накнадно достављени Хашком суду, али нису укључени у ову цифру, осим ако поступак није након тога поново активиран. Судови нису, сами од себе, поништавали пресуде донесене у току рата због тога што предмети нису били категорисани према „Правлима пута“ – погледати примјер 47 предмета у којима су пресуде донесене у току рата у одсуству оптужених на Војном суду у Орашју и све су остале у архиви Кантоналног суда Орашје и ПО без обзира на накнадну категоризацију према „Правлима пута“: 5 предмета категорије “А”, а остали су категорије “Б” и “Ц”. Нико од оптужених се никада није појавио на Суду – ни прије ни касније.

Сљедећи примјери пресуда, које су изречене током 2004. године, (погледати преглед предмета у додатку), односе се на:

- Предмет *Ратка Гашевића*, који је, 9. фебруара на Кантоналном суду Сарајево, проглашен кривим за ратне злочине против цивилног становништва (за силовање, принудни рад и нечовјечно поступање) и осуђен на 10 година затвора;
- Предмет *Ивана Баковића*, који је, 7. априла на Кантоналном суду Ливно, проглашен кривим за убиство 9 цивила и осуђен на 15 година затвора;
- Предмет *Властимира Пушаре*, који је, 29. јуна, на Кантоналном суду Сарајево, проглашен кривим за ратне злочине против цивилног становништва и осуђен на 10 година затвора. Врховни суд ФБиХ је 8. децембра 2004. године преиначио пресуду и снизио казну на 7 година затвора;
- Предмет *Марија Матића*, који је, 6. јула на Кантоналном суду Мостар, проглашен кривим за ратне злочине против цивилног становништва и осуђен на 6 година затвора;
- Предмет *Драгана Буноза*, који је, 12. јула на Кантоналном суду Мостар, проглашен кривим за ратне злочине против цивилног становништва и осуђен на 9 година затвора;
- Предмет *Зорана Кнежевића*, који је, 9. децембра на Кантоналном суду Сарајево, проглашен кривим за ратне злочине против цивилног становништва и осуђен на 10 година затвора.

У предмету 'Коњиц 7', 28. јуна на Кантоналном суду Мостар, свих седам оптужених је ослобођено оптужби за незаконито затварање, мучење и убиство два цивила српске националности, након што је велики број свједока оптужбе повукао своје првобитне изјаве.

У Окружном суду Бања Лука у РС у току је главни претрес у предмету Матановић против 11 полицајаца оптужених за незаконито затварање.⁽¹⁹⁾ Ово је тек други случај предмета ратних злочина који се налази у фази главног претреса пред судовима РС (први је био 1997. године)⁽²⁰⁾. На Суду БиХ у току је главни претрес против Абдуладхим Мактоуфа, поријеклом Ирачанина, а прво рочиште одржано је 20. децембра 2004. године.

⁽¹⁹⁾ Не у вези са убиством као што је наведено у другим извјештајима.

⁽²⁰⁾ *Ферид Халиловић*, осуђен 23. октобра 1997. године, Основни суд Модрича у РС и кажњен са 15 година затвора (погледати преглед предмета).

У почетку 2005. године на кантоналним судовима у ФБиХ, такође, су изречене још двије осуђујуће пресуде за ратне злочине против цивилног становништва и то: у предмету *Веселин Чанчар* на Кантоналном суду Сарајево у којем је оптужени, 12. јануара 2005. године, осуђен на 4 године и 6 мјесеци затвора и у предмету *Салем Пињић* на Кантоналном суду Мостар, гдје је оптужени 17. јануара 2005. године осуђен на 7 година затвора.

Нови закони о кривичном поступку, који су ступили на снагу у току 2003. године, превиђају нови процесни институт “споразума о признавању кривице”.⁽²¹⁾ Примјеном овог института, у ФБиХ окончан је предмет *Милорада Родића* (погледати преглед предмета у додатку) јула 2004. године, којем је изречена казна од 5 година затвора за ратне злочине против цивилног становништва.

Упоредни статистички подаци за 2003. годину, показују знатно мање активности. Према овим подацима, наконведеног главног претреса, два оптужена су ослобођена кривице, а један оптужени је проглашен кривим. Предмети, *Енес Шакрак* и *Мустафа Хота*, окончани су примјеном споразума о признавању кривице у октобру и децембру 2003. године, којима су изречене казне од 10 и 9 година затвора за ратне злочине против цивилног становништва. Два предмета су прекинута због неурачунљивости оптужених.

Иако је повећан број главних претреса у предметима ратних злочина, готово деценију након завршетка сукоба, полиција и тужилаштва још увијек нису окончали истраге у великом броју предмета да би омогућили ефикасно процесуирање починилаца пред судовима у БиХ. Ово се посебно односи на РС.

⁽²¹⁾ Члан 231. КЗП-а БиХ, члан 246 КЗП-а ФБиХ, чланови 238-239. КЗП-а РС.

4. Преглед кривичноправног система у БиХ у свјетлу процесуирања предмета ратних злочина

4.1. Реформа правосуђа

Организација кривичноправног система у БиХ била је предмет једне од посљедњих реформи. У реализацији пројеката, које су водили Канцеларија високог представника (ОХР) и Независна судска комисија (енгл. скр. ИЈЦ)⁽²²⁾, судови и тужилаштва су реорганизовани, при чему је рационализован број судова у БиХ, а тужилаштва су централизована на кантоналном и окружном нивоу са подручним канцеларијама. (Погледати дио 8 поглавља 5.)⁽²³⁾ Упоредо са овим реформама започео је процес поновног именовања свих судија и тужилаца (погледати дио 5 поглавља 6). Циљ је био да се унаприједи независност и стручност судства и тужилаштва, који су били компромитовани мијешањима политичара и политичким именовањима на основу националне припадности и политичке подобности. Избор судија и тужилаца вршио је Високи судски и тужилачки савјет (ХЈПЦ), који се састоји од домаћих и страних чланова. Савјет је имао за циљ да успостави правилну равнотежу у националном саставу судија. Процес поновног именовања судија и тужилаца значио је да је мандат тренутно запослених судија и тужилаца окончан, те је расписан јавни конкурс за попуњавање свих судијских и тужилачких позиција. Раније запослени, као и потпуно нови кандидати имали су право да се пријаве на конкурс. Ентитетски савјети су у марту 2003. године објавили конкурсе за 874 судијске и тужилачке позиције у Федерацији БиХ, у кантоналним и општинским судовима и у РС, у окружним и основним судовима.⁽²⁴⁾ Поновно именовање појединих судија и тужилаца почело је у априлу 2003. године и наставило се до краја 2003. године, тако да је већина судија и тужилаца именована крајем 2003. године.⁽²⁵⁾ Нови обједињени Савјет је до краја 2004. године именовано 96% свих судија и тужилаца.

До пред крај 2004. године процесуирање ратних злочина углавном се одвијало на нивоу судова у ентитетима, а не на државном нивоу⁽²⁶⁾. У ФБиХ судски систем се састоји од 10 кантоналних судова и 28 општинских судова, док се судски систем у РС састоји од 5 окружних судова и 19 основних судова. Кантонални судови (ФБиХ), окружни судови (РС) и Суд Дистрикта Брчко, донедавно су једини имали стварну надлежност да суде предмете ратних злочина у првој инстанци. Врховни судови у ентитетима и Апелациони суд Дистрикта Брчко надлежни су да рјешавају по жалбама у овим предметима. Надлежност за поступање у предметима ратних злочина промјењена је 24. јануара 2003. године, када је високи представник наметнуо нови кривични закон којим је успоставио надлежност Суда БиХ. Кривични закон БиХ прописује надлежност Суда БиХ, првенствено за кривична дјела против државе и кривична дјела међународног карактера, а у која спадају и кривична дјела ратних злочина. Нови закон ступио је на снагу 1. марта 2003. године.

⁽²²⁾ Погледати Коначни извјештај Независне судске комисије, новембар 2004.

⁽²³⁾ Погледати веб страницу <http://www.hjpc.ba> за више информација.

⁽²⁴⁾ Периодични извјештај #1 Савјета, 1. јануар 2003.- 31. март 2003. Налази се на www.hjpc.ba.

⁽²⁵⁾ Периодични извјештај #5 Савјета, 1. октобар 2003.- 31. децембар 2003. Налази се на www.hjpc.ba.

⁽²⁶⁾ Једино суђење ратних злочина до сада на државном нивоу је случај Мактоуф, које је почело 20. децембра 2004. године (види преглед предмета у додатку).

4.2. Успостављање Одјељења за ратне злочине БиХ

Успостављање Одјељења за ратне злочине на нивоу БиХ (одјељења које је у оквиру Суда БиХ) саставни је дио новог система у коме је надлежност над ратним злочинима пренесена на Суд БиХ, а под одређеним условима постоји могућност преношења надлежности на судове у ентитетима. Успостављање Одјељења први пут је предложено на састанку Управног одбора Савјета за провођење мира 12. јуна 2003. године⁽²⁷⁾, а и било је предмет разговора између Хашког суда и ОХР-а у току 2003. и 2004. године. Ово Одјељење је формално основано 6. јануара 2005. године⁽²⁸⁾ и планирано је да почне процесуирање предмета у току 2005. године. У складу са стратегијом Хашког суда за окончање рада, предмети који су класификовани као мање и средње сложени биће прослијеђени овом специјализованом Одјељењу за ратне злочине БиХ. Одјељење би било надлежно за поступање у најосјетљивијим предметима који се тренутно процесуирају пред правосудним органима у ентитетима. Предвиђа се да ће Одјељење поступати у три врсте предмета: предмети које му упути Хашки суд у складу са Правилу 11 *бис*⁽²⁹⁾ Правила о поступку и доказима Хашког суда (око 15 оптужених), предмети које му упути Тужилаштво Хашког суда, а у којима оптужница још није подигнута (око 45 осумњичених) и они предмети који су прегледани у складу са „Правилима пута“, а који би због осјетљивости требало да буду процесуирани на нивоу БиХ.

Према ОХР-овом Извјештају о напретку у провођењу пројекта за успостављање Канцеларије регистрара (Project Implementation Plan Registry Progress Report) од 20. октобра 2004. године, Одјељење за ратне злочине биће институција БиХ која ће радити у складу са важећим законодавством државе БиХ. Међутим, у првој фази свог рада, оно ће имати привремену међународну компоненту, што се тиче судија и судске администрације. У првој фази Пројекта, судска вијећа ће на главном претресу и жалбеном поступку бити састављена од двојице страних судија и једног домаћег судије. У каснијем периоду, судска вијећа ће бити састављена, углавном, од домаћих судија. Планирано је да, по истеку периода од пет година, Одјељење чине искључиво домаће судије. Исто тако, посебно Одјељење у Тужилаштву БиХ почеће рад са седам страних тужилаца, али ће прерасти у одјељење у којем ће у већини бити домаћи тужиоци. У завршној фази састав овог Одјељења искључиво ће чинити домаћи тужиоци. Независна канцеларија регистрара пружаће техничку подршку и обављати административне послове за Одјељење за ратне злочине, као и за посебно Одјељење за ратне злочине при Тужилаштву БиХ. Временом ће и Канцеларија регистрара прерасти у искључиво домаћи орган.

Одређивање врсте предмета који ће бити процесуирани у Одјељењу је активност која предстоји, јер је главни тужилац БиХ истакао да ће Одјељење поступати само у најтежим *“врло осјетљивим”* предметима (погледати дио 5.2), будући да оно неће имати *“ни средстава ни времена да суди све предмете ратних злочина”*.⁽³⁰⁾ Због тога је јасно да, услед великог броја предмета, највећи број ће се

⁽²⁷⁾ Декларација Управног одбора Савјета за провођење мира од 12. јуна 2003. године. Управни одбор за провођење мира је основано након Конференције за провођење мира у Лондону, децембра 1995. године. Његова основна сврха је да обезбиједи пуно провођење Дајтонског мировног споразума.

⁽²⁸⁾ Закони, које је било потребно донијети за формирање Одјељења за ратне злочине и пренос предмета са Хашког суда на судове БиХ, су објављени у Сл. глас. бр. 61/04 и ступили су на снагу 6. јануара 2005. године. Сљедећи закони су објављени: Закон о измјенама и допунама закона о Суду БиХ, Закон о измјенама и допунама закона о Тужилаштву БиХ, Закон о преносу предмета са Хашког суда на Тужилаштво БиХ и коришћењу доказа које је прикупио Хашки суд у поступцима на судовима у БиХ; Закон о измјенама и допунама закона о заштити угрожених свједока и свједока под пријетњом; Закон о измјенама и допунама Кривичног закона БиХ.

⁽²⁹⁾ Оптужница потврђена, без обзира да ли је оптужени у притвору у Хашком суду или не.

⁽³⁰⁾ Погледати Оријентационе критеријуме за осјетљиве предмете на које се примјењују “Правила пута” Тужилаштва БиХ од 12. октобра 2004. године (погледати дио 5.2 даље у овом извјештају).

процесуирати пред судовима у ентитетима – окружним судовима у Републици Српској и кантоналним судовима у Федерацији БиХ, односно Суду Дистрикта Брчко.

4.3. Међународни стандарди

Чланом II(2) Устава БиХ одређено је да се права и слободе установљене у Европској конвенцији о људским правима (Конвенција) директно примјењују у БиХ и да *‘имају приоритет у односу на све друге законе’*, БиХ је обавезна да *“обезбједи највећи ниво међународно признатих људских права и основних слобода.”*⁽³¹⁾ Дејтонским споразумом, такође, је успостављен Дом за људска права за БиХ, правосудно тијело надлежно за примање и рјешавање пријава о наводним повредама људских права. Мандат Дома за људска права престао је 31. децембра 2003. године, а Уставни суд БиХ постао је главни суд који рјешава пријаве о наводној повреди људских права.⁽³²⁾ БиХ је ратификовала Конвенцију 12. јула 2002. године, чиме јој је омогућено да се предмети подносе Европском суду за људска права у Стразбуру.

Тадашња Југославија је 21. априла 1950. године потписала Женевске конвенције из 1949. године, а Протоколе из 1977. године 11. јуна 1979. године⁽³³⁾ (у даљем тексту Женевске конвенције). БиХ је формално постала страна потписница ових Конвенција након извршене сукцесије од 31. децембра 1992. године и, сходно томе, БиХ подлијеже примјени одредаба међународног права⁽³⁴⁾, без обзира да ли оне имају својство међународног обичајног права.

Примијећена је извјесна спорост по питању потписивања, ратификовања и примјене билатералних споразума који се односе на међудржавну сарадњу, првенствено оних под покровитељством Савјета Европе. Узрок овоме налази се првенствено у сложенем уставноправном уређењу БиХ, које је успостављено Дејтонским споразумом. Све до доношења Закона о министарствима и другим органима управе БиХ марта 2003. године⁽³⁵⁾, на државном нивоу БиХ нису постојали Министарство правде, ни Министарство безбједности, који би надгледали и регулисали њихову примјену на ентитетском и државном нивоу. Након пријема БиХ у Савјет Европе 24. априла 2002. године, БиХ је обавезна да ратификује и примјењује различите међународне споразуме који се односе на кривичноправна питања и да примјењује бројне препоруке Савјета Европе у области кривичног права, укључујући оне који се односе на заштиту жртава и свједока.⁽³⁶⁾ БиХ је 5. фебруара 2002. године ратификовала Конвенцију УН-а о транснационалном организованом криминалу која, такође, садржи обавезе у вези са транснационалном правном сарадњом и сарадњом у истражним поступцима.⁽³⁷⁾

Међународноправне обавезе, које проистичу из надлежности Хашког суда и Римског споразума, већ су наведене у тексту горе.

⁽³¹⁾ Дејтонски споразум, члан ИИИ (1) и у Анексу 6(1).

⁽³²⁾ Споразум у складу са Дејтонским споразумом, Анекс 6, члан XIV.

⁽³³⁾ Уз резерву, погледати www.icrc.org.

⁽³⁴⁾ Ово је право које регулише понашање у оружаном сукобу и које је раније било познато као Закон о оружаном сукобу.

⁽³⁵⁾ Закон о министарствима и другим органима управе, 7. март 2003. године, Сл. глас. БиХ бр. 5/03.

⁽³⁶⁾ Погледати Information Document SG/Inf (2004)10 Савјета Европе, 10. март 2004. године “Bosnia and Herzegovina: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme” 6. извјештај. Параграфи 69-82 Владавина права. Такође погледати “Programme of activities for realization of priorities in 2004 from the report of the European Commission to the Council of Ministers on the preparedness of BiH for negotiations with SAA with EU” који је издала Дирекција за европске интеграције БиХ 27.5.04. Налази се на <http://www.dei.gov.ba/en/prioriteti.asp>.

⁽³⁷⁾ Сл. гласник БиХ, међународни споразуми 3/02 (Конвенција је ступала на снагу 27.03.2002.године)

4.4. Законски оквир БиХ

Иако су у послеријатном периоду усвојени нови кривични закони у ФБиХ, РС и на нивоу државе БиХ, на дјела која су почињена у току рата примјењује се Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) из 1977. године.⁽³⁸⁾ Релевантне одредбе овог Закона, у члановима од 141 до 153, инкриминишу дјела која су забрањена према Женевским конвенцијама.⁽³⁹⁾ Међутим, измјенама и допунама Кривичног закон БиХ створене су претпоставке за процесуирање кривичних дјела ратних злочина по одредбама новог Кривичног закона БиХ (погледати дио 5.3).

ФБиХ и РС усвојили су нове законе о кривичном поступку у 2003. години, па се неки предмети ратних злочина процесуирају у складу са новим законима⁽⁴⁰⁾ али, зависно од датума потврђивања оптужнице, неки су процесуирани у складу са процесним законима који су прије били на снази. Постоје бројне разлике између закона о кривичном поступку из 2003. године и ранијих закона. Ранији закони који су важили у оквиру кривичноправног система бивше Југославије садржавали су неке од карактеристика инквизиторског система, према којима је истражни судија био надлежан за цијели истражни поступак. Руковођење главним претресом била је дужност судије у поступку. Улоге тужиоца и браниоца су, у складу са тим, биле мање изражене. Нови закони, који су скоро потпуно исти у РС и ФБиХ, представљају радикално приближавање према поступцима који су карактеристични за адверсарни систем кривичног права. Функција истражног судије је укинута и замијењена системом у коме истражне радње обављају полиција и тужилац. На самом главном претресу поступак је адверсаран по својој природи, што значи да је сада задатак тужиоца и браниоца да изнесу аргументе, изведу доказе, унакрсно испитају свједоке и активно постављају приговоре. Судија, који води главни претрес, више нема примарну улогу при испитивању свједока. Са увођењем нових поступака, као што је споразум о признавању кривице, ове промјене представљају значајно реформисан систем кривичног права. ОЕБС је интензивно пратио примјену закона о кривичном поступку током цијеле 2004. године. Мисија ОЕБС-а је 17. децембра 2004. године објавила извјештај о томе, под називом: *Извјештај о примјени закона о кривичном поступку на судовима у БиХ*, који представља први детаљан преглед примјене нових закона о кривичном поступку.⁽⁴¹⁾

⁽³⁸⁾ У складу са начелом да се примјењује онај закон који је био важећи у вријеме извршења кривичног дјела, осим ако каснији закон није повољнији за починиоца.

⁽³⁹⁾ Кривични закон СФРЈ је усвојен у БиХ 1992. године, а у самопроглашеној РС 1993. године.

⁽⁴⁰⁾ Закон о кривичном поступку ФБиХ, Сл. гласник ФБиХ бр. 35/03 и Закон о кривичном поступку РС, Сл. гласник РС бр. 50/03.

⁽⁴¹⁾ Међу питањима која су обрађена у овом извјештају, а који је припремио Тим за владавину права Мисије ОЕБС-а у БиХ, су: запажања у вези са примјеном института споразума о признавању кривице, новим адверсарним поступком на главном претресу: запажања о ефикасности новог поступка: право на браниоца и друга питања у вези са ефикасном, правичном и досљедном примјеном нових закона о кривичном поступку на судовима у БиХ. У извјештају се налазе конкретне препоруке за мјере које треба да предузму домаћи органи власти. Налази се на www.oscebih.org.

5. Тешкоће у кривичном гоњењу ратних злочинаца у БиХ

5.1. Проналажење и хапшење осумњичених

Сукоби на територији БиХ довели су не само до масовног расељавања лица у оквиру БиХ, него су присилили многе да потпуно напусте земљу. Боравишта грађана у БиХ и ван ње, често нису позната органима гоњена, а лица која имају сазнања да их органи власти сумњиче за наводно почињене ратне злочине најчешће су у бјекству. Тако доступност органима гоњења великог броја осумњичених, који бораве у другом ентитету или иностранству, и даље зависи од сарадње органа гдје се они налазе.

Као и у предметима пред Хашким судом, тако и пред судовима у БиХ најзначајнији изазов представља проналазак осумњичених за ратне злочине и обезбјеђивање њиховог присуства у поступку. У анкети, проведеној у тужилаштвима, тужиоци су навели да *“је веома тешко ући у траг починиоцима”* и да *“сарадња између полиције двају ентитета није на високом нивоу, што има велики утицај на откривање починилаца који нису доступни органима гоњења.”*

Радње на проналажењу *починилаца* предузимају се путем министарстава унутрашњих послова, али, према ријечима тужилаца углавном из ФБиХ, оно је отежано због лоше међуентитетске сарадње и непостојања државног органа који би координирао размјену података између одговарајућих ентитетских органа. Тужиоци су истакли да би рјешење ових проблема могло да буде примјена овлашћења са државног нивоа ради прикупљања информација и издавања налога за хапшење. Примјена дисциплинских мјера против службеника који не сарађују и пажљиво праћење захтјева за пружање правне помоћи требало би да буду предмет супервизије од стране Полицијске мисије Европске уније (ЕУПМ).

Проблем обезбјеђења присуства осумњиченог у поступку, тужиоци виде у достављању судских позива уз које нису приложена рјешења којима се одређује притвор. Позив је уобичајена мјера којом се обезбјеђује присуство на суду, прије него што се прибјегне другим мјерама (као што је нпр. налог за хапшење или издавање потјернице). Тужиоци истичу да је корист од упућивања позива доведена у питање, посебно у случајевима тешких кривичних дјела, имајући у виду чињеницу да се осумњичени у предмету који је добио “Кат А” неће одазвати позиву, него ће се налазити у бјекству. Иако је ефикасност достављања судског позива у осјетљивим предметима дискутабилна, то је устаљена пракса и изгледа да многи судови нису спремни да од ње одступе. Судови прво настоје да исцрпе све могућности судског достављања позива, прије него што се одлуче да издају налог за хапшење.

Имајући у виду да је протекло девет година од завршетка сукоба и да је усвојен Закон о правној помоћи и службеној сарадњи у кривичним питањима између РС, ФБиХ и Дистрикта Брчко (у даљем тексту: “Закон о правној помоћи”)⁽⁴²⁾, који је ступио на снагу у мају 2002. године, било је разумно очекивати да се ситуација побољша. Тужиоци су упознати са одредбама овог Закона који прописује да: *“Налози, одлуке и пресуде судова у кривичним питањима, донесени 20. маја 1998. године и након тога, важећи су на територији Босне и Херцеговине и могу се извршавати без додатног потврђивања или признавања.”*⁽⁴³⁾ Законом је успостављена обавеза судова и полиције ентитета и Дистрикта Брчко да међусобно пружају правну помоћ и сарадњу у кривичним питањима.⁽⁴⁴⁾ Захтјеви се могу подносити

⁽⁴²⁾ Сл. глас. БиХ бр. 13/02 (Наметнуо га ОХР одлуком 23.5.2002. године).

⁽⁴³⁾ Ид., члан 3

⁽⁴⁴⁾ Ид., члан 4

директно или путем телефона, осим ако права појединих лица не би била директно угрожена, а у том случају морају да буду достављени налози за хапшење⁽⁴⁵⁾ који би требало да буду извршени “без одлагања”. Закон предвиђа да, у случају “*потјере за починиоцима*”, полиција може да врши своја овлашћења на територији у надлежности органа полиције другог ентитета.⁽⁴⁶⁾ Суд БиХ је надлежан да рјешава спорове у случају одбијања захтјева за правну помоћ или службену сарадњу.⁽⁴⁷⁾ Тужиоци у ФБиХ имају низак ниво повјерења у међуентитетску сарадњу по питању примјене овог закона. Тужиоци наводе да, чак и када издају потјерницу, не могу да се поуздају да ће она бити извршена од стране надлежних органа другог ентитета. У анкети, у једном тужилаштву, тежина ситуације која влада између ентитета је описана “*као да се ради о односима између двију суверених држава.*” У другом тужилаштву изјавили су да се нису могли поуздати у полицију или тужиоце РС, у вези било ког захтјева који се односио на ратне злочине, због бојазни да тајност информација неће бити обезбијеђена. Даље, један тужилац је навео да “*министарства унутрашњих послова на ентитетском нивоу не сарађују једно са другим*”.

ОЕБС је утврдио да постоје проблеми у поступцима за издавање потјерница, како у самим ентитетима, тако и између њих. У ФБиХ, кантонална министарства унутрашњих послова често не достављају потјернице једни другима. Не постоји метод за континуирано достављање потјерница, нити централизоване листе “тражених” лица. Када је ОЕБС проводио истраживање овог питање у 2003. години, није постојала регулатива у смислу оперативног провођења поступка за издавање и извршење потјерница у ФБиХ. ФБиХ је поднијела мали број захтјева РС. Предузете активности по расписаним потјерницама извршаване су на *ad hoc* основи, односно по властитом нахођењу, а потраге за осумњиченим починиоцима ратних злочина нису биле приоритет.

У два предмета, (*Милан Нинковић - предмет се тренутно налази под истрагом Кантоналног тужилаштва Зеница и Томо Михајловић – предмет се тренутно води пред Кантоналним судом Зеница*) органи власти у ФБиХ поднијели су захтјев за правну помоћ РС, који се односио на доставу позива или привођење осумњиченог. Будући да су се осумњичена лица одазвала позиву суда, спремност органа власти РС да испоштују своје обавезе према Закону о правној помоћи није могуће у потпуности утврдити. Захтјев за прикупљањем доказа у РС поднесен је у случају Михајловић, а требало је преко четири мјесеца да се добије дјелимичан одговор. Илустрације ради, у једном другом предмету, настојање органа ФБиХ да се оптуженом, који се налази у РС, уручи позив завршено је тако да се доставница вратила, са назнаком “у затвору”. Ова напомена запосленика поште довела је до тога да је оптужени накнадно доведен пред суд из затвора у РС, а у складу са Законом о правној помоћи. Тужилац је тврдио да ова информација, у супротном, не би дошла на знање органима власти ФБиХ. Како је истакнуто, непостојање размјене обавјештајних података између ентитета, нарочито се одражава и на само издавања потјерница и осуђујућих пресуда.

Други примјер представља хапшење осам лица српске националности осумњичених за ратне злочине, које је полиција РС, у складу са налозима за хапшење, издатих од стране Кантоналног суда Сарајево, лишила слободе 14. новембра 2004. и предала органима власти ФБиХ.⁽⁴⁸⁾ Остаје да

⁽⁴⁵⁾ Ид., члан 5(3)

⁽⁴⁶⁾ Ид., члан 8

⁽⁴⁷⁾ Ид., члан 9

⁽⁴⁸⁾ Судија Кантоналног суда Сарајево, Срето Црњак, је потврдио да је 8 лица ухапсила 14. новембра 2004. године Специјална полиција Републике Српске, под сумњом да су починили ратне злочине, и предала их Кантоналном суду Сарајево. Ових 8 лица, српске националности, су: Горан Васић, Веселин Чанчар, Момир Глишић, Светко Новаковић, Јован Шкобо, Жељко Митровић, Драгоје Радановић и Момир Скавацац... Операција хапшења је изведена у Лукавици, Палама и Фочи у РС, у складу са налогом за хапшење који је издао Кантонални суд Сарајево, *Извјештај Новинске агенције СРНА из РС*.

се види да ли овај догађај указује на побољшање у сарадњи између РС и ФБиХ и да ли се наведени проблеми могу ријешити јачањем овлашћења на нивоу БиХ.

Препоруке:

- Министарство унутрашњих послова требало би да успостави и надзире централизовани и стандардизовани метод за издавање, прослијеђивање и извршење налога за хапшење у ентитетима и између њих. Ове активности требало би да буду под надзором ЕУПМ-а.
- Министарство унутрашњих послова требало би, одговарајућим актом, да пропише санкције за припаднике органа унутрашњих послова, који не извршавају налоге за хапшење.

5.2. Надлежност

Крајем 2001. године ОХР је сматрао да због

“Чињеница да поступак “Правила пута” не прецизира гдје би требало да се расправља о предметима које Хашки суд врати БиХ, често је доводила до политизовања суђења, непримјереног притиска на судство или оптужбе да исход суђења није праведан”.⁽⁴⁹⁾

Овом изјавом призната је чињеница да неки ратни злочини нису истражени и починиоцима није суђено на суду са одговарајућом мјесном надлежношћу. Та чињеница може довести до утиска да је овај процес пристрасан по националној основи, јер сваки народ истражује и суди наводне ратне злочине починиоцима из другог народа. У законима БиХ одувijek је установљен општи принцип *forum delicti commissi*, који значи да ‘је мјесно надлежан суд на чијем подручју је кривично дјело извршено или покушано.’⁽⁵⁰⁾ Међутим, одмах након сукоба истраге су у многим предметима вршене ван мјесне надлежности судов, једноставно зато што су свједоци пријављивали кривично дјело у мјесту у које су избјегли, или у мјесту које се налазило на путу њиховог одласка из БиХ. Када су предмети, који су били прослијеђени на категоризацију, враћени из Јединице Хашког суда за “Правила пута”, они су често достављани суду који јој је предмет и упутио. Та чињеница је проузроковала да судови и тужиоци сматрају да имају надлежност за вођење поступка, без обзира на одредбе домаћих закона о надлежности.

Постоје одређена отворена питања у вези са примјеном законских одредаба о мјесној надлежности. Узрок проблема у примјени одредаба о мјесној надлежности налази се у томе што је БиХ након рата *de facto* подијељена по етничкој основи, тако да органи власти нису имали повјерења да ће мјесно надлежни судови ефикасно процесуирати предмете ратних злочина. Органи власти су вјеровали да би оптуженима једноставно било дозвољено да избјегну кривично гоњење. У неким случајевима оптужени су били припадници органа унутрашњих послова на том подручју. На примјер, у случају *Ново Рајак*, осумњичени је био полицајац у Фочи. Он се дао у бјекство да би избјегао уручење судског позива. Ово показује да је осумњичени био упозорен да слиједи могући позив суда. Касније је услиједило хапшење осумњиченог и његово извођење пред надлежни суд.⁽⁵¹⁾

⁽⁴⁹⁾ Погледати Обавјештење за штампу ОХР-а, “Високи представник развија стратегију за поступак према “Правилма пута””, 8. новембар 2001. године. Доступно на: www.ohr.int.

⁽⁵⁰⁾ ЗКП ФБиХ, члан 26, ЗКП РС, члан 25 (2003). Ова одредба замјењује одговарајуће одредбе у ранијем ЗКП-у.

⁽⁵¹⁾ Предмет је пребачен у Кантонални суд Сарајево са Кантоналног суда Горажде. Други осумњичени, Бобан Шимшић, који је такође био полицајац у Фочи налазио се у бјекству, док се недавно није предао ЕУФОР-у (јануар 2005. године).

Питање мјесне надлежности било је предмет сталних приговора бранилаца. У предмету на Кантоналном суду Зеница (у ФБиХ), бранилац је истакао приговор мјесне ненадлежност суда, јер су наведена кривична дјела почињена на подручју Окружног суда Добој (у РС). Приједлог је достављен Суду БиХ, који га је прослиједио Врховном суду ФБиХ на одлучивање. Оптужени је у међувремену одустао од приговора и предмет се води на Кантоналном суду Зеница. ЗКП прописује да се суд, по потврђивању оптужнице, не може огласити ненадлежним, нити странке могу да истичу приговор мјесне ненадлежности.⁽⁵²⁾ У предмету *Бошкаило* на Окружном суду Требиње у РС, оптужница је била ступила на снагу прије него што је бранилац истакао приговор мјесне ненадлежности. Дакле, истекао је рок за истицање приговора мјесне ненадлежности. Кривично дјело за које се оптужени терети десило се на подручју општине Чапљина у ФБиХ и према томе надлежни суд за процесуирање овог предмета би био Кантонални суд Мостар.

Из наведених случајева произилази да су судови упознати са законским одредбама које регулишу питање мјесне надлежности. На примјер, у предмету *Фрања Радића*, Кантонални суд Зеница је уступио предмет Кантоналном суду Травник (оба се налазе у ФБиХ) због ненадлежности. Питање мјесне надлежности појављује се у оквиру уступања предмета на надлежност судова у другом ентитету. У предмету Душка Тадића истрагу је вршило Кантонално тужилаштво из Горажда у ФБиХ, упркос чињеници да су кривична дјела почињена на подручју гдје је мјесно надлежан Окружни суд Српско Сарајево (садашње Источно Сарајево, које се налази у РС).⁽⁵³⁾ Бранилац је поднио приговор на мјесну надлежност у априлу 2003. године, али суд није одлучивао по том приговору. Одбрана је тврдила да се суд није очитовао по њиховом приговору у законом прописаном року.⁽⁵⁴⁾ Суд је одбацио приговор у новембру 2003. године, уз образложење да је неблаговремен, не улазећи у меритум.

Тужиоци су, током провођења анкете, отворено указали на постојање овог проблема. Осам тужилаца је сматрало да немају надлежност да воде истраге и процесуирају предмете ратних злочина који су почињени ван подручја њихове садашње надлежности. Приликом провођења анкете два тужиоца су изразила мишљења да би имали надлежност у овим предметима, уколико би им Тужилаштво БиХ уступило предмете на даљи поступак. Два тужиоца у ФБиХ су навела да они сада још строжије примјењују принцип мјесне надлежности и да не би оклијевали да предмете упуте органима власти РС. ОЕБС је упознат са одређеним бројем предмета који су уступљени из ФБиХ у Дистрикт Брчко крајем 2004. године. У погледу мјесне надлежности, двојица тужилаца су изразила мишљење да Хашки суд може да одреди који мјесно надлежни суд ће поступати у предмету ратних злочина. Дато мишљење указује да постоји погрешна представа да Хашки суд враћа предмете који су послани на категоризацију на основу критеријума мјесне надлежности, а не да их једноставно упућује назад органу који их је поднио на преглед, што је у стварности случај. Са друге стране, четири тужиоца су мишљења да њихова надлежност постоји без обзира на мјесну надлежност суда, док их је пет признало да, упркос томе што нема никаквих законских основа које им дају ову надлежност, они и даље поступају као да је имају. У једном тужилаштву изнијето је мишљење да би стриктна примјена принципа мјесне надлежности могла да доведе до тога да се предмет не процесуира, јер надлежни тужилац намјерно не предузима гоњење.

Поставља се питање које негативне последице, у смислу правичности, могу произаћи ако се не

⁽⁵²⁾ Члан 36, ЗКП ФБиХ и члан 34 ЗКП РС (2003).

⁽⁵³⁾ Овај предмет је на крају пребачен у Кантонални суд Сарајево, због недовољног броја судија на Кантоналном суду Горажде.

⁽⁵⁴⁾ Члан 151 ЗКП-а ФБиХ (1998).

поштују основне одредбе о надлежности. Јасно је да ове одредбе постоје да би се обезбиједила извјесност, предвидљивост и јасноћа у примјени закона, што служи као додатна гаранција за остваривање владавине права. У периоду између 2002. и 2004. године, прије реформи које су имале за циљ успостављање независних и компетентних органа правосуђа, било је нереално очекивати да предмете процесуирају судије и тужиоци исте етничке припадности као починиоци. Штавише, ситуација у погледу размјене релевантних података, односно сарадње између ентитета у периоду непосредно након сукоба могла се поредити са послјератним односом између двију суверених држава. Због тога би најсврсисходнија била примјена принципа универзалне надлежности који је утврђен у међународном праву, а који омогућава да починиоци не остану некажњени за злочине против човјечности и тешка кршења Женевских конвенција. У ранијој атмосфери, политички обојеног и неререформисаног система правосуђа, основи покретања кривичних гоњења били су слични поменутом и вршени су тако што се хапшење осумњиченог одвијало ван ентитета или кантона, јер није било вјероватно да ће “већински” народ у том кантону, односно ентитету, покренути кривично гоњење против осумњиченог који је припадник исте етничке групе као и они.

Питање надлежности у предметима ратних злочина додатно се компликује у вези са недавно успостављеном надлежношћу Суда БиХ. Кривични закон и Закон о кривичном поступку БиХ од 1. марта 2003. године прописује стварну надлежност Суда БиХ за поступање у предметима ратних злочина. Према томе, све нове пријаве, у вези са ратним злочинима, које су поднете послје 1. марта 2003. године, тужиоци у ентитетима треба да поднесу државном тужиоцу БиХ у складу са чланом 215(3) ЗКП-а БиХ.⁽⁵⁵⁾ Ипак Суд БиХ може да пренесе надлежност за кривично гоњење починилаца мјесно надлежном тужиоцу у ентитетима.⁽⁵⁶⁾ ЗКП не прописује обавезу за тужиоце у ентитетима да наставе са поступањем у ‘новим’ предметима, након што их пријаве државном тужиоцу БиХ, али државни тужилац задржава право да даје потребна упутства тужилаштвима ФБиХ, РС и Дистрикта Брчко.⁽⁵⁷⁾ Што се тиче предмета ратних злочина, који су били у поступку пред судовима (‘стари’ предмети), низ одредаба ЗКП-а је примјењиво. У случајевима када оптужница није била ступила на правну снагу, то јест није потврђена до 1. марта 2003. године, обавеза тужилаца у ентитетима била је да те предмете пријаве државном тужиоцу БиХ.⁽⁵⁸⁾ Суд БиХ тада има овлашћење да преузме предмет који ће се водити на државном нивоу, иако, док се та одлука не донесе, тужилац у ентитету је обавезан да настави свој рад у предмету до окончања.⁽⁵⁹⁾ У предметима у којима је оптужница потврђена, односно ступила на снагу прије 1. марта 2003. године, суд у ентитету је дужан да настави са радом по предмету.⁽⁶⁰⁾ Осим предмета који су већ у поступку и предмета пријављених послје 1. марта 2003. године, Тужилаштво БиХ ће од Хашког суда добити предмете на које се примјењује Правило 11 *бис*, и предмете у којима истраге нису завршене пред Хашким тужилашвом. Осим тога, након затварања Јединице Хашког суда за “Правила пута” септембра 2004. године, Тужилаштво БиХ је надлежно за прегледање великог броја предмета који су били достављени Јединици “Правила пута” на категоризацију. Суочено са тако великим бројем предмета, Тужилаштво БиХ је усвојило *Правилник о прегледу предмета ратних злочина*,⁽⁶¹⁾ којим се регулише преглед предмета како би се одлучило да ли ће се наставити

⁽⁵⁵⁾ Члан 230. ЗКП-а ФБиХ и члан 215. ЗКП-а РС.ШОЋ

⁽⁵⁶⁾ Члан 27. ЗКП-а БиХ (Сл. глас. БиХ бр. 3/03).

⁽⁵⁷⁾ Ид., члан 37.

⁽⁵⁸⁾ Закон о тужилаштву БиХ, члан 18. измијењен и допуњен 24/1/2003 (Сл. новине БиХ бр. 3/03).

⁽⁵⁹⁾ Члан 449(2), ЗКП-а БиХ.

⁽⁶⁰⁾ Ид., члан 449 (1).

⁽⁶¹⁾ Као што је усвојено на Колегијуму Тужилаштва БиХ, 28.12.2004.године

процесуирање или не, и да ли ће предмет бити процесуиран на државном нивоу пред Одјељењем за ратне злочине или враћен судовима и тужилаштвима у ентитетима.

У Правилнику о прегледу предмета ратних злочина предвиђају се двије врсте прегледа предмета. Први преглед се односи на утврђивање да ли постоји довољно доказа да се установи основана сумња да је осумњичени извршио озбиљно кршење међународног хуманитарног права, што је слично оцјени коју је давала хашка Јединица “Правила пута”. У другој врсти прегледа, установиће се осјетљивост предмета и одлучити да ли ће предмет судити Одјељење за ратне злочине или судови у ентитетима. И поред тога, у овом прегледу ће се утврдити да ли тужилаштво, које је поднијело предмет на преглед, има мјесну надлежност да даље настави рад на предмету.

Значи, сви предмети које није категорисала Јединица Хашког суда за “Правила пута”, као и предмети који су категорисани, али нису означени као “Категорија А”, биће предмет двије врсте прегледа, а то су да ли постоји довољно доказа да се дозволи даље процесуирање и колика је осјетљивост предмета.

Предмете, које је Јединица Хашког суда за “Правила пута” означила као “Категорију А”, треба прегледати само у смислу њихове осјетљивости. Критеријуми за оцјењивање осјетљивости усвојени су да Тужилаштву БиХ служе као смјернице за одређивање који суд ће поступати у предмету, и садржани су у документу под насловом: “Оријентациони критеријуми за осјетљиве предмете „Правила пута”, а усвојио их је Колегијум Тужилаштва 12. октобра 2004. године као Додатак Правилнику о прегледу предмета ратних злочина. Према овим критеријумима “Врло осјетљиве”⁽⁶²⁾ предмете судиће Суд БиХ, док “осјетљиви предмети могу, према дискрецији главног тужиоца, бити враћени кантоналним и окружним судовима да их суде”. Процјењује се да ће “врло осјетљиви” предмети чинити мали дио од укупног броја предмета.

Правилником о прегледу предмета ратних злочина настојале су се дати смјернице свим тужиоцима када одлучују које предмете треба да упуте Тужилаштву БиХ на преглед, међутим и даље постоје нејасноће међу судијама и тужиоцима у вези са овим поступком. На примјер, тако је судија у предмету *Матић и Кресич* који се воде на Кантоналном суду Мостар, 13. децембра 2004. године, одгодио главни претрес на неодређено вријеме и објавио да ће предмет бити упућен Суду БиХ који ће одлучити о даљој надлежности. Према ријечима судије, од како је Одјељење за ратне злочине формирано на Суду БиХ, сви предмети ратних злочина, који су тренутно у току, и предмети у којима је подигнута оптужница, морају се провјерити од стране Суда БиХ. Суд БиХ ће одлучити да ли ће се поступак наставити на суду у ентитету или пред Судом БиХ. Могуће је да су нејасноће у овом погледу проузроковане чињеницом да се Правилник о прегледу предмета ратних злочина позива на члан 449 ЗКП-а БиХ, сугеришући да чак и предмети који, у складу са чланом 449 (1) ЗКП-а БиХ, нису у надлежности Суда БиХ, требало би да буду упућени на преглед. Нејасноћа се показала у предмету *Мостар 4*, када је тужилац Кантоналног тужилаштва Мостар, 5. јануара 2005. изјавио новинарима да ће предмет бити упућен Тужилаштву БиХ на преглед⁽⁶³⁾, иако овај предмет у складу са чланом 449 ЗКП-а БиХ треба да заврши кантонални суд и то по старом ЗКП-у. Остало је нејасно да ли је намјера Тужилаштва БиХ била да предмети који потпадају под члан 449(1) ЗКП-а БиХ, такође, буду прегледани према Правилнику. Текст Правилника о прегледу предмета ратних

⁽⁶²⁾ Одређује се на основу природе кривичног дјела, функције починиоца коју је обављао у вријеме извршења дјела или коју тренутно обавља и друге околности, као што је могућност застрашивања свједока.

⁽⁶³⁾ Суд Федерације БиХ укинуо ослобађајућу пресуду за четворицу осумњичених за ратне злочине. *Извор: Независна ТВ Хајат, Сарајево, вијести на босанском, хрватском и српском језику, 18.00 хр, 5.01.2005. године.*

злочина могао би да доведе до закључка, да чак и предмети који се воде по старом ЗКП-у, а који се налазе у фази главног претреса, треба да буду прекинути и упућени на преглед, као што то показује и случај *Матућ*. Уколико је ово интенција, низ правних и практичних питања захтијевају разјашњење, јер ће се у супротном осјетити негативне посљедице ове нејасноће, што ће доводити до прекида поступка и непотребних одгађања.

Проблем се може појавити на основу чињенице да Тужилаштво БиХ није кадровски оспособљено да изврши прегледе свих предмета упућених из ентитета. Прикупљени подаци од ентитета указују да су одговори Тужилаштва БиХ, по захтјевима за преузимање предмета које су упућивали тужиоци, ријетки. У случају *Нинковић*, који се тренутно налази под истрагом Кантоналног тужилаштва Зеница, упућен је приједлог за преузимање предмета од стране Суда БиХ 23. јуна 2003. године. Суд је захтјев за преузимање предмета одбио, наводећи сљедеће разлоге: одобрење Хашког суда да се предмет води пред домаћим органом, а то је Кантонални суд Зеница; знатан број свједока који су већ испитани у кривичном поступку; докази који су до сада изведени; као и то што је Кантонални суд спојио неколико предмета у један поступак и да је предмет у завршној фази. Ово образложење суда је засновано на принципима ефикасности и економичности. У вријеме када је писан овај извјештај само један предмет из ентитета изабран је за процесуирање на нивоу БиХ.

Нејасноћа у вези са питањима надлежности се јасно очитује у резултатима анкете тужилаштва (која је проведена прије усвајања горепомнутих *Оријентационих критеријума и Правилника*) у којој је 50% тужилаштва сматрало да су они надлежни да истражују нове случајеве, док је других 50% сматрало да је то у искључивој надлежности Тужилаштва БиХ. Док су сва тужилаштва навела да би, уколико је у питању “нови” случај, обавијестила Тужилаштво БиХ, један тужилац је рекао да за то нема законских основа, него је то само уобичајена пракса. У погледу форме обавјештавања, четири тужиоца су навела да би главног тужиоца БиХ обавијестили о томе телефоном, док су два тужиоца рекла да би то урадила телефоном само ако се ради о нечем хитном, а што захтијева интервенцију главног тужиоца БиХ. У погледу даљих активности, шест тужилаца је истакло да очекује од Тужилаштва БиХ да, након што прими обавјештење, одлучи ко ће поступати у предмету (тј. главни тужилац БиХ или тужилац у ентитету). Пет тужилаца очекује од Суда БиХ да преузме предмет, док два тужиоца очекују да главни тужилац БиХ нареди предузимање потребних мјера. Један анкетирани тужилац није имао јасних ставова у погледу активности државног тужиоца. Примјетно је различито поступање у вези са новим процедурама пријаве и обавјештавања државног тужилаца, што је резултат непрецизности законског текста, као и разлика у тумачењу.

Може се закључити да су, прије марта 2003. године, судови у ентитетима имали надлежност за процесуирање предмета ратних злочина. Сви предмети у којима је оптужница потврђена остају на том нивоу, према одредби члана 449.1 ЗКП-а. Судови и тужиоци у ентитетима обавезни су да наставе поступање у предметима у којима оптужница још није подигнута, осим ако добију обавјештење од тужиоца БиХ. Међутим, како је надлежност за ратне злочине пренесена на Одјељење, поједине судије и тужиоци у ентитетима су ово протумачили као разлог да одложе своје поступање по предметима, преферирајући чекање на успостављање Одјељења.

Препоруке:

- Суд БиХ би требало да обезбиједи да се све одлуке и образложене пресуде, које су донесене на државном нивоу БиХ, редовно објављују и достављају судовима и тужилаштвима.
- Тужилаштво БиХ требало би да организује редовне састанке са тужиоцима у ентитетима да би обезбиједило да они тачно разумију своје обавезе из Правилника.
- Тужилаштво БиХ требало би дати додатно појашњење уз Правилник, којим ће појаснити које предмете је потребно упутити Тужилаштву БиХ на преглед у складу са Правилником.

5.3. Питања у вези са материјалним законом

Међународно хуманитарно право представља веома обимну и сложену правну материју. Судска пракса међународног хуманитарног права развијана је на судовима појединих земаља, на међународним судовима као што је Међународни војни суд у Нирнбергу и, од недавно, Хашком суду. Међутим, судије и тужиоци у БиХ су до сада имали веома ограничена искуства у вези са примјеном овог права, односно нису имали одговарајућу обуку, нити одговарајућу литературу. Правилна примјена принципа међународног хуманитарног права у кантоналним, односно окружним судовима, неопходна је за обезбјеђивање правичног и ефикасног процесуирања кривичних дјела ратних злочина.

Приликом провођења анкете у тужилаштвима, 13 од 16 тужилаца изразило је мишљење да се на кривична дјела ратних злочина, која су почињена током сукоба у БиХ, треба примјењивати Кривични закон бивше СФРЈ. Уопштено говорећи, недавно усвојене Кривичне законе могуће је примијенити једино у предметима гдје је прописана санкција блажа за починиоца од санкције прописане Кривичним законом бивше СФРЈ. Три тужиоца су изразила мишљење да је садашњи Кривични закон БиХ примјењив на ове случајеве. Овакав став био би супротан принципу примјене кривичног закона који је био на снази у вријеме извршења кривичног дјела, осим ако касније донесени закон није блажи за починиоца. Комплексна законска рјешења, у вези са преносом надлежности у предметима ратних злочина на судове и тужилаштва у ентитетима БиХ, могу да доведу до ситуације да ће се примјењивати Кривични закон БиХ из 2003. године.

Дакле, нејасноћа и даље постоји по питању који кривични закон ће бити примјењен у предметима ратних злочина по којима се тек треба поступати, односно која ће тужилаштва и судови поступати у овим предметима. Недавно усвојене измјене и допуне новог Кривичног закона БиХ, у члану 4а прописују да принцип законитости и принцип да се примјењује кривични закон, који је био на снази у вријеме извршења кривичног дјела, осим ако каснији закон није блажи за починиоца, не утиче на суђење или кажњавање било којег лица за било које чињење или нечињење, ако је то дјело у вријеме извршења представљало кривично дјело према општим принципима међународног права. Сасвим је јасно да је циљ овог члана да омогући примјену новог Кривичног закона БиХ, који прописује нове облике кривичних дјела ратног злочина, као и нови облик кривичне одговорности, који до сада нису били предвиђени законом, а признати су у међународном праву.

Суд БиХ ће вјероватно разматрати ово сложено правно питање приликом провођења првих судских поступака у предметима ратних злочина, јер је вјероватно за очекивати да ће одбрана истаћи питање ретроактивне примјене Кривичног закона из 2003. године.

Приликом провођења анкете тужилаца, односно приликом праћења судских поступака од стране ОЕБС-а, уочена су одређена правна питања из области међународног хуманитарног права која

представљају проблем за судије, тужиоце и браниоце. Иако 12 тужилаца наводи да нису имали проблема у правној квалификацији конкретних дјела ратних злочина, 3 тужиоца су навела да су имали тешкоћа да одлуче да ли да осумњиченог терете за убиство као ратни злочин или за обично убиство. На примјер, у случају *Цицмановић и остали*, припадници Војске РС оптужени су за кривично дјело силовања, које је почињено 1992. године. Пет жртава били су хрватске националности. Прво рочиште пред Основним судом Котор Варош⁶⁴ у РС одржано је 8. августа 2000. године. Тек 28. септембра 2004. године Суд је промијенио правну квалификацију из кривичног дјела силовања у кривично дјело ратног злочина против цивилног становништва. Предмет је доставио Суду БиХ, на даље поступање. У проведеној анкети, један тужилац је указао на проблем у вези са дефиницијом “ратне пљачке”. “Ратна пљачка”, која може да буде једна од радњи извршења кривичног дјела ратног злочина против цивилног становништва, није даље дефинисана, нити разрађена у домаћим кривичним законима. За ово, као и за друга кривична дјела која нису прецизније уређена домаћим законима, изузетну важност за судије и тужиоце имало би позивање на међународну судску праксу, као и на коментаре правне теорије. Међутим, праћењем судских поступка на судовима у БиХ, утврђено је да се ово ријетко примјењује. Проблеми у вези са правним одређењем “ратне пљачке” били су изражени у предмету *Торбица* (погледати преглед предмета у додатку).

Један анкетирани тужилац је навео да се концепт командне одговорности тешко може дефинисати и изразио је бојазан због “непостојања правне основе за процесуирање случајева командне одговорности”. Претпостављамо да је тужилац мислио на непостојање правне основе за овај концепт у домаћим законима. Заиста, Кривични закон СФРЈ није садржавао одредбу која одражава дефиницију командне одговорности, како је она дефинисана у члану 7 Статута Хашког суда. Истина, Кривични закон СФРЈ прописује да онај ко “*наређује*” извршење инкриминисаног дјела, кривично је одговоран за његово извршење. Осим тога, члан 30 КЗ-а СФРЈ⁶⁵ прописује да се кривично дјело може извршити и нечињењем. Питање командне одговорности било је предмет расправе у случају *Мирсада Ђупине и осталих* који је у поступку пред Кантоналним судом Мостар. У овом предмету Суд је утврдио да управник затвора није предузео потребне мјере да спријечи чуваре у нечовјечном поступању према затвореницима, иако је за ово знао. Суд се у овом предмету изричито позвао на члан 30 КЗ-а СФРЈ. Међутим, у предмету *Мостар 4*, у току главног претреса у 2004. години, Суд је одлучио да се кривична одговорност може успоставити по основу командне одговорности, једино у случају ако је била издата директна наредба. Према образложењу суда одговорност се не може утврдити по основу радње извршене нечињењем. У поновном поступку у овом предмету, Суд није улазио у разматрање овог правног питања, него је само образложио да није доказано да је првоптужени обављао командну функцију.

Друго спорно питање у предмету “*Мостар 4*” односило се на то шта представља ‘ратни злочин’. Суд је наине утврдио да је оптужени војник држао нож под вратом оштећене. Суд је не само утврдио да се та радња догодила, него и да она представља нечовјечно поступање, те да је почињена од стране оптуженог. Међутим, оптужени је ипак ослобођен одговорности, јер је судија сматрао да један такав изолован инцидент почињен од стране једног лица не може да представља ратни злочин против

⁶⁴ У међувремену Цицмановић је умро. Остали оптужени су Мирко Божић, Остоја Марковић, Босиљко Марковић. Војни тужилац подигао је оптужницу 1. новембра 1993. године. Главни претрес је заказан на Војном суду 21. јула 1994. године, али је отказан због тога што се странке у поступку нису појавиле на суду. Након што су војни судови укинати, предмет је достављен Основном суду Котор Варош 8. августа 2000. године.

⁶⁵ Такође погледати члан 30 ЗКП-а ФБиХ (1998).

цивилног становништва. Свој закључак судија је извео из чињенице да “тешко кршење” Женевских конвенција подразумијева нечовјечно поступање, што мора да резултира “великом патњом или тешком тјелесном повредом” да би таква радња представљала кривично дјело из члана 142 КЗ-а СФРЈ.⁶⁶⁾ Судија у поступку је образложио да је овај појединачни догађај, односно радња, представљала прекорачење овлашћења службене дужности. Није узето у обзир да је дјело почињено у околностима ратног стања у Мостару, која је била слична опсади, да је постојало етничко чишћење, као ни чињеница да је имовина жртве истовремено била опљачкана. Врховни суд ФБиХ је 4. новембра 2004. године уважио жалбу тужиоца у овом предмету по различитим основама и наредио друго поновно суђење.

У случају *Тадих* (погледати преглед предмета у додатку) који се води на Кантоналном суду Сарајево основни навод одбране се односио на то да на подручју општине Чајниче није било оружаних сукоба у вријеме када су почињена наводна кривична дјела. У складу са наведеним, одбрана је истичала да ова дјела немају везе са оружаним сукобом, те да не могу бити квалификована као ратни злочини. У првостепеној пресуди судског вијећа ово питање није уопште било разматрано, иако је тужилац одговорио на овакве тврдње покушавајући да докаже супротно. Оптужени је ослобођен одговорности, а тужилац је уложио жалбу на ову пресуду.

У предметима које је пратио ОЕБС уочено је да се непостојање праксе и искуства из међународног хуманитарног права понекада одражавало на квалификацију кривичних дјела, квалитет навода у оптужници, као и способност правног аргументовања.

Као што се може закључити из неколико изнесених примјера, странке у поступку, као ни судије, углавном немају обичај да се у поступку или пресудама позивају на међународну судску праксу, попут праксе Хашког суда или судске праксе других држава. На основу ове судске праксе, судије би се могле позвати на одређена тумачења међународног права. Оваква ситуација може да резултира недовољним и неодговарајућим образложењима судских одлука. Истина је, пак, да тужиоци и судије немају на своме језику објављене ове изворе судске праксе попут стручних текстова, извјештаја и коментара (погледати дио 5.9).

⁶⁶⁾ Судија се позвао на пресуде Хашког суда у случајевима *Делалић* и *остали* и *Фурунџија*.

5.4. Свједоци – страх, ‘амнезија’, неодрживање и заштита

Као у другим кривичним предметима, тако и код ратних злочина, поуздано и детаљно свједочење је неопходно за правичан и ефикасан судски поступак. Судско вијеће Хашког суда је сажето изнијело свој приступ проблемима који су нераздвојиво везани за свједочења:

“Приликом оцјењивања доказа које су дали свједоци, Вијеће је узело у обзир да су се догађаји за које се терети десили готово десет година прије него што су свједоци изнијели своје свједочење на суду. Вијеће прихвата да, с обзиром на то да је од догађаја за која се терете до суђења протекло много времена, није реално од свједока очекивати да се сјете свих појединости, као што су тачан датум или сат кад се нешто десило. Вијеће надаље напомиње да су многи од свједока оптужбе прошли кроз више различитих заточеничких објеката, што је за неке од њих могло да буде трауматично искуство. Вијеће сматра да се од тих свједока не може очекивати да се присјете баш сваке појединости у вези са тачним слиједом догађаја. Вијеће надаље дијели мишљење Претресног вијећа II да у већини случајева усмено свједочење неког свједока неће бити идентично ономе што је рекао у претходној изјави. Сасвим је природно за кривични поступак да се свједоку на суђењу могу поставити питања различита од оних у претходним разговорима и да се он на суду може сјетити додатних детаља кад о њима конкретно буде упитан.... Вијеће због тога није придало нарочиту важност мањим недоследностима у свједочењу неког свједока или безначајним одступањима у погледу споредних питања у свједочењима разних свједока који су свједочили о истим догађајима. Вијеће је, међутим, придало доказну вриједност свједочењима само оних свједока који су барем суштину догађаја могли да пренесу довољно прецизно.”⁽⁶⁷⁾

У контексту процесуирања ратних злочина на домаћим судовима у БиХ постоји мноштво проблематичних питања у вези са свједоцима. Стално пресељавање свједока од сукоба до данас изазива тешкоће при њиховом проналажењу. Међутим, многи тужиоци сматрају да је проналажење свједока мањи проблем од тога како обезбиједити њихово појављивање на суду, посебно када свједоци бораве у иностранству. Познато је да већина свједока више не живи у срединама у којима су првобитно дали изјаве полицији или тужиоцима, односно бораве у иностранство или средини у БиХ гдје њихова етничка група чини “већину”. Надаље, већина свједока је своје првобитне изјаве дала одмах након критичног догађаја или непосредно након завршетка сукоба, полицији, тужилаштву или судовима који су били исте етничке припадности. Свједоци нису могли да предвиде да ће доћи вријеме када ће осумњичени или његова породица поново постати њихови сусједи или да ће живјети релативно близу, уз постојање пуне и неограничене слободе кретања.

Захваљујући доношењу и примјени имовинских закона расељена лица и избјеглице су тражили поврат своје имовине коју су изгубили у току рата. Да су домаћи органи власти остварили значајан напредак у примјени имовинских закона говори податак да је 93% од свих имовинских захтјева резултирало враћањем имовине (што представља 201.417 имовине враћене у посјед).⁽⁶⁸⁾ Иако не постоје коначни подаци, извјештај Високог комесаријата Уједињених нација за избјеглице (УНХЦР) наводи да се од априла 2004. године, близу један милион људи вратило тамо гдје је

⁽⁶⁷⁾ Тужилаштво против *Младен Налетић, звани Тута* и *Винко Мартиновић, звани Штела*. „2003“ Хашки суд 3 (31.03. 2003) Сл.бр.. ИТ-98-34-Т став 10.

⁽⁶⁸⁾ Статистика ПЛИП-а за јануар 2005. године. Видјети: <http://www.ohr.int/plip/> и билтен ПЛИСЦ-а из јануара 2005.године, Мисија-а ОЕБС у БиХ, Одјељење за људска права, интерни извјештај

живјело прије сукоба, укључујући 439.000 повратника из реда “мањинских” народа.⁽⁶⁹⁾ У том смислу, и велики број повратника би се могао наћи у улози потенцијалних свједока.

Подаци до којих је дошао ОЕБС, показују да, свједоци нерадо, због страха, свједоче у предметима у којима су починиоци утицајни политичари или пословни људи. Ово може бити резултат стварног притиска и угрожености свједока или његовог субјективног осјећаја, што може да доведе до тога да свједок ‘заборави’ исказ дат у истрази. У једном од посматраних предмета уочено је да је свједок своју забринутост због пријетњи и застрашивања, које му упућују чланови породице оптуженога, изразио директно пред судијом. Том приликом судија је изразио своје разумијевање за ситуацију у којој се налази свједок, али је истакао да је присилно довођење пред суд друга могућност⁽⁷⁰⁾. Значај свједочења дошао је до изражаја у предмету *Коњиц 7*. 28. јуна 2004. године у случају *Коњиц 7* на Кантоналном суду Мостар, свих седам оптужених је ослобођено оптужби. У току суђења одређени број свједока је одступио од својих првобитних изјава. У случају *Драгана Паламете*, на Кантоналном суду Мостар, свједоци оптужбе су, такође, знатно одступали од првобитних свједочења која су дали у истрази. 1. новембра 2004. године донесена је ослобађајућа пресуда. Предмет *Мостар 4* представља озбиљан примјер у којем су свједоци на главном претресу значајно одступили од својих изјава које су првобитно дали у истражном поступку. Природу и објективно постојање притисака и пријетњи на свједоке могу да установе специјално обучени полицијски службеници и социјални радници. У овом извјештају истакнуто је да ова појава може да омета правично и ефикасно процесуирање предмета ратних злочина.

Тешкоће са којима се сучавају свједоци у кривичним поступцима су вишеструке, тим више што се свједок додатно трауматизује самим свједочењем и излагањем очима јавности која га преиспитује. Ова свједочења и у очима јавности призивају болна сјећања на догађаје од прије једне деценије. По новом ЗКП-у свједока у току истраге испитује тужилац или полиција, а на главном претресу су све његове изјаве предмет директног и често исцрпног унакрсног испитивања у току поступка, који сада има обиљежја адверсарног поступка.

Досадашња пракса у судовима и тужилаштвима указује да се свједоцима и њиховим потребама, на жалост, не поклања довољна пажња. Практика учесталог одгађања рочишта на којима се саслушава мали број свједока и њиховог поновног заказивања веома је устаљена. Ово је у немалом броју случајева последица недовољног планирања у поступку извођења доказа, које врши тужилаштво. Поред тога, судови ријетко изричу санкције како би обезбиједили правилно вођење поступка, спријечили непотребно одуговлачење главних претреса и избјегли поновно појављивање свједока пред судом. У неким случајевима главни претреси су морали да почну изнова, јер је прекид главног претреса трајао предуго и тада су свједоци позивани да свједоче по други пут.⁽⁷¹⁾ Додатни проблем је да се неки свједоци непотребно позивају на суд јер њихово свједочење није битно за предмет, или оно не иде у прилог тврдњама неке од страна у поступку, као што су ‘посредна свједочења’ (приче из друге руке или рекла-казала приче) или свједочења заснована на чистим нагађањима (погледати случај *Торбица*).

⁽⁶⁹⁾ UNHCR – Сажета статистика, 30.04.2004.године. Видјети: http://www.unhcr.ba/return/Summary_30042004.pdf

⁽⁷⁰⁾ Жарко Пандуревић, Кантонални суд Сарајево.

⁽⁷¹⁾ Погледати *Властимир Пушара*, Кантонални суд Сарајево и суђења Доминику Илијашевићу, Тому Михајловићу и Едину Хакановићу на Кантоналном суду Зеница.

Умјесто да им пруже потребну подршку, свједоци, који се нерадо одазивају на позив суда за свједочење, понекад су суочени са упозорењима суда да ће их принудно довести или казнити. Иако се ова упозорења ријетко остварују, оне не рјешавају проблем који неодлучни свједок може да представља за тужиоца или одбрану. Овакав начин поступања са свједоцима не сматра се задовољавајућим из перспективе међународних стандарда у вези са свједоцима.⁽⁷²⁾ Непримјерено поступање са свједоцима обухватају привођење, разне пријетње привођењем, обраћање тужиоца свједоку са ријечима “*Какво је то понашање? Морате да се сјетите*”; затим ситуације као што су свједочења жртава силовања пред оптуженим, без могућности коришћења мјера заштите свједока.

Најчешћа посљедица притисака на свједоке је неподударност изјава коју свједок оптужбе даје у истрази и изјава датих на главном претресу. Промјена изјаве је нарочито изражена у оним предметима који су након протека дужег временског периода дошли до фазе главног претреса. Иако су неке разлике у исказу свједока у истрази и на главном претресу неминовне због учинка времена на сјећање свједока, поставља се питање да ли свједоци мијењају своје изјаве због нехотичних грешака, односно збуњености или из неких других разлога.

Постоје примјери гдје су предузете ефикасније мјере за заштиту свједока, укључујући, на примјер, недавно кривично гоњење једног лица за покушај утицања на свједоке⁽⁷³⁾. У истом предмету саслушан је вјештак у вези са трауматским посљедицама сексуалног насиља, односно силовања жртве у току оружаног сукоба. У овом предмету вјештак је дао мишљење да таквим жртвама треба омогућити посебан вид заштите.

Пружање примјерене заштите свједоку мора прерасти у неизоставни елеменат приликом процесуирања ратних злочина у БиХ. Human Rights Watch је нагласио важност потпуне примјене Закона о заштити свједока, али је указао да величина територије БиХ представља објективно ограничење за примјену овог Закона.⁽⁷⁴⁾ Међутим, поменути коментар полази од претпоставке да

⁽⁷²⁾ Права свједока могу бити заштићена по члану 2 и члану 8 Европске конвенције (погледати *Doorson* став 76 и *Van Mechelen* ставови 55 и 60) и интереси свједока могу оправдати ограничења члана 6 (*Van Mechelen* став 55, *Doorson* пара 76, *Birutis* ставови 29 и 32 *Visser* ставови 43). Погледати посебно Декларацију УН-а о основним принципима правде за жртве кривичних дјела и злоупотребе власти (UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power), препоруке Министарског одбора Савјета Европе: Препоруку Р (85) 11 земљама чланицама о положају жртве у оквиру Кривичног закона и кривичног поступка (to Member States on Assistance to Victims and the Prevention of Victimization), 28. јуни 1985. године; Препорука Р (87) 21 земљама чланицама о помоћи жртвама и спречавању виктимизације (to Member States concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence), 17. септембар 1987. године; Препорука Р (97) 13 земљама чланицама о застрашивању свједока и праву на одбрану (to Member States concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence), 10. септембар 1997. године. Опште информације о међународним стандардима о заштити свједока можете пронаћи под насловом: “Трговина људима, заштита свједока и правни оквир Молдавије” (“Trafficking in Persons, Witness Protection and the Legislative Framework of Moldova”) Kartusch, А. и Thompson, К. ОЕБС, децембар 2003. године. Налази се на http://www.osce.org/documents/mm/2003/12/3191_en.pdf

⁽⁷³⁾ *Зоран Кнежевић*, Кантонални суд Сарајево.

⁽⁷⁴⁾ Извјештај HRW-а, погледати додаток 8Б.

постојећи механизам за заштиту свједока у оквиру закона није довољан. Закон о заштити угрожених свједока и свједока под пријетњом (“Закон о заштити свједока”)⁽⁷⁵⁾, на примјер, углавном је ограничен на пружање заштите свједока у поступку пред надлежним судом. Закон пружа заштиту:

- Свједоку чија је лична безбједност или безбједност његове породице угрожена због његовог учешћа у поступку, као резултат пријетњи, застрашивања или сличних радњи које се односе на његово свједочење
- Свједоку који је преживио тешку физичку или психичку трауму у току извршења кривичног дјела
- Свједоку који због других разлога има психичких поремећаја због којих је изузетно осјетљив
- Дјетету, односно малољетнику.⁽⁷⁶⁾

Одлуке о пружање заштите свједоку засноване су на слободном судијском увјерењу. Тако суд може наредити да се свједоци испитају уз употребу техничких средстава за пренос слике и звука из друге просторије, да се свједок саслуша без присуства оптуженог у судници, ограничавање приступа документима одбрани који откривају идентитет свједока.

Постоји могућност да суд примијени мјеру “Испитивање заштићеног свједока” која је прописана у члану 14 Закона о заштити свједока. Овом мјером обезбјеђује се да свједок да изјаву, а да се његов идентитет заштити. Такво саслушање пред судским вијећем је затвореног типа и одвија се без присуства тужиоца и браниоца⁽⁷⁷⁾. Не тражи се да свједок даје податке који ће открити његов идентитет. Свједока саслушава друго вијеће и тај исказ свједока се касније чита на главном претресу. Члан 23 Закона о заштити свједока прописује да се пресуда не може засновати само на исказу овог свједока. Доношење осуђујуће пресуде, засноване на овом исказу, могло би да представља повреду члана 6(3)(д) Европске конвенције која гарантује право на унакрсно испитивање свједока, те пресуда не може да буде “у одлучујућој мјери” заснована на таквом доказу.⁽⁷⁸⁾

Заштита,⁽⁷⁹⁾ која је предвиђена у раној фази поступка, тј. при првом контакту са тужиоцем (али не и са полицијом) на почетку и у току истраге је “*могућност добијања психолошко-социјалне и професионалне помоћи*”⁽⁸⁰⁾. Суд и тужилац су обавезни да “*омогуће добијање помоћи*” и “*психолошке подршке тијела одговорног за социјалну заштиту.*” Међутим, није јасно ко ће сносити трошкове настале пружањем такве помоћи и шта подразумева ова обавеза. Такође је мало вјероватно да центри за социјални рад у БиХ имају капацитете да преузму на себе ову дужност без

⁽⁷⁵⁾ Сл. гласник БиХ бр. 21/03, Измјене и допуне – Сл.гласник БиХ бр. 61/04

⁽⁷⁶⁾ Члан 3 Закона о заштити свједока. Термин “*малољетник*” није дефинисан у овом закону али се може схватити као лице испод 18 година у складу са дефиницијом из Кривичних закона БиХ, РС и ФБиХ.

⁽⁷⁷⁾ “...када постоји очита опасност за личну безбједност свједока или његове породице, а опасност је тако озбиљна да постоје оправдани разлози за вјеровање да није могуће ту опасност умањити након што свједок да свој исказ, или је вјероватно да ће опасност због давања исказа повећати, суд може заштићеног свједока да испита...”

⁽⁷⁸⁾ За детаљну расправу о овом праву, погледати Холдгаард, М. “Право на унакрсно испитивање – судска пракса примјене Европске конвенције о људским правима”, Нордијски часопис међународног права (“The Right to Cross-Examine Witnesses – Case Law under the European Convention on Human Rights” Nordic Journal of International Law) 71, 83-106, 2002.

⁽⁷⁹⁾ У Препоруци Савет Европе Р (85) 11 су дате одређене препоруке за заштиту свједока у истражној фази поступка, као и у фази главног претреса. Погледати Рец Р (85) 11 Земљама чланицама у вези са мјестом жртве у оквиру кривичног закона и кривичног поступка, 28. јун 1985. године.

⁽⁸⁰⁾ Члан 6 Закона о заштити свједока.

специјалистичке обуке и додатних материјалних средстава. Иако свједоци имају право на “правну помоћ”⁽⁸¹⁾, ова одредба није конкретна што се тиче природе и сврхе ове помоћи. У новим законима о кривичном поступку нема никаквих одредаба о заступању свједока.

Закон о заштити свједока оставио је доста празнина у вези са реализацијом права свједока на физичку безбједност, приватност, информисање, правну помоћ, обзрив приступ и спречавање настанка поновне трауме, а што је прописано међународним документима. Закон о Програму за заштиту свједока у БиХ⁽⁸²⁾ предвиђа формирање Одјељења за заштиту свједока у оквиру Државне агенције за истраживање и заштиту (СИПА). Ово Одјељење за заштиту свједока биће задужено за израду и реализацију Програма за заштиту који треба да задовољи потребе свједока којима су неопходне свеобухватније мјере заштите у току и након кривичног поступка, као што је промјена идентитета. Међутим, овај програм не обухвата заштиту свједока у предметима који се воде у ентитетима, него само на нивоу БиХ.

Анкета проведена у тужилаштвима указује да тужиоци нису убијеђени у корист од примјене одредаба о заштити свједока у БиХ. Сви тужиоци су навели материјалне и финансијске околности које онемогућавају реализацију заштите прописане у овим законима. Многи од њих су навели потребу за савременијим програмом заштите свједока у ентитетима (који би ријешили проблеме безбједности пресељавањем свједока, промјеном идентитета итд). Неки тужиоци су навели тешкоће у обезбјеђењу присутва свједока пред судом, које проистичу из непостојања осјећаја за грађанску дужност, неповјерења у судски систем, као и жеље свједока да се “прилагоди” средини у којој живи. Појављивање свједока пред судом може да доведе до друштвене осуде средине, што може да укључује друштвену изолацију и стигматизацију свједока. Некада друштвена осуда може да има и насилан карактер. Важно је истаћи да су многи тужиоци изјавили да свједоци, који су повратници, не желе или нерадо пристају да свједоче, чак и ако су дали изјаве у истрагама. Ова чињеница не изненађује, јер многе породице можда живе у ентитету или кантону или селу у коме њихова “етничка група” представља “мањину” и гдје је поновна интеграција можда још увијек у почетној фази. Поврх свега осумњичени је вјероватно припадник “етничке групе” која је у “већини” што оставља простора за стигматизацију, узнемиравање или напад на свједока. Изузев предузимања активности које су допринијеле стварању опште безбједности од стране СФОР-а (сада ЕУФОР), односно УНМБиХ-а (сада ЕУПМ-а), мало тога је учињено на рјешавању овог специфичног проблема. Питање стамбеног збрињавања свједока на Хашком суду ријешено је употребом посебних донаторских фондова, али на судовима у ентитетима овај вид обезбјеђења свједока никада није предузет.

Уочено је да се контакт између свједока и тужилаца или особља судова ријетко успоставља, иако би такви контакти допринијели да потенцијални свједоци разумију своју улогу, евентуалне посљедице давања исказа и које врсте заштите им стоје на располагању. Тренутно, успостављање таквог контакта зависи од тога како тужилац тумачи и обавља своју функцију. Овакав *ad hoc* приступ значи да се уопште није размишљало о заштити великог броја свједока. Полиција није вршила, чак ни основну процјену ризика, односно оцјену “степенa опасности”, а нема ни стручних социјалних радника, ни у једној фази поступка, који би пружили савјете и подршку свједоцима (чак ни оштећеним странама), без обзира на законске обавезе у овом смислу. Само два тужиоца у анкети су поменула корист од невладиних организација, које пружају уточиште свједоцима, и то обично када су у питању: трговина женама и жртве породичног насиља.

⁽⁸¹⁾ Ид., члан 5(б).

⁽⁸²⁾ Закон о Програму за заштиту свједока у БиХ, Сл. глас. БиХ бр. 29/04.

Организација Human Rights Watch⁽⁸³⁾ је закључила да ову ситуацију може да промијени само изграђивање општег повјерења у правосудни систем БиХ, као и строго кривично гоњење оних за које се сумња да застрашују свједоке. Изградња повјерења у правосудни систем је неопходна компонента при стварању услова за безбједност жртве - свједока, али она сама по себи није довољна.

Постоје различите активности које би могле да буду предузете у циљу пружања помоћи свједоцима, како на суду, тако и ван суда: тако на примјер, помоћ стручних социјалних радника у разумијевању судског поступка, организација превоза до мјеста суђења, социјална помоћ ради надоканде изгубљене зараде, накнада за услуге чувања дјете. Даље активности укључују активности полиције, као стручне и оспособљене, да процијени ризик, организација пресељења, упућивање на професионалну помоћ када је потребно и обезбјеђивање просторија за свједоке на суду, тако да не морају да чекају у чекаоницама.

Потребна је добро финансирана, свеобухватна служба помоћи свједоцима која ће бити у могућности да уради различите процјене ризика, као и да пружи неопходну заштиту. Ово укључује пружање услуга физичког обезбјеђења током суђења до привременог смјештаја у безбједну кућу, и уколико је потребно премјештање које проводи полиција у најозбиљнијим случајевима. Ове активности морају се вршити упоредо са пружањем ефикасне процесне заштите на суду, која треба да постоји, не само у закону, него и у практичном смислу. Иако је Хашки суд израдио моделе који добро функционишу у пракси и гдје су средства усмјерена у одговарајуће службе, ова пракса у БиХ је још веома неразвијена, ако уопште постоји, упркос чињеници да бројни подаци указују на то да свједоци не могу безбједно да свједоче.

Препоруке:

- Органи власти у БиХ требало би да преиспитају Законе о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока у смислу евентуалних измијена и допуна, како би се омогућило да право свједока на приватност, безбједност, обавијештеност и помоћ буде у потпуности поштовано и заштићено, како је то прописано међународним стандардима.
- Органи власти у БиХ требало би да обезбиједи материјално-финансијску помоћ судовима да би могли да успоставе правилно функционисање процесне заштите на суду (као што је видео линк).
- Органи власти у БиХ требало би да омогуће адекватно финансирање судова да би могли да обезбиједи исплаћивање трошкова свједоцима.
- Органи власти у БиХ требало би да пропишу поступак за заштиту свједока изван суда.
- Органи власти у БиХ требало би да успоставе и финансирају програм, у оквиру судова и тужилаштва у ентитетима, како би се пружали правни савјети свим свједоцима и у случају потребе одлазака у службе социјалне заштите.
- Центри за обуку судија и тужилаца и полицијске академије, требало би да омогуће обуку полиције и тужилаца у вези са постојећим одредбама о заштити свједока, уз стављање нагласка на повјерљивост и осјетљивост ситуације при раду са свједоцима.
- Органи власти у БиХ требало би да омогуће да се уведу ефикасни специјалистички тимови за оцјену ризика у оквиру јединица за заштиту свједока у полицијама ентитета, које учествују у истрагама.
- Органи власти у БиХ требало би да успоставе и финансирају посебне јединице у центрима за социјални рад, које ће бити формиране и финансиране са циљем да пружају психолошку подршку свједоцима и да зависно од личности свједока дају препоруке судовима о томе које су заштитне мјере потребне.

⁽⁸³⁾ Извјештај организације Human Rights Watch

5.5. Питања у вези са кривичним поступком и извођењем доказа

Рјешења нових закона о кривичном поступку у РС и ФБиХ 2003. године, кратко су описана горе у тексту (погледати дио 4.3). Одредбе новог ЗКП-а у погледу извођења доказа на главном претресу знатно се разликују у односу на ранији ЗКП. Према прелазним одредбама, одређени број предмета ратних злочина још увијек ће се процесуирати у складу са одредбама ранијих закона о кривичном поступку, али на већину предмета биће примјењиван нови ЗКП.

У погледу прихватљивости раније прикупљених доказа један број анкетираних тужилаца навео је да није у потпуности јасно да ли докази, које је прикупио истражни судија у складу са ранијим законом о кривичном поступку, могу да буду прихваћени у предметима који се воде по новом ЗКП-у. Релевантне одредбе нових закона о кривичном поступку⁽⁸⁴⁾ прописују да предмети у којима оптужница није била ступила на правну снагу до ступања на снагу новог закона, морају да буду достављени у надлежност тужиоца (од истражног судије који је раније имао функцију да проводи истрагу). Нема даљих упутстава да ли тужилац треба да почне истраге из почетка (тј. прикупљањем истих доказа, али овај пут уз строго поштовање одредаба новог ЗКП-а). Чини се да је исправно мишљење изнесено у 13 тужилаштава⁽⁸⁵⁾ да не постоје препреке да се докази прикупљени у складу са ранијим ЗКП-ом прихвате на главном претресу који се води по новом ЗКП-у, уколико су докази првобитно прикупљени на законит начин.

Веће тешкоће могу се очекивати у вези са изјавама које су оптужени дали у току истраге према одредбама ранијег ЗКП-а, односно поставља се питање да ли су оне прихватљиве као доказ на главном претресу који се води по новом ЗКП-у. У оквиру доказног поступка, који се води по новом ЗКП-у, није предвиђено испитивање оптуженог на главном претресу, осим ако он сам добровољно не жели да свједочи. У случају *Коњиц 7*, оптужница је првенствено била заснована на признавањима које су оптужени дали у истражном поступку. Судија који је водио главни претрес одбио је приједлог да позове истражног судију, који је водио тај дио поступка, да свједочи у вези са квалитетом и законитошћу истраге у току које су оптужени признали дјела, и изјавио је да ће прихватити ове изјаве само ако на позив одбране оптужени свједоче. У доношењу одлуке судија се позвао на законски принцип “непосредне оцјене доказа”. Оптужени нису свједочили и били су ослобођени од оптужби у првостепеном поступку. Од када је ступио на снагу нови ЗКП ово питање није разјашњено, јер неке одредбе ЗКП-а изричито предвиђају да се изјава дата у истрази сматра прихватљивом, док друге одредбе то не дозвољавају.⁽⁸⁶⁾ Судија је, у случају *Коњиц 7*, рестриктивно тумачио Закон и одлучио је да не прихвати извођење доказа из истраге. Ово не би имало утицај на слободну оцјену доказа који принцип је прописан ЗКП-ом. Још увијек постоје дилеме о питању који је циљ испитивања осумњичених у фази истраге ако њихове изјаве нису прихватљиве, осим ако у каснијем току поступку одлуче да свједоче (а што нису обавезни да ураде).

До сада је било веома мало предмета да би се могао извући поуздан закључак у вези са утицајем новог ЗКП-а на припрему предмета и прихватљивост доказа у процесуирању ратних злочина. Међутим, то је област која захтијева детаљније посматрање и анализу.

⁽⁸⁴⁾ Члан 452 ЗКП-а ФБиХ и члан 442 ЗКП-а РС.

⁽⁸⁵⁾ Два тужилаштва су имала другачије мишљење.

⁽⁸⁶⁾ Упоредити чланове 77 и 78 са чланом 273 ЗКП-а БиХ.

Значајан изазов који се поставља пред домаће праводуђе јесте процесуирање предмета без непотребних одгађања. Обавеза БиХ да гарантује право на суђење у разумном року је дио шире обавезе да заштити право на правично суђење (члан 6 Европске конвенције). Као што је раније наведено, чини се да је “одуговлачење рочишта” постало препрознатљива пракса у многим предметима ратних злочина⁽⁸⁷⁾. Овакав начин вођења поступка већ раније је поменут у вези са утицајем који одуговлачење има на свједоке, међутим овдје се додатно морају узети у обзир уставом и законом гарантована права оптужених, посебно притвореника.

Уопштено говорећи, главна окосница у припреми оптужнице лежи у исказу очевидаца. Према новом ЗКП-у на тужиоцу лежи терет доказивања и у том смислу од великог је значаја да води рачуна како одуговлачење рочишта утиче на квалитет доказа и сам ток поступка. Поред овога, битно је да судско вијеће руководи поступком на начин да не долази до одгађања рочишта, међутим пракса тужилаца је да редовно захтијевају одгађања главног претреса како би се свједоци који нису приступили појавили на каснијим рочиштима. Ова пракса тужилаца наилази на одобравање суда, а дешава се да тужиоци добро не планирају позивање свједока из иностранства. Додатни проблеми у планирању предмета уочени су у погледу вјештачења, углавном вјештака медицинске струке. Примијећено је да вјештаци на рочишта долазе неприпремљени и без својих писмених налаза и мишљења⁽⁸⁸⁾. Један од захтјева за одгађање рочишта може да представља подношење захтјева за међународну правну помоћ⁽⁸⁹⁾.

Ако је одгађање трајало дуже од 30 дана због одлагања рочишта, лошег планирања и административних процедура, предмет мора да крене изнова и сви докази морају да буду поново изведени.⁽⁹⁰⁾ Ова одредба често је била предмет критике судија због чињенице да доприноси одуговлачењу поступка, умјесто да га спречава. Практична солуција овог проблема је читање изјава без обавезног присуства свједока на суду. По својој природи ово практично рјешење није у духу одредаба важећих или ранијих ЗКП-а, које су замишљене да спречавају појаву одуговлачења поступка на штету оптуженог, а не примјену према нахођењу судије или тужиоца.

У многим предметима које је ОЕБС пратио, оптужница се заснива у потпуности или у знатној мјери на препознавању оптуженог. Свједоцима се често поставља питање да ли познају оптуженог и од њих се тражи да га покажу на суду у поступку препознавања који није довољно регулисан. Оваква процедура оставља утисак да поступак може да буде неправичан с обзиром да је потпуно очигледно гдје оптужени сједи у судници и с обзиром на то колико су свједоци подложни сугестији у том погледу. Без обзира што је прописан, поступак препознавања у новом ЗКП-у и начин на који се он изводи није додатно разјашњен. Ради илустрације, забиљежен је један примјер суђења на коме се од више присутних тражило да стану у ред са оптуженим ради препознавања. У другом предмету рочиште је одгођено због тога што није био довољан број лица да би се правилно извршио поступак препознавања. Међутим, и даље је забиљежен недостатак упутстава, која би оптуженом гарантовала правичност поступка.

⁽⁸⁷⁾ Погледати, на примјер, случајеве *Јово Торбица*, *Властимир Пушара* – Кантонални суд Сарајево; *Звонко Трлин* - Кантонални суд Мостар.

⁽⁸⁸⁾ *Остоја Сандо* - Кантонални суд Сарајево.

⁽⁸⁹⁾ *Доминик Илијашевић* – Кантонални суд Зеница – предмет у току.

⁽⁹⁰⁾ Члан 300(3) ЗКП-а ФБиХ из 1998Ш0Ћ. године (који је замијењен чланом 266(3) ЗКП-а из 2003. године).

Питање прихватања доказа Хашког суда и тужилаштва остаје неријешено. У случају Илијашевић на Кантоналном суду Зеница, суд није прихватио одређену видео-касету која је садржавала снимак исказа свједока датог Хашком истражиоцу. Судија је навео да “доказ није прибављен у складу са одредбама ЗКП-а ФБиХ из 1998. године”.⁽⁹¹⁾ Организација Human Rights Watch је, такође, уочила овај проблем приликом праћења суђења и примијетила да

“прихватајући изјаве које су дате Хашком суду, судови би избјегли дуготрајна и скупа испитивања стотина свједока који су већ свједочили у судским поступцима о истим догађајима, тако што би имали могућност да искористе експертизу и средства Хашког суда у истрагама”⁽⁹²⁾

Према новом ЗКП-у, исти проблем очекује и тужиоце. Тужиоци су у анкети тужилаштва дали различите одговоре на ово питање. Пет тужилаца сматра да су докази које је прикупио Хашки суд прихватљиви или би били прихватљиви на домаћим судовима, док два тужиоца сматрају да су докази Хашког суда прихватљиви или би били прихватљиви, уколико су прикупљени у складу са ЗКП-ом. Два тужиоца су сматрала да ови докази нису прихватљиви, док је један тужилац био мишљења да би прихватање доказа зависило од начина на који су докази прикупљени (није конкретно навео да ли мисли на поштовање одредаба ЗКП-а или на друге стандарде). Један тужилац је заузео став да изјаве свједока не би биле прихватљиве, док би други материјални докази били прихватљиви. Још један тужилац је објаснио да потешкоће више представља начин на који тужиоци долазе до доказа, него сама вриједност доказа.

Питање прихватљивости доказа, које је прикупио Хашки суд, недавно је ријешено *Законом о уступању предмета од стране Међународног кривичног суда за бившу Југославију Тужилаштву Босне и Херцеговине и коришћењу доказа прибављених од стране Међународног кривичног суда за бившу Југославију у поступцима пред судовима у БиХ*⁽⁹³⁾. Општи принцип овог Закона је да докази који су прикупљени у складу са *Статутом и Правилима о поступку и доказима Хашког суда* могу да буду коришћени у поступку на судовима у БиХ. У Закону се наводи да ће ти докази бити прихватљиви на свим судовима у БиХ. У Закону се не говори о ситуацијама у којима су судови већ одбили доказе Хашког суда, као што је случај *Илијашевић*, а предмет је још у току.

Институт споразума о признавању кривице уврштен је у нове законе о кривичном поступку⁽⁹⁴⁾ и до тренутка писања овог извјештаја 3 предмета су окончана његовом примјеном. Наведена метода рјешавања предмета узроковала је бројне полемике након што је уведен у Правила о поступку и доказима Хашког суда.⁽⁹⁵⁾ Овај институт може да изложи суд критикама да поступак није транспарентан и да правда није задовољена. Са друге стране, споразуми о признавању кривице убрзавају процесуирање и омогућавају оптуженима да се изјасне кривим и да пруже доказе против других починилаца, а до којих доказа се не би могло доћи на други начин. У овом тренутку, с обзиром на ограничени број оваквих предмета у БиХ, тешко је донијети било какав закључак у вези са правичношћу овог института, посматрано из перспективе оптужених или оштећених. У та 3 предмета, која су до сада на овај начин ријешена, изгледа да изречене казне не одступају знатно од

⁽⁹¹⁾ Записник са рочишта, 8. септембар 2003. године.

⁽⁹²⁾ Извјештај организације Human Rights Watch.

⁽⁹³⁾ Закон је ступио на снагу 6.01.2005. године.

⁽⁹⁴⁾ Члан 231 ЗКП-а БиХ, члан 246 ЗКП-а ФБиХ, чланови 238-239 ЗКП-а РС.

⁽⁹⁵⁾ Правило 62 налази се на http://www.un.org/Haski_sud/legaldoc/index.htm. Погледати радове са конференције Универзитета Тексас под насловом “Међународна суђења ратних злочина: Да ли је свеједно?” (“International War Crimes Trials: Making a Difference?”), новембар 2003. године, стр. 24-28.

казнене политике у предметима ратних злочина у БиХ (погледати преглед предмета у додатку – *Шакрак, Хота, Родић* – Кантонални суд Сарајево). Због посебне процедуре разматрања споразума о признавању кривице, оштећени и свједоци могу да имају привид да правда није задовољена.

Препоруке:

- Тим за оцјену примјене кривичног закона (ЦЦИАТ) требао би, под окриљем Министарства правде БиХ, да размотри да ли је потребно издати упутства, коментаре или размотрити измјене и допуне закона у вези са проблемима који су настали са доношењем нових закона о кривичном поступку у вези са прихватљивошћу изјава оптуженог, вјештака и свједока.
- Органи власти у БиХ требало би да израде упутства о прихватљивости доказа, које је прикупио Хашки суд у пријашњем поступку категоризације за предмете који се уводе у ентитетима.
- Органи власти у БиХ требало би да израде упутства о поступку препознавања или правилник о вршењу овог поступка према позитивној пракси неких судова.

5.6. Независност, непристрасност и професионализам судства и тужилаштва

У вези са питањем независности судства својевремено су стручни консултанци поднијели извјештај ОХР-у о будућности процесуирања предмета ратних злочина на домаћим судовима у коме су констатовали:

“изгледа да мало људи вјерује да се у предметима (предмети ратних злочина) може судити непристрасно, независно и слободно од политичких, криминалних или других утицаја или без етничких пристрасности. Имају низак ниво повјерења да би судови, које чине припадници само једног народа, могли да доносе непристрасне пресуде. Тврди се да се многи свједоци плаше да приступе суду да свједоче и чак неки припадници правосуђа, који се баве овим поступцима, су забринути за своју безбједност због стварних или умишљених пријетњи које им упућују они који се противе тим поступцима. До сада је праћење суђења, које врше службеници Канцеларије високог представника (ОХР) и других међународних организација, показало да се ради о неједнаком приступу и неједнаким резултатима.”⁹⁶⁾

Низ проблема у процесуирању предмета ратних злочина, било повреда процедуре или примјене материјалног права допринијели су постојању јавне предоцбе да правда није задовољена. Ова предоцба је додатно наглашена новинским чланцима који извјештавају о исходима суђења.

На Кантоналном суду Зеница, у предмету који се односио на 15 Хрвата који су наводно починили ратне злочине, одбрана је поднијела захтјев за изузеће истражног судије на основу тога што је био

⁹⁶⁾ Будућност процесуирања домаћих предмета ратних злочина у *Босни и Херцеговини*, ОХР, мај 2002. године, у архиви ОЕБС-а.

судија Војног суда оружаних снага Републике Босне и Херцеговине. Двојица осумњичених приговорили су саставу судског вијећа, будући да вијеће у свом саставу није имало ниједног судију хрватске националности. Осумњичени су, такође, имали притужбе везане за мјесто у коме су се одржавала рочишта и тражили су да се предмет пренесе на суд за који су сматрали да је неутралнији у етничком смислу. Предмет је изазвао пораст политичких тензија. Када су приговори у вези са пристрасношћу одбачени, дошло је до демонстрација. Активисти су чак формирали организацију са циљем да бране хрватске интересе и подржавају осумњичене у овом предмету. Врховни суд ФБиХ је 25. септембра 2001. године одбио захтјев за изузеће судије. Пријава која је поднесена Дому за људска права, одбачена је као неприхватљива.

Предоцба да се процесуирањем ратних злочина манипулише како би се спријечио повратак је појачана са осјећајем да органи власти имају дискриминаторски приступ. ‘Селективна’ примјена кривичног гоњења може да има штетан ефекат на одлуке људи који размишљају о повратку на подручја са којих су избјегли. У случају *Јова Торбице* (погледати преглед предмета у додатку) на Кантоналном суду Сарајево, оптужени се терети за крађу стоке у току оружаног сукоба. Оптужени, који је Србин и има 69 година, провео је 8 мјесеци у притвору прије него што га је Кантонални суд Сарајево ослободио оптужбе. Спремност органа гоњења да са ажурношћу процесуирају такве предмете може да подстакне сумњу међу припадницима “мањинског” народа или повратницима да нема једнаког третмана пред законом и да је кривично гоњење усмјерено према њима док се припадници “већинског” народа не терете за слична кривична дјела.⁽⁹⁷⁾

Многобројна питања, која су се раније јављала у вези са независношћу судства и тужилаштва, потичу из чињенице да домаћи органи власти и међународна заједница нису успјели да ријеше проблем који је настао именовањем судија и тужилаца у току рата и после рата. Према статистичким подацима ИЈЦ-а, који се односе на период прије процеса поновног именовања судија и тужилаца, 90% судија је постављено на ту функцију након 1992. године. Велики број судија именован је по процедури која није била заснована на оцјени стручности, нити је била објективна или транспарентна, већ су у њој били доминантни етнички или политички разлози. Јавност није показивала високо повјерење судијама и тужиоцима.⁽⁹⁸⁾ Судије и тужиоци су били лоше плаћени све до маја 2000. године, када је високи представник наметнуо нови Закон о судству у складу са којим су њихове плате знатно повећане.⁽⁹⁹⁾

Главни циљ процеса поновног именовања судија и тужилаца (погледати такође дио 4.1) био је да се

⁽⁹⁷⁾ Такође, видјети Извјештај о ратним злочинима, сачињен од стране Мисије ОЕБС-а Хрватска, 2003/2004.

⁽⁹⁸⁾ Један од адвоката из РС је изјавио “У Бањој Луци има 50 судија, али само њих 5 или 6 је у стању да ријешу неки предмет – остали их само прослијеђују.” Извјештај УСАИД-а “Приоритети и партнери: Развијање владавине закона у БиХ, (Priorities i partners: Developing the rule of law in BiH),” јун 2003. године.

⁽⁹⁹⁾ До маја 2000. године кључни проблем и у РС и у ФБиХ биле су ниске плате судија, као и чињеница да су оне касиле. У РС мјесечна плата се кретала између 300-500 ДМ. У ФБиХ су плате варирале од кантона до кантона. У неким кантонима биле су тек 600-700 ДМ. Исплате плата су често касиле три до четири мјесеца и то понекад је плаћано само 60-70 % мјесечне плате. Штавише, плате и трошкови материјалног пословања судова нису дијељени на транспарентан начин, него су зависили од способности предсједника суда да добије средства додијељена његовом суду. Плате судија сада се крећу од 1.500 до 4.000 КМ мјесечно, зависно од функције и других фактора прописаних законом о судовима.

омогући истински свеобухватан, систематски приступ провјери стручности и способности судија и тужилаца у БиХ. Процес поновног именовања судија и тужилаца је, као дио свеобухватног процеса реорганизације судства, описан као најефикаснији метод да се ријешу правни систем судија и тужилаца који не задовољавају потребне стандарде. Сви кандидати морали су лично да доказују своју стручност и способност за обављање ових дужности. Са друге стране, високи судски и тужилачки савјети имали су велики избор кандидата, било да се радило о већ именованим судијама и тужиоцима или спољним кандидатима. Процес је, такође, виђен као једини начин да се рашчисти са праксама које су подразумијевале фаворизовање Бошњака и Хрвата у ФБиХ и Срба у РС.⁽¹⁰⁰⁾ Због потребе да се одређена мјеста попуне кандидатима - припадницима “мањинског” народа, високи судски и тужилачки савјети су наишли на потешкоће у попуњавању свих упражњених позиција у одређеним мјестима.⁽¹⁰¹⁾ Високи судски и тужилачки савјети су у свом периодичном извјештају из децембра 2003. године навели да:

“захтјеви који су у Уставу наведени у вези са пропорционалном заступљеношћу у националном саставу судова и даље проузрокују потешкоће у процесу поновног именовања судија и тужилаца и са неким именовањима се касни, нарочито на судовима и тужилаштвима у Републици Српској због непостојања одговарајућих кандидата одређене етничке припадности.”⁽¹⁰²⁾

Међутим, процес поновног именовања судија и тужилаца резултирао је побољшањем етничке равнотеже у судовима и тужилаштвима, што може да има позитиван утицај на процесуирање ратних злочина у будућности. Етничка структура на судовима на којима процесуирање ратних злочина узима замаха показује још већу етничку равнотежу.

**Табела о етничкој припадности
у саставу судија и тужилаца на нову окружних и кантоналних судова у РС и ФБиХ**

	Бошњаци		Хрвати		Срби		Остали	
	Прије	Послије	Прије	Послије	Прије	Послије	Прије	Послије
РС - Судије	1.9%	21.9%	3.8%	7.3%	91.5%	65.1%	2.6%	2.8%
РС - Тужиоци	3.2%	23.8%	1.6%	7.9%	95.1%	66.6%	0.0%	1.5%
ФБиХ - Судије	65.7%	57.2%	23.1%	21.8%	8.8%	19.4%	2.2%	1.5%
ФБиХ - Тужиоци	65.4%	54.1%	21.2%	22.6%	10.9%	19.8%	2.4%	3.4%

Прије: прије процеса поновног именовања судија и тужилаца

Послије: послје процеса поновног именовања судија и тужилаца

⁽¹⁰⁰⁾ Независна судска комисија (ИЈЦ): “Алтернативна стратегија верификовања способности правосуђа: Процес поновног именовања”, 18. децембар 2001. године.

⁽¹⁰¹⁾ Према подацима Високог судског и тужилачког савјета, у децембру 2004. године, нешто мање од 30 радних мјеста за судије и тужиоце још увијек није било попуњено.

⁽¹⁰²⁾ Периодични извјештај Високог судског и тужилачког савјета бр. 5, октобар – децембар 2003. године.

Табела о етничкој припадности
судија кантоналних судова који воде поступке у предметима ратних злочина

	Бошњаци		Хрвати		Срби		Остали	
	Прије	Послије	Прије	Послије	Прије	Послије	Прије	Послије
Мостар	42.1%	40.0%	36.8%	40.0%	21.0%	13.3%	0.0%	0.0%
Ливно	20.0%	50.0%	80.0%	50.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Сарајево	75.0%	55.1%	11.1%	10.3%	11.1%	31.0%	2.7%	3.4%
Зеница	69.5%	64.7%	21.7%	17.6%	8.6%	17.6%	0.0%	0.0%

Прије: прије процеса поновног именованја судија и тужилаца

Послије: послје процеса поновног именованја судија и тужилаца

Број приговора шире јавности на рачун пристрасности судија по етничком принципу знатно се смањио посљедних година, али и даље постоје одређени проблеми у међуентитетској сарадњи тужилаца (као што је констатовано у дијелу 5.1). Ипак кључна су питања безбједности и стручности судија и тужилаца.

ОХР је наметнуо Закон о правној помоћи и службеној сарадњи у кривичним питањима између Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Дистрикта Брчко Босне и Херцеговине 2002. године⁽¹⁰³⁾, који омогућава директну комуникацију и подношење захтјева за правну помоћ између полицијских и правосудних органа. Анкета у тужилаштвима је, међутим, показала да још увијек постоји доста критика које тужиоци у ФБиХ упућују на рачун колега из РС. Ово је највјероватније резултат отпора истрагама и процесуирању кривичних дјела ратних злочина који постоји у РС, нарочито против осумњичених српске етничке припадности.

У периоду након завршетка сукоба било је очито да су судије и тужиоци страховали за своју безбједност, како у властитој средини тако и од стране починилаца.⁽¹⁰⁴⁾ Осјећај страха и небезбједности био је разумљива појава након завршетка сукоба, међутим ово је питање на које тужиоци и сада указују у проведеној анкети. Један тужилац из ФБиХ је навео примјер догађаја који се недавно десио, а у коме је у својој кући смртно страдао судија из РС.⁽¹⁰⁵⁾ Други анкетирани тужиоци истакли су своју забринутост, јер не постоји систем за њихову заштиту и заштиту њихових породица. Ово може довести до тога да тужиоци уопште не процесуирају неријешене предмете или да неће бити ажурни у истрагама, нарочито ако је осумњичени познат по склоности ка насилничком понашању. У једном примјеру, анкетирани тужилац изразио је забринутост, јер се његова породица вратила да живи у средину из које је избјегла у току сукоба, а у којој осумњичени из једног од његових предмета сада живи.

⁽¹⁰³⁾ Погледати дио 5.1.

⁽¹⁰⁴⁾ У случају “Голубовић” главни претрес није одржан 2 године због страха за безбједност након рата (погледати преглед предмета).

⁽¹⁰⁵⁾ Није утврђено да је смрт судије резултат убиства. Међутим, била је довољна да заплаши остале судије и тужиоце. Погледати чланак Српске новинске агенције СРНА “Босна: Судија погинуо у експлозији у Бањој Луци”, Бања Лука, 9. мај 2004. године

Осим раније наведеног, одређена забринутост постоји када је у питању способност и професионализам појединих судија и тужилаца да процесуирају предмете ратних злочина. ОЕБС би овом приликом указао на проблеме који се односе на недовољно прецизне наводе у оптужници, велико ослањање на исказе свједока очевидаца, предлагања саслушања свједока чија свједочења нису релевантна за предмет, те неприпремљеност у смислу упознавања са списом предмета. У неким предметима, приликом праћења судског поступка, ОЕБС је уочио да начин на који је вршено директно или унакрсно испитивање свједока није допринио разјашњењу исказа датих у истрази. У многим предметима искази свједока на главном претресу су много непрецизнији у погледу препознавања оптуженог, као и самих околности на које се свједок саслушава, од исказа истих свједока датих у истрази. Ова одступања могу да буду последица пропуста у истрази. У своме извјештају о случају *Доминик Илијашевић* на Кантоналном суду Зеница, организација Human Rights Watch констатовала је да:

“истражне судије у Босни и Херцеговини често воде истраге ратних злочина на погрешан начин. Суђење Доминику Илијашевићу, као и још једно суђење које се одвија пред Кантоналним судом Зеница, а које је пратила организација Human Rights Watch (Томо Михајловић) је показало да истражне судије у овим предметима понекада у званичне записнике о истрази уносе реченице које саслушани свједоци нису изговорили. Разлози за ово могу да буду неспособност истражног судије, али покушај да се произведе “јачи” доказ против оптужених који су друге етничке припадности од припадности судије.”⁽¹⁰⁶⁾

Прије почетка рада на предмету тужилац би требало да провјери све прикупљене доказе. Према одредбама новог ЗКП-а, тужиоци су задужени за истрагу и припрему доказа против оптуженог. У неким случајевима неподударни искази, које свједок да на суђењу, не могу се предвидјети. Међутим, евидентно је у многим случајевима да тужиоци нису предузели активности да провјере да ли свједоци остају код својих раније датих изјава, тако да позивају свједоке у сваком случају, и на тај начин “*подривају кредибилитет свједока, као и оптужбе коју је припремио тужилац*”⁽¹⁰⁷⁾. Проблем са којим је суочен тужилац односи се на разумијевање мотива који су утицали на свједока да промијени свој исказ. Промјена исказа може да буде резултат тога што прва изјава није била узета на одговарајући начин, или због тога што свједоци због страха или жеље за “мирним животом” нерадо свједоче на главном претресу. До сада је процесуиран довољан број предмета, што је омогућило да стекну вјештину уочавања овог проблема и да предузму потребне кораке да се смањи број таквих предмета, нпр. изградњом односа са свједоцима, разматрањем и примјеном мјера за заштиту свједока итд. Тако је анкета тужилаштва показала да 14 тужилаца сматра како је потребно успоставити однос са свједоцима оптужбе. У овој анкети, већина тужилаца је напоменула да су упознати да им одредбе новог ЗКП-а дозвољавају контакт са својим свједоцима прије суђења. Четири тужиоца су навела да је такав контакт веома користан и да омогућава изградњу повјерења између свједока и тужиоца. Два тужиоца су истакла да им овај контакт омогућава да свједоку објасне да ће бити унакрсно испитиван. Није сасвим сигурно да сви тужиоци користе ову могућност, будући да је један тужилац истакао да нема контакте са свједоцима прије суђења.

Праћење предмета ратних злочина, које су вршили службеници ОЕБС-а, указује на то да судови нису ажурни у провођењу поступка против осумњичених који су били на функцијама у току рата, а и даље су утицајни. Рестриктивна тумачења, као и пропусти да се ефикасно и детаљно утврде све

⁽¹⁰⁶⁾ Организација Human Rights Watch, Билтен балканског правосудја (Balkans Justice Bulletin): Суђење Доминику Илијашевићу (The Trial of Dominik Ilijasevic), јануар 2004. године. Налази се на <http://hrw.org/backgrounder/eca/balkans0104.htm>.

⁽¹⁰⁷⁾ Погледати Извјештај Организације Human Rights Watch.

чињенице, резултирале су знатним бројем ослобађајућих пресуда. У таквим ситуацијама, приликом изрицања ослобађајућих пресуда, отвара се питање да ли се судија треба, на било који начин, да обрати жртвама или њиховим породицама и да покаже разумијевање за њихове претрпљење патње. Иако је у 2004. години изречен одређени број осуђујућих пресуда на казне затвора у вишегодишњем трајању, оптужени су углавном били ниже рангирано војно особље. Досадашње праћење предмета ратних злочина од стране ОЕБС-а указује на то да су предмети вођени са мање ефикасности и одлучности у случајевима када су оптужени припадници “већинског” народа, а свједоци оптужбе припадници “мањинског” народа у тој средини.

Упркос горенаведеним дилемама, јасно је да неки тужиоци и судије процесуирају предмете ратних злочина на савјестан, ефикасан и правичан начин. Постојање судске контроле првостепених одлука у поступцима по правним лијековима резултирали су дјелимичним или потпуним поништењем пресуда. Будући да је крајем 2003. године и у првој половини 2004. године правосуђе почело да примјењује нове законе, те да је дошло до реорганизације тужилаштва и именовања судија и тужилаца, још увијек је рано говорити о успјеху ових реформи, а посебно њиховом учинку на процесуирање предмета ратних злочина.

Препоруке:

- Органи власти требало би да обезбиједи адекватне мјере заштите за судије, тужиоце и адвокате да би им се омогућило да раде без страха од освете, малтретирања, застрашивања и бриге за своју безбједност и безбједност својих породица.
- Високи судски и тужилачки савјет и дисциплински тужилац требало би да имају строг приступ при примјени етичких и стручних стандарда на судије и тужиоце.
- Центри за обуку судија и тужилаца требало би да у процесу обуке судија и тужилаца посебну пажњу посвете питањима у вези са непристрасношћу и независношћу правосуђа.

5.7. Међудржавна правна сарадња

Након сукоба, многи грађани Босне и Херцеговине настанили су се у Хрватској или Србији и Црној Гори и стекли држављанство ових земаља или су задржали држављанство БиХ и узели двојно држављанство. Ова појава односи се, како на свједоке, тако и на осумњичене у предметима ратних злочина. Поред миграција грађана дешава се да је и одговарајућа документација и евиденције на територији друге државе, те нису лако доступни тужилаштвима и судовима који процесуирају предмете ратних злочина. Успјешно процесуирање предмета ратних злочина у БиХ због тога зависи од сарадње са другим земљама бивше Југославије (нарочито Србијом и Црном Гором и Хрватском), као и од ефикасне сарадње са другим земљама у којима сада живе свједоци и осумњичени, као што су САД, Норвешка, Француска и Њемачка.

Прописи ових трију држава у региону предвиђају забрану изручења властитих држављана другој држави. Питање пружања међународне правне помоћи било је актуелно у предмету *Доминик Илијашевић* који се води пред Кантоналним судом Зеница, у којем је захтјев за пружање правне помоћи упућен Републици Хрватској, а који се односио на прикупљање доказа. Конкретно, захтјев се односио на саслушање једног свједока, а упућен је 19. маја 2003. године. Хрватске власти су одговориле 3. септембра 2003. године и навеле да свједок не живи на датој адреси и да га суд није могао да пронађе, иако је свједок претходно био предмет истраге од стране власти у Хрватској. У

случају *Смајловић*, на Кантоналном суду Тузла, главни претрес је одгођен, јер се чекало да свједоци дођу из САД-а и Швајцарске. Учињени су и покушаји да се исказ свједока добије преко органа власти САД-а, али је на крају свједок приступио и дао свој исказ на суду. У другим предметима примијећено је да се изјаве које су свједоци, који сада живе у Норвешкој и Канади, дали у истрази, углавном читају на суду. У једном случају из 2001. године органи власти БиХ нису били вољни да предају предмет Хрватској да га суди, иако је оптужени био ухапшен. Наводно су рекли да се хрватским властима не може вјеровати да ће суђење водити непристрасно.⁽¹⁰⁸⁾ Оптужени је добио хрватско држављанство и због тога није могао да буде изручен БиХ. У 2001. години пуштен је из притвора и тренутно се налази на слободи.

Настојања да се међународна сарадња поспјеши и учини ефикаснијом нису дала значајније резултате. Године 1996. закључен је споразум између ФБиХ и Хрватске о правној помоћи у грађанским и кривичним питањима, а објављен је у Службеном гласнику ФБиХ маја 1996. године.⁽¹⁰⁹⁾ Међутим, споразум се није односио на територију РС. Примјена споразума од 17. јуна 2002. године проширена је и на територију РС допуном раније закљученог споразума, али није сигурно да је споразум објављен у Службеном гласнику РС.⁽¹¹⁰⁾ Резултат анкете у тужилаштвима указује да тужиоци из РС нису упознати са овим документом. Организација Human Rights Watch је, такође, препоручила дораду постојећих споразума о судској сарадњи или закључивање нових споразума са другим државама бивше Југославије, да би се спријечило одуговлачење или политичко изврдавање.

Међутим, треба нагласити да постојећи споразум са Хрватском не испуњава стандарде предвиђене Конвенцијама Савјета Европе, а које су органи власти БиХ обавезни да ратификују након што је БиХ примљена у Савјет Европе.⁽¹¹¹⁾ Ове Конвенције предвиђају заштиту личности свједока, као и материјална средства за свједоке који треба да свједоче у другој држави. Такође, Конвенције уређују поступке у вези са изручењем или уступањем судских поступака другој држави када изручење није могуће. Такве мјере су неопходне и треба да буду уграђене и примијењене у домаћим законима, што је прије могуће, да би обезбиједили ефикасну, брзу и непристрасну сарадњу, чак и у веома исполитизованим предметима. Уколико се не ратификују Конвенције и не побољша процедура у домаћим законима, земље у региону могу одуговлачењем поступка да прикрију недостатак политичке воље за процесуирање предмета које сматрају осјетљивим у својој земљи.

Како не постоји могућност изручења властитих држављана из земаља бивше Југославије у друге државе, укључујући и БиХ, предмет би требало да буде уступљен на надлежност другој држави. Ово повећава потребу за ефикасном, брзом сарадњом и повјерењем да ће се предмет водити на независан и стручан начин, без обзира на државу и етничку припадност осумњичених и оштећених страна. Битно је разлучити сарадњу у фази истраге, која није у надлежности суда, од сарадње по осталим правним питањима о којима одлучује суд. Ступањем на снагу нових закона о кривичном поступку у БиХ кривични поступак није усаглашен са осталим земљама у региону, те су и различити актери поступка у истрази (тужилац у БиХ, истражни судија у Хрватској и Србији и Црној Гори). Међутим, ово не би

⁽¹⁰⁸⁾ Погледати Извјештај Организације Human Rights Watch (HRW Report).

⁽¹⁰⁹⁾ Службене новине Р БиХ, Међународни споразуми # 1/96.

⁽¹¹⁰⁾ Члан 7 додатка.

⁽¹¹¹⁾ Европска конвенција о изручењу, ЕТС бр. 24, 13. децембар 1957. године, Европска конвенција о надокнади за жртве насилних кривичних дјела, ЕТС бр. 116, 24. новембар 1983. године, *Европска конвенција о међусобној помоћи у кривичним питањима*, ЕТС бр. 030, 20. јун 1959. године, Европска конвенција о трансферу осуђених особа, ЕТС 112, 21. март 1983. године.

требало да представља препреку ефикасној сарадњи, уколико се међународне обавезе правилно испуњавају и уколико су између двије земље успостављени функционални канали комуникације.

На питање ОЕБС-а о њиховом ставу према међудржавној сарадњи у анкети тужилаштава, добијени су различити одговори. У случају када су осумњичени у иностранству, седам тужилаца је изјавило да би дипломатским путем, преко министарства спољних послова БиХ, затражили изручење починиоца, док би шест тужилаца прослиједило предмет тужиоцу БиХ да он поступи по одредбама ЗКП-а БиХ о међународној правној помоћи. Пет тужилаца је признало да би могли да размотре могућност уступања поступка у државу у којој починилац живи. Други су рекли да би тражили помоћ Интерпола или би се ослонили на споразум о пружању правне помоћи између Хрватске и БиХ. Један тужилац је истакао своју ранију праксу директног позивања починиоца, али је рекао да то више не ради.

У случају када свједок живи у иностранству, одговори тужилаца били су још разноликији. Четири тужиоца би поступала по одредбама ЗКП-а БиХ о међународној правној помоћи, четири тужиоца би користила дипломатске канале да ступе у контакт са свједоком, док би три тужиоца директно контактирала са свједоком. Двојица су изјавила да би се ослонили на споразум о пружању правне помоћи између Хрватске и БиХ, који је ограничен само на захтјеве између ових двију земаља. Двојица тужилаца би тражила помоћ органа власти земље у којој свједок живи. Двојица тужилаца директно би упутила позив свједоку да приступи суду. Коначно, један тужилац послао би позив свједоку преко амбасаде БиХ у земљи у којој свједок живи, а један тужилац је рекао да би се обратио Министарству правде БиХ да саслушају свједока.

У вези са могућношћу прибављања доказа у иностранству, 13 тужилаца је навело да би замолбеним путем затражили да правосудни орган прибави тај доказ. Два тужиоца су навела да важећи закон не даје могућност да такве изјаве буду прихватљиве као доказ на домаћим судовима. Многе земље дозвољавају да се ови поступци проводе уколико се не крше права загаранована њиховим властитим законима о кривичном поступку.

Генералан став свих тужилаштава јесте могућност да позову свједока да допутује из иностранства. Дванаест тужилаца је навело да би они требало да сnose путне трошкове свједока, али је исто тако половина напоменула проблеме у вези буџета судова, у којима није изнађено довољно средстава за плаћање оваквих трошкова. Један тужилац је напоменуо да свједоци најчешће не траже надокнаду ових трошкова. Међутим, поставља се питање да ли су свједоци упознати са правом да им се ти трошкови, у вези са појављивањем, надокнаде. Седам тужилаца је напоменуло да би они, ако је потребно, пружили материјалне и личне гаранције свједоку, а 5 тужилаца је објаснило да ЗКП прописује одређене гаранције.

Разноврсни одговори не одају повјерење у способност органа гоњења БиХ да ове предмете воде на ефикасан начин. Пружање међународне правне помоћи у ситуацији када нема билатералног споразума подразумијева упућивање захтјева преко ентитетског министарства правде које се затим упућује државном Министарству правде. Ово представља дипломатски пут тражења међународне правне помоћи.⁽¹¹²⁾ Суд БиХ је надлежан у случајевима када се захтијева изручење.⁽¹¹³⁾

⁽¹¹²⁾ Члан 429 ЗКП-а ФБиХ из 2003. године, члан 419. ЗКП-а РС из 2003. године.

⁽¹¹³⁾ Чланови 428 – 431 ЗКП-а БиХ из 2003. године.

У анкети која је проведена у тужилаштвима само четири тужиоца су навела постојање међудржавних споразума о сарадњи у овој области (тројица тужилаца конкретно су навела споразум са Хрватском). Један тужилац је навео постојање центра за прикупљање доказа без назнаке о којем су центру ради. Један од анкетираних тужилаца навео је да има сазнање да одређене земље незванично обавјештавају органе БиХ када сазнају да свједоци живе на њиховој територији.

Пројекти за промоцију и побољшање међудржавне сарадње, као што је ПАЦО⁽¹⁴⁾ пројекат Савјета Европе, усмјерени су управо на овај регион. Мисија ОЕБС-а је 29. и 30. новембра 2004. године на Палићком језеру (Државна заједница Србије и Црне Горе) била домаћин састанка на експертном нивоу о сарадњи између тужилаштава и судова из Босне и Херцеговине, Хрватске и Србије и Црне Горе. Посебна пажња поклоњена је питању како доћи до свједока и саслушати их, као кључни дио поступка прибављања доказа. Такође је планирано да пројекат једне невладине организације за унапређење регионалне сарадње почне од 2005. године.⁽¹⁵⁾

Државни тужилац Републике Хрватске и јавни тужилац БиХ, 21. јануара 2005. године потписали су Споразум о сарадњи по питањима тешких кривичних дјела, укључујући ратне злочине. Споразум је склопљен у циљу олакшавања непосредних контаката између тужилаца у истражним, односно предкривичним поступцима, побољшања размјене извјештаја, правних докумената, информација и података, који могу помоћи у истрази и превенцији кривичних дјела. Јавни тужилац и тужилац за питања ратних злочина Србије и државни тужилац Републике Хрватске, 5. фебруара 2005. године, потписали су сличан споразум.

Иако постоји одређени ниво сарадње између земаља у региону, ОЕБС закључује да су досадашња пракса и поступци неефикасни и недовољно дефинисани. Исказана спремност и постојећи механизми за сарадњу међу земљама у региону и чак између ентитета у самој БиХ, не задовољавају потребе које се јављају при истрагама и суђењима ратних злочина и морају се побољшати у 2005. години.

Сада када је Хрватска предложена за пријем у ЕУ, и када су основане нове институције за суђење ратних злочина, односно одјелења специјализована за ратне злочине у БиХ, Хрватској и Србији и

⁽¹⁴⁾ Погледати [http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Combating_economic_crime/Programme_PACO/PACONetworking\(2002\).asp](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Combating_economic_crime/Programme_PACO/PACONetworking(2002).asp). Погледати ПАЦО Приручник за сарадњу <http://www.coe.int/T/E/Legal5Faffairs/Legal5Fco2Doperation/Combating5Feconomic5Fcrime/Programme5FPACO/P-030-d4-CoopMan21June.pdf>.

⁽¹⁵⁾ Центар за истраживања и документацију из Сарајева, Документа из Загреб и београдски Центар за хуманитарно право заједнички раде на једном регионалном пројекту у коме скупљају свједочења, документе и податке у вези са ратом. Сва три центра ће изградити компатибилне базе података које ће помагати тужиоцима тих земаља који раде на предметима ратних злочина, као и подршку свједоцима. <http://see.oneworld.net/article/view/101154/1/OneWorldSoutheastEurope> 11. јануар 2005. године.

Црној Гори, као и стављањем потписа на скорашње билатералне споразуме, може се очекивати да ће доћи до одређеног напретка у међудржавној сарадњи. За надати се да ће хапшење Ћосића, у мају 2004. године на основу међународне потјернице, осумњиченог за ратне злочине против цивилног становништва у Хрватској, представљати доказ боље сарадње.⁽¹¹⁶⁾

Препоруке:

- Органи власти у БиХ требало би да побољшају своју сарадњу са органима власти у Хрватској и Србији и Црној Гори у вези са истрагама и гоњењем ратних злочина, а нарочито по питању размјене података, доказа и друге документације. Потребно је обезбиједити адекватне мјере заштите свједока у вези са свједоцима који долазе из иностранства.
- Органи власти у БиХ требало би да ратификују све конвенције које се односе на међудржавну сарадњу, посебно оне о међународној правној помоћи, уступању предмета и изручењу.
- Органи власти у БиХ требало би да закључе билатералне споразуме који ће се односити на пружање заштите свједока у поступцима.
- Органи власти у БиХ требало би да преузму потребне међународне стандарде и поступке у домаће законе. Потребно је вршити достављање података и упутстава одговарајућим органима у ентитетима о томе како да у пракси реализују ове поступке.
- Министарства правде требало би доносе упутства за тужилаштва у ентитетима о томе како предузети мјере на проналажењу свједока и осумњичених у иностранству, те који органи им у вези с тим могу да пруже помоћ.
- Органи власти у БиХ требало би ефикасно и објективно да одговорају на захтјеве за пружање међународне правне помоћи у вези са ратним злочинима.
- Органи власти у БиХ требало би да предузму мјере ради адекватног финансирања судова, како би могли да исплаћују накнаде за трошкове свједока.
- Међународна заједница требало би да предузме активности ради покретања дијалога и закључивања споразума о међудржавној правној и судској сарадњи.

5.8. Утицај законодавних и организационих реформи

Реорганизацијом судова у 2002. и 2003. години извршено је укидање бројних општинских и основних судова, односно извршена је рационализација судског система у БиХ. Приликом провођења процеса реорганизације примијењена су три критеријума и то; “1. број неријешених предмета, 2. број становника на подручју суда и 3. географска локација.” Реорганизација судова проведена је под претпоставком да рад судова није био ефикасан и да је узроковао велике трошкове.⁽¹¹⁷⁾ Упоредо са реорганизацијом судова извршена је и реорганизација тужилаштва, тако

⁽¹¹⁶⁾ Посматрачки извјештај ББЦ-а (BBC Monitoring Report 11/5/04): “Хрват из Босне осумњичен за ратне злочине у Ахмићима ухапшен у Хрватској” (“Bosnia Croat suspected of Ahmići war crime arrested in Croatia”).

⁽¹¹⁷⁾ Извјештај Независне комисије (Independent Judicial Commission Report): Реорганизација судског система: Извјештај и приједлог (“Restructuring of the Court Systems: Report and Proposal”) (Објављен 21. октобра 2002. године).

што су укинута општинска и основна тужилаштва. Умјесто њих формирана су кантонална и окружна тужилаштва са неколико подручних одјељења. Истовремено се проводио процес поновног именовања судија и тужилаца. Број потребних тужилаца повећао се, док је функција истражног судије укинута у складу са новим Законом о кривичном поступку. Циљ ове активности је био да

“се централизује и оснажи позиција и услови рада тужилаца који су већ на функцији, да се смањи могућност за застрашивање и вршење утицаја, да се смање трошкови, да се повећа ефикасност и да се ојача професионализам тако што ће се омогућити специјализација.”⁽¹¹⁸⁾

Рад тужилаштва, углавном, се организује од стране јавног кантоналног и окружног тужиоца. Степен специјализације у конкретним случајевима, због тога, зависи од одлука које су донесене на том нивоу. Према резултатима анкете тужилаштва, ОЕБС констатује да овдје специјализација значи да су један или два тужиоца одговорни за одређену врсту предмета, а не да имају специјализовано знање или да се стручно усавршавају у конкретној области или добијају помоћ у њој. Неопходно је да се тужиоци упознају и прихвате нову улогу коју су добили према новим законима о кривичном поступку из 2003. године. Многи од њих потпуно су неискусни у раду са предметима ратних злочина и потребна им је помоћ. Шест тужилаца навело је да имају посебан тим за ратне злочине, којег чине од 2 до 6 тужилаца и да се просјечан број предмета по тужиоцу креће од 6 до 100 (а често један предмет обухвата већи број оптужених). Остала тужилаштва имају једног или два тужиоца који раде на ратним злочинима, упоредо са осталим кривичним предметима.

Одређени број предмета је, у току процеса поновног именовања судија и тужилаца која је вршио Високи судски и тужилачки савјет, био одгођен на дужи временски период, јер су судије или тужиоци били разријешени дужности усред суђења или истраге.⁽¹¹⁹⁾ На Кантоналном суду Зеница били су обустављени сви важнији предмети. У случају *Доминик Илијашевић*, двојица судија и тужилаца нису били поново именовани, што је довело до прекида главног претреса на неодређено вријеме, те је главни претрес 30. јуна 2004. године започео изнова. У случају *Хакановић* један члан судског вијећа није био поново именован, што значи да је суђење било прекинуто дуже од 30 дана да би се нашла његова замјена и морало је да почне изнова. У случају *Михајловић* (“Кука”), при крају дуготрајног процеса у коме су бројни свјedoци дали исказе, главни претрес је прекинут да би се превели документи добијени путем службеника за везу са Хашким судом, а који је настао током истрага које је вршила Њемачка. У међувремену, предсједник вијећа и један од чланова вијеће нису били поново именовани, што је налагало да главни претрес крене изнова.

Дакле, док је постојала потреба да се побољша квалитет рада судова и тужилаштва, као и постигне веће повјерење у правосудни систем, овај прелазни процес имао је директно негативне ефекте на процесуирање неких предмета. Чак и у случајевима када главни претреси нису прекидани, за новопостављене тужиоце је у новој организацији био изазов да се упознају са великим бројем неријешених предмета које су наслиједили од истражних судија. Према ријечима 6 тужилаца, реорганизација судова и тужилаштва имала је негативан утицај на процесуирање предмета ратних злочина. Разлози који су дати за то обухватају њихову преоптерећеност послом, непознавање ове врсте предмета, као и то да су понекад главни претреси морали да почну изнова. Са друге стране, 5 тужилаца је мишљења да је ова реформа позитивна за процесуирање предмета ратних злочина на основу тога што су тужици сада много ефикаснији, судство је независно, а тужилаштва су

⁽¹¹⁸⁾ План рада Високог судског и тужилачког савјета БиХ и Независне судске комисије за септембар 2002. децембар 2003. године.

⁽¹¹⁹⁾ Погледати случајеве Самира Бејтића, Властимира Пушаре, Звонке Трлина и Драге Паламете.

организована на кантоналном и окружном нивоу. Три тужиоца сматрала су да реформа нема никакав или бар нема значајан утицај, а још два су мишљења да је протекао релативно краћи временски период од насталих промјена и да је сувише рано да се коментаришу њихови ефекти.

Препоруке:

- Органи власти у БиХ требало би да размотре ситуацију у тужилаштвима, којом ће се утврдити да ли број особља, њихова ужа специјалност и организација одговарају њиховим потребама да би могли да процесуирају предмете ратних злочина ефикасно и стучно. Неопходно је, такође, размотрити ситуацију у вези са обезбјеђивањем додатних материјално-техничких и финансијских средстава гдје се укаже потреба за њима.

5.9. Права оштећене странке (жртве)

Нови закони о кривичном поступку не прописују могућност правног заступања оштећене странке, односно није прописан начин на који би се вршила накнада штете настале извршењем кривичног дјела. Формална обавеза тужиоца углавном се односи на пружање неопходних упутства оштећеној странки о њеним правима на подношење имовинскоправног захтјева у кривичном поступку и да прикупи информације које се односе на имовинскоправни захтјев.

Међутим, имовинскоправни захтјев може се поставити и у току кривичног поступка⁽¹²⁰⁾ и он се односи на накнаду материјалне или нематеријалне штете, као што је прописано Законом о облигацијама, поврат ствари или поништење одређеног правног посла.⁽¹²¹⁾ У складу са ранијим ЗКП-ом судови су били обавезни да траже изјашњење оштећеног или његових сродника о постављању имовинскоправног захтјева. У складу са новим ЗКП-ом, ово је дужност тужиоца. Међутим, у складу са оба закона, обавеза оштећене странке је да сама одлучи о постављању имовинскоправног захтјева. Иако је прописана могућност да суд може да одлучи о имовинскоправном захтјеву у кривичном поступку, у пракси се најчешће дешава да суд упућује оштећену странку да остварује свој имовинскоправни захтјев у парници, јер одлучивање о том захтјеву може да проузрокује одуговлачење кривичног поступку. У том случају, оштећена странка може да покрену поступак накнаде штете у парничном поступку.

Осуђујућа пресуда у кривичном поступку представља основ за утврђивање одговорности осуђеног за накнаду штете у парници. Међутим, парнични поступак у БиХ још увијек је дуг, компликован и за оштећену странку или њене сроднике скуп процес, поготову што им вјероватно неће бити пружена одговарајућа правна помоћ. Такође, постоје потешкоће са извршењем пресуда у парничном поступку. Нека од ових питања ријешена су новим законом о парничном поступку из 2003. године, али ефекте тих рјешења још увијек је преурађено процјењивати.

У БиХ није уређен систем којим би се исплаћивала накнада штете жртви или њеним сродницима. Једина могућност за остваривање права на накнаду штете била је путем подношења пријаве Дому за људска права. На примјер, Дом за људска права додијелио је одштету у предметима гдје су органи власти пропустили да ефикасно истраже смрт или нестанак сродника подносиоца захтјева (погледати случајеве *Палић*, *Унковић* пред Домом за људска права и одлуку *Дома за људска права у случају*

⁽¹²⁰⁾ Чланови 96-107. ЗКП-а ФБиХ из 1998. године и чланови 207-218. ЗКП-а, из 2003. године; у РС-у, чланови 103-114. ЗКП-а из 1993. године (СФРЈ) чланови 103-114. ЗКП-а из 2003. године

⁽¹²¹⁾ Чланови 155. и 193-197. Закона о облигацијама СФРЈ 29/78 који је преузела Република БиХ 1992. године и РС 1993. године.

Сребреница⁽¹²²⁾). Скоро потписана европска Конвенција о одштети жртвама насилних кривичних дјела обавезује БиХ, као државу потписницу, да успостави систем за накнаду штете.

У анкети тужилаштва, 11 тужилаца је сматрало да није њихова дужност да поднесу имовинскоправни захтјев за оштећену странку, док је пет навело како схватају да је њихова дужност да прикупе доказе који ће бити коришћени за утврђивање висине имовинскоправног захтјева. Један тужилац је изразио мишљење по којем ће у поступку закључивања споразума о признавању кривице бити више простора за разматрање имовинскоправног захтјева оштећеног. Како одредбе, које се односе на споразуме о признавању кривице, нису рестриктивне природе, остаје и могућност да странке постижу договор о неким питањима, као што је имовинскоправни захтјев. Како понуда оптуженог да накнади штету оштећеној странки може да буде израз покајања због почињеног кривичног дјела, она се може сматрати као олакшавајућа околност и као таква имати утицаја на изрицање блаже санкције.

Кривичноправни систем у БиХ не пружа одговарајућу заштиту преживјелим жртвама или њиховим сродницима, упркос преузетим међународним обавезама од стране БиХ.⁽¹²³⁾ Жртве најчешће немају правног заступника, нити су обавјештаване о току и напредовању поступка. Већина жртва на суду свједочи уз ограничено коришћење мјера за заштиту свједока. Не добијају никакву одштету, осим ако сами не покрену парнични поступак који је неефикасан и дуго траје.

Препоруке:

- Органи власти у БиХ требало би у потпуности да примјењују међународне стандарде и конвенције у вези са правима оштећених странака.
- Органи власти у БиХ требало би да размотре постојеће законске одредбе о правном заступању и савјетовању и накнаду штете оштећеним странкама.
- Органи власти у БиХ требало би да успоставе систем за заступање и савјетовање оштећених странака.
- Судови би требало, након сваке осуђујуће пресуде у предмету ратних злочина, да одлуче о имовинскоправном захтјеву оштећеним странкама, кад год је то могуће.
- Органи власти у БиХ требало би да побољшају ефикасност парничног поступка и извршења пресуда, како би омогућили да жртве ратних злочина буду обештећене.

5.10. Потребе за обуком судија и тужилаца и јачање капацитета

Као дио анкете тужилаштва, ОЕБС је питао тужиоце о њиховом искуству и потребама у смислу обуке и изналагања средстава.

Центри за обуку судија и тужилаца формиран су у марту 2003. године⁽¹²⁴⁾ и у току је израда наставних планова и програма за почетну и трајну обуку судија и тужилаца. Питање

⁽¹²²⁾ Погледати случај Палић пред Домом за људска права, реф ЦХ. 99/3196. У случају Унковић (реф ЦХ 99/2150) отац госпође Голубовић (погледати преглед случаја Голубовић) поднио је Дому за људска права пријаву у којој је навео да то што органи власти нису правилно и благовремено истражили и расвијетлили судбину његове кћери, зета и двоје унучади представља нехумано и понижавајуће понашање према њему и повреду његовог права заштићеног чланом 3. Дом за људска права, прво је утврдио да се ради о повреди права из члана 3. Међутим, ову одлуку је поништио Дом у пленарном саставу у свом поступку преиспитивања одлука. Дом за људска права је нагласио чињеницу да „мада се то десило након много одуговлачења и опструкција, органи власти су провели кривичну истрагу, разјаснили судбину жртва и успјешно судили и казнили људе који су починили тај злочин.” Такође погледати одлуке Дома за људска права од 7. марта 2003. године у случају Сребреница (49 пријављивача), одлуке бр. ЦХ/01/8365 до ЦХ/02/9596. (7.03.2003.године)

⁽¹²³⁾ Декларација о основним принципима правде за жртве кривичних дјела и злоупотребе власти (*Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*), Г.А. 40/34, анекс, 40 У.Н. ГАОР дод. (бр. 53) на 214. стр, У.Н. док. А/40/53. Усвојила га Генерална скупштина резолуцијом 40/34 од 29. новембра 1985. године.

⁽¹²⁴⁾ Закон о Центрима за обуку судија и тужилаца у РС и ФБиХ, Сл. гл. РС 34/02, 77/02 и Сл.гл. ФБИХ 24/02, 59/02, 21/03.

организације и конципирања посебне обуке у области процесуирања ратних злочина, тек је потребно размотрити. Обука из ове тематске области најчешће је заснована на *ad hoc* принципу и проводи се од стране невладиних организација, као што су АБА-ЦЕЕЛИ или Хелсиншки комитет за људска права, у сарадњи са Хашким судом. Обука која је проведена до сада није задовољила потребе тужилаца или судија у ентитетима. Разлог због којих обука није постигла потребне резултате може да буде што се није детаљно концентрисало на законске, истражне и организационе препреке са којима се суочавају тужиоци и судије у ентитетима.

У складу са чланом 12 Правилника Тужилаштва БиХ, у мјесецу децембру 2004. године ступио је на снагу механизам за пружање правне помоћи и сарадње са тужиоцима у ентитетима, чија формулација слиједи: *“Регионални тужилачки тимови за ратне злочине могу пружити неопходну правну помоћ и службено сарађивати са кантоналним/окружним тужилаштвима и јавним тужилаштвима Брчко Дистрикта у раду на свим предметима ратних злочина и њиховом процесуирању”*. За сада је прерано вршити процјену механизма у смислу његовог обима и ефективности. Тужиоци у ентитетима се требају подстицати на развијање одговарајућих правила који би омогућили приступ механизму правне помоћи.

Два анкетирани тужиоца навела су да још нису имали обуку из области хуманитарног права или истрага у предметима ратних злочина. Четрнаест представника тужилаштва присуствовало је семинару, који је на Бјелашници у марту 2004. године, организовао Хелсиншки комитет, уз учешће Хашког суда. Два тужиоца су навела да су учествовала на семинару о поступку у складу са “Правилима пута” прије неколико година и један је напоменуо семинар о Европској конвенцији о људским правима. Сви тужиоци су истакли да постоји потреба за даљом обуком у вези са ратним злочинима. Теме које тужиоци предлажу за даљу обуку укључују институт командне одговорности, прибављање доказа, пружање заштите свједоцима, питање сарадње између тужилаца из различитих ентитета, однос између надлежности тужиоца БиХ и ентитетских тужилаца, питање истражних метода и квалификације кривичних дјела. Семинари који су раније одржавани по питањима ентитетских закона и институција нису обрађивали наведене теме.

Девет тужилаца је навело да немају могућност коришћења правне библиотеке, док је седам навело да има, међу којима пет сматра да је њихова библиотека мала и недовољно снабђевена потребном литературом. Материјали које добијају од тужилаштва углавном су ограничени на примање ентитетских службених гласника. На питање шта је тужиоцима потребно да би побољшали свој рад на предметима ратних злочина, тужиоци су дали различите и понекад уопштене и неодређене одговоре о извјештајима и публикацијама које су им потребне за процесуирање предмета ратних злочина: нпр. коментаре на пресуде (3 тужиоца), изводе из судске праксе Суда БиХ (3 тужиоца), извјештаје Хашког суда (3 тужиоца), документе о Европској конвенцији о људским правима (3 тужиоца), документе о међународном хуманитарном праву (2 тужиоца), или другу доступну литературу (1 тужилац). Један од анкетираних тужилаца није изразио интересовање за достављање материјала, док два тужиоца нису дала одговор на постављено питање. Као разлог навели су да им није познато какви материјали у вези са ратним злочинима постоје. Могућност коришћења компјутера у својој канцеларији има 15 тужилаца док само њих шест има CD-rom drive. Четири тужиоца имају приступ интернету, а пет тужилаца користи интернет код куће.

До сада је обука бранилаца углавном провођена од стране адвокатских комора и међународних организација, као што је АБА ЦЕЕЛИ. Одјелјење за помоћ одбрани у кривичним предметима (Criminal Defence Support Section - CDSS)⁽¹²⁵⁾ успостављен је у оквиру Суда БиХ и требало би да пружа правне

⁽¹²⁵⁾ План за имплементацију пројекта: Извјештај о активностима у вези Регистра, ОХР-ов Пројект за формирање Одјелјења за ратне злочине (Project Implementation Plan Registry Progress Report, OHR War Crimes Chamber Project), 20. октобар 2004. године

савјете и логистичку помоћ браниоцима који се појављују пред Одјељењем за ратне злочине. У његовом саставу налазиће се једна административна јединица, развојно-образовна јединица и јединица за правну помоћ. ЦДСС ће имати за циљ да обезбједи ефикасну провјеру адвоката, након чега би требало да буде састављена листа посебно квалификованих бранилаца. Да би се обезбједио највећи стандард професионалне етике, биће формирана дисциплинска комисија. Битна компонента ЦДСС-а биће припрема обуке коју ће пружати Међународна адвокатска комора, Удружење адвоката бранилаца са Хашког суда и друге организације. Такође постоје планови да се успостави правна библиотека на Суду БиХ, са правним часописима, on-line базом података правних материјала и судских извјештаја. Иако би поједини браниоци који заступају клијенте на кантоналним и окружним судовима могли да имају користи од специјалистичких курсева и свега што обезбјеђује ЦДСС, тренутно не постоје никакви прописи о томе који адвокати могу да буду постављени као браниоци по служеној дужности у предметима ратних злочина који се воде на овим судовима, осим да морају да буду чланови адвокатске коморе. За разлику од Одјељења за ратне злочине БиХ, на судовима у ентитетима, за заступање клијената у предметима ратних злочина, није потребно никакво одобрење након провјере или посебна обука, нити је обезбјеђена било каква додатна техничко-материјална помоћ или средства. Иако ОЕБС сматра да је успостављање ЦДСС-а један позитиван догађај, конкретно, постојање таквог одјељења од 2005. године проузроковаће постојање двослојног система правне помоћи, једног на нивоу БиХ и другог у ентитетима.

С обзиром да се већина поступака ратних злочина и даље проводи у ентитетима, потребно се више концентрисати на потребе за обуком која би имала за циљ побољшање стручности судија, тужилаца и бранилаца - адвоката који раде на овим предметима.

Препоруке:

- Међународне организације, донатори и домаћи органи власти требало би да се концентришу на обезбјеђивање потребних средстава и изградњу капацитета судова, судија, тужилаца и адвоката у ентитетима како би се предмети ратних злочина могли ефикасно да процесуирају.
- Центри за обуку судија и тужилаца и адвокатске коморе, уз подршку међународне заједнице, требало би да обезбједе свеобухватну обуку судија, тужилаца и адвоката о принципима хуманитарног права и понашању према оштећеним странкама и свједоцима. Ова обука требало би да буде у вези са посебним институтима, као што је командна одговорност, питањима квалификација ратних злочина, као и обука и смјернице о поступку међудржавне сарадње, мјерама заштите свједока и о питањима постављања имовинскоправног захтјева. Такође је потребно да се организује и конципира специјалистичка обука уз одговарајуће смјернице по питањима прикупљање извора, писање оптужнице, избор свједока, комуникација са свједоцима.
- Органи власти у БиХ требало би да успоставе систем којим ће се омогућити прикупљање и достава судских извјештаја између свих кантоналних и окружних судова и Суда БиХ, као и материјала Хашког суда на српском, босанском и хрватском језику.
- Органи власти у БиХ требало би да обезбједе да судови у ентитетима имају одговарајућа финансијска средства како би успоставили снабдјевену правну библиотеку, у којој ће се налазити потребни текстови из међународне јуриспруденције на српском, босанском и хрватском језику, како би били доступни судијама, тужиоцима и адвокатима, као и приступ интернету у канцеларијама судија и тужилаца, те обуку о претраживању интернета за судије, тужиоце и браниоце.
- Регионални тимови тужилаца, предвиђени Правилником о прегледу предмета ратних злочина, који је усвојило Тужилаштво БиХ, требало би да обезбједе ефикасне механизме за подршку и давање савјета тужиоцима у ентитетима.
- Локалне групе за праћење примјене кривичних закона, чије чланове чине судије и тужиоци, требало би, у виду посебних тематских цјелина, да рјешавају практичне, процедуралне и правне проблеме са којима се суочавају судије и тужиоци у предметима ратних злочина.

6. „Правила пута” – Поглед уназад и у будућност

Римски споразум од 18. фебруара 1996. године био је политички споразум који су потписали предсједници трију земаља – Босне и Херцеговине, Хрватске и Савезне Републике Југославије (садашња Државна заједница Србије и Црне Горе). Споразум, између осталог, успоставља механизам под називом „Правила пута” који служи за преглед предмета ратних злочина који се процесуирају у БиХ. Јединица за примјену “Правила пута”, која је формирана као дио Међународног суда за злочине почињене у бившој Југославији у Хагу, је у свом саставу имала стране и домаће правнике. Основни циљ успостављања овог механизма био је да обезбиди потпуну слободу кретања за повратнике у цијелој БиХ, спречавање самовољних хапшења, притварања и малтретирање припадника одређене етничке групе. У последњих осам година, ова Јединица је вршила преглед свих предмета, које су јој органи власти БиХ доставили, и одређивала је категорију предмета, у виду означавања да ли постоји довољно доказа да би у тим предметима могло доћи до одређивања притвора против починилаца и до подизања оптужнице. Дом за људска права БиХ и Врховни суд ФБиХ, изразили су став да се поступак под називом “Правила пута” може да примјењује као домаћи закон.

Примјена одредаба “Правила пута” резултирала је смањењем броја неоправданих притварања и пријетњи притварањем према политичарима и функционерима, као и према повратницима, чиме се допринијело активном учешћу расељених лица и кандидата на првим изборима. Статистички подаци о раду Јединице за “Правила пута”, које је Хашки суд доставио ОЕБС-у, показују да је само 24% лица, која су осумњичена у предметима које су јој органи власти БиХ доставили означено категоријом “А”, тј. да има довољно доказа да би могли да буду ухапшени, и против њих би могла да буде подигнута оптужница, док је њих 67% (2346) означено категоријом “Б”, тј. “недовољно доказа”. Ови статистички подаци могу да указују на то да су, у већини предмета, органи власти БиХ били спремни да одређују притвор против починилаца, иако није било довољно доказа и основни међународни стандарди нису били испуњени. Овим је доказана тврдња да су “Правила пута” била неопходна и да су остварила своје политичке циљеве. Међутим, не може се искључити могућност да се понекад дешавало да се достављају списи предмета који нису били довољно истражени. Интенција, која се може налазити иза оваквих радњи, је да поједини починиоци у ствари избјегну кривичну одговорност, јер Хашки суд због недостатка доказа не би дао потребно одобрење за процесуирање.

Међутим, постоји одређен број отворених питања у вези са примјеном “Правила пута” који нису само од историјског значаја, него су, такође, битни за будуће механизме надгледања које ће усвојити Тужилаштво БиХ.

Један од негативних фактора био је да поступак из “Правила пута” може знатно да успори или чак да обустави ток процесуирања неких предмета ратних злочина. Док је поступак “Правила пута” спријечио процесуирање предмета у којима нема довољно доказа, споро рјешавање других предмета и несистематско враћање одлука о прегледаним предметима домаћим органима власти резултирало је тиме да се изгубио моментум на терену. Очито је да је релативно мали број поступака на домаћим судовима доведен до краја и осумњичени су и даље на слободи, док се спис предмета прегледа у Хашком суду.

Статус “Правила пута” није увијек био у потпуности јасан. У случају *Хермас*⁽¹²⁶⁾ Дом за људска права је утврдио да се “Правила пута” примјењују као домаћи закон у ФБиХ.⁽¹²⁷⁾ Изгледа да је Дом за људска

⁽¹²⁶⁾ *Samy Hermas v Федерација Босне и Херцеговине, Одлука Дома за људска права ЦХ/97/45.*

⁽¹²⁷⁾ Исто у пара. 46.

права дошао до овог закључка, због тога што је прихватио тврдњу посланика ФБиХ да је ‘Федерално министарство правде из Сарајева прослиједило текст овог споразума на вријеме свим судовима у Федерацији Босне и Херцеговине, како би они поступали по њему’.⁽¹²⁸⁾ Нејасно је да ли је ова достава била тако темељита. ОЕБС је упознат са случајем писма које је упутио истражни судија из Мостара у предмету у коме је наведено да је Тужилаштво ФБиХ прослиједило “Правила пута” њеном суду, тек 2. октобра 1996. године на инсистирање судије. У овом контексту треба напоменути да “Правила пута” никада нису објављена у Службеном гласнику БиХ. Објављивање у службеним гласилима прописан је начин на који се обавезе из међународних уговора (под претпоставком да у овом контексту Римски споразум и “Правила пута” представљају међународни споразум) постају обавезе које се морају испуњавати у оквиру домаћег правног поретка. Одлука која је донесена у случају *Хермас* не може се примјењивати на ситуацију у РС, гдје је нејасно када и да ли су уопште “Правила пута” достављена. Ове нејасноће у вези са правним статусом “Правила пута” и то што она нису достављена судовима значи да су правила и обавезе, које су прописане „Правилима пута“, створиле нејасноћу међу домаћим органима власти и међународним организацијама.

У току 1997. и 1998. године, међународне организације у БиХ одговорно и пажљиво су пратиле да ли судови у ентитетима поступају по „Правилима пута“. Значајан број предмета покренут је, па чак и довршен у току овог периода, изван поступка прописаног „Правилима пута“. Ово је често доводило до интервенција или јавних иступа међународне заједнице.⁽¹²⁹⁾ Поред тога, оптужени су често тражили правду и, када је било могуће, одштету од државе путем Дома за људска права или кроз жалбени систем.⁽¹³⁰⁾ Резултат неких случајева (случај „*Голубовић*“ – Кантонални суд Мостар, *Горан Васић* - Кантонални суд Сарајево, *Зухдија Ризвић* и *Алмир Шабанчевић* – Кантонални суд Бихаћ) био је да је предмет на инсистирање међународне заједнице послат Хашком суду, након хапшења или почетка поступка да му одреди категорију, и “Кат А” је додијељена ретроактивно. У неким случајевима, појединци нису уопште прошли кроз категоризацију у складу са „Правилима пута“; на примјер, *Хермас* (виши јавни тужилац Травник са сједиштем у Витезу) био је ухапшен и држан у притвору без овлашћења Јединице за “Правила пута” и пуштен је на слободу након размјене затвореника, али му је Дом за људска права касније досудио одштету.⁽¹³¹⁾ У другим случајевима појединцима се судило за кривична дјела за која није дато одобрење Хашког суда, него је дата “Кат А” за неко друго дјело (нпр. *Горан Васић* и *Веселин Чанчар* - Кантонални суд Сарајево, *Ферид Халиловић* – Основни суд Модрича/Окружни суд Добој). Ова суђења, која су проведена изван оквира успостављених „Правилима пута“, природно су била разлог за бригу међународне заједнице. Једино рјешење било је посредовање у размјени затвореника и раније пуштање са издржавања затворске казне (нпр. *Веселин Чанчар* – Кантонални суд Сарајево⁽¹³²⁾). У једном од ових предмета, који је завршен у РС (*Ферид Халиловић*,

⁽¹²⁸⁾ Исто у пара. 18.

⁽¹²⁹⁾ Погледати нпр. случај *Веселина Чанчара*, Кантонални суд Сарајево, случај “*Голубовић*” на Кантоналном суду Мостар, случај *Ферида Халиловића*, Основни суд Модрича и бројне предмете у Бихаћу, који су проистекли из сукоба између самих Муслимана.

⁽¹³⁰⁾ Случај Д.Б., Врховни суд ФБиХ, 28. мај 1998[0]. године; Дом за људска права: ЦХ/98/1335, Одлука о меритуму у случају *Зухдије Ризвића*, *Сеада Хускића*, *Алмир Шабанчевића*, *Ахмета Сефића*, *Исмет Грачанина*, 8. март 2002. године.

⁽¹³¹⁾ *Samy Hermas*, Одлука Дома за људска права ЦХ/97/45.

⁽¹³²⁾ Сарајево ОНАСА, 20 јануар 1998. године: Веселин Чанчар: УН изразио забринутост због судског поступка. Високи представник је рекао да је казна “директно у супротности са Римским споразумом... Такво противљење међународној заједници може представљати тему за подизање тиража дневних новина, али доводи у питање основне стандарде који важе за понашање у једном судском систему...” Додао је да ће бити поднесена жалба Врховном суду. Саопштење за штампу ОЕБС-а од 20. јануара 1998. године: “ОЕБС је дубоко забринут што јучерашња осуда Веселина Чанчара на основу оптужби за ратне злочине на Кантоналном суду Сарајево представља грешку у спровођењу правде..., ОЕБС са ОХР-ом разговара о даљим корацима које ће предузети да ријеше ово нечувено непоштовање Мираног споразума и “Правила пута”.” Казна му је касније потврђена и у жалбеном поступку, али је укључен у размјену заробљеника са РС и раније пуштен са издржавања казне затвора.

Основни суд Модрича/Окружни суд Добој – (погледати преглед предмета у додатку) оптужени је добио “Кат А” након хапшења, суђења и изрицања казне затвора од 15 година, али је био “развијен” (послан на извршење казне затвора у ФБиХ) са ФБиХ и онда раније пуштен из затвора.⁽¹³³⁾ Ово је било, у ствари, прво и једино суђење за ратне злочине завршено у РС.

Нејасноћа изазвана различитим тумачењима одредаба “Правила пута” очитовала се у случају *Горан Васић*, Кантонални суд Сарајево, а поступак је још у току. Овај случај је био контроверзан од самог почетка. Васић је ухапшен без одобрења Јединице за “Правила пута” за било које кривично дјело. Његово хапшење је проузроковало организовање демонстрација у подручју дуж међуентитетске линије разграничења, подручје тадашњег Града Српско Сарајево. Случај је, такође, жестоко исполитизован, јер се радило о оптужби за убиство Хакије Турајлића, 8. јануара 1993. године, који је био замјеник председника Владе БиХ и налазио се под заштитом француских мировних трупа. Иако је предмету ретроактивно дата “Кат А” за једно кривично дјело, убиство, све се додатно искомпликовало, јер је Васићу касније суђено за још 5 кривичних дјела за која није било дато одобрење Јединице за “Правила пута”. Након изрицања осуђујуће пресуде по неким тачкама оптужбе 21. децембра 2001. године, у жалби је покренуто питање да ли је оптужница за 5 кривичних дјела за која није било дато одобрење Јединице за правила била подигнута на законит начин. Врховни суд ФБиХ је након значајног одуговлачења поништио ову пресуду и вратио предмет на поновни поступак, 29. маја 2003. године. Прије него што је донио пресуду по овом питању, Врховни суд ФБиХ је тражио мишљење главног тужиоца Хашкога суда. Главни тужилац је одговорио да, како је циљ “Правила пута” да спријечи самовољна хапшења, категоризација оптужби која је, у ствари, касније извршена није битна за постизање овог циља. Из тога слиједи да лице оптужено за кривично дјело, за које је додијелена “Кат А”, може да буде ухапшено у складу са законом, без обзира што остала кривична дјела за која је оптужено нису била предмет категоризације. Пресуда коју је касније донио Врховни суд врло је нејасна, али су је тужилац и Кантонални суд Сарајево схватили као наредбу за поновно подношење оптужнице Хашком суду да се изврши категоризација у складу са „Правилима пута“, а на основу тумачења да је противзаконито судити оптуженоме на основу оптужби које није одобрила Јединица за “Правила пута”. Због тога је предмет поновно поднесен Хашком суду на преглед и разматрање у вези са другим оптужбама. Врховни суд је такав приступ засновао на схватању да је Хашки суд прије њега испитао меритум предмета⁽¹³⁴⁾ и на образложењу које је Дом за људска права дао у својој одлуци у случају *Бузук*.⁽¹³⁵⁾ Кантонални суд Сарајево је у априлу 2004. године поново поднио предмет Хашком суду на категоризацију, те остаје да се види на који начин ће тужилац БиХ поступити у овом предмету, имајући у виду Правилник о прегледу предмета.

Ради неусклађености “Правила пута” са домаћим законима није јасно какве радње домаћи органи смију да предузимају у предметима “Кат Б” (недовољно доказа) у смислу лишавања слободе и испитивања појединих осумњичених. Тужиоци у ентитетима су обавезни да поново поднесу предмете означене као “Кат Б” и “Кат Ц” Јединици Хашког суда за “Правила пута”, прије него што се одлуче да лише слободе неко лице. Међутим, у законима о кривичном поступку БиХ, постоје одредбе које регулишу “лишавање слободе” и “привођење”, као и за издавање потјерница и рјешења за одређивање притвора. У једном познатом случају, *Хуснију Балића слободе је*, 31. јула 2003. године, лишио тужилац Окружног тужилаштва Требиње, иако је његов предмет имао ознаку “Кат Б”.⁽¹³⁶⁾ Лишавање слободе било је засновано на одредби

⁽¹³³⁾ Писмо Казнено-поправног завода Сарајево, 19. мај 2001. године. Налази се у архиви ОЕБС-а.

⁽¹³⁴⁾ Одлука Врховног суда по жалби Горана Васића, 29. мај 2003. године, Кж-106/02.

⁽¹³⁵⁾ Дом за људска права: ЦХ/01/7488, случај *Бузук*, Одлука о прихватљивости и меритуму, 5/7/2002.

⁽¹³⁶⁾ Погледати *Дневни аваз*, 1. август 2003. године.

члана 196(1) ЗКП-а РС (*“лишавање слободе”* – члан 196(1) ЗКП-а РС), а образложено је испитивањем осумњиченог. У том смислу, у овом предмету није се радило о довођењу (*“довођење”* – члан 182. ЗКП-а РС), иако није сасвим јасно да ли је осумњичени имао слободу да напусти просторије у којима је задржан. Нејасноће у вези са семантичким и језичким разликама дозвољавају да се не поштује сврха “Правила пута”, а то је слобода кретања. У овом случају Балић је лице бошњачке етничке припадности, путовао је кроз град Фочу, која се налази у РС. Зауоставила га је полиција и одвезла у прилично удаљен град Требиње, гдје је лишен слободе због испитивања, иако је његов предмет имао ознаку “Кат Б”.

Када им је постављено питање о томе које радње су дозвољене у предметима ратних злочина, који нису означени као “Кат А”, три тужиоца су била мишљења да имају овлашћење да испитују, приводе, хапсе или предлажу да се одреди притвор против осумњичених. Међутим, пет тужилаца је навело да немају таква овлашћења. Шест тужилаца је мислило да могу да испитују осумњиченог ако он добровољно дође, након што му је послат позив и седам тужилаца је изразило мишљење да не могу да приведу осумњиченог. Један тужилац је навео да му закон дозвољава да приведе осумњиченог. Наведена мишљења су доказ да постоји очито неслагање између одредаба овог међународног споразума и схватања како би „Правила пута“ требало да буду проведена у поступку одговарајућих домаћих органа. Према анкети, на основу које су добијени подаци, скоро једна трећина тужилаца била је мишљења да су привођења дозвољена у предметима ратних злочина који нису означени као “Категорија А”, иако још увијек постоје дилеме по овом питању.

У анкети тужилаштва, тужиоци су навели да чекају двије године на одговор из Хашког суда у вези са упућеним предметима. Половина тужилаца, који су учествовали у анкети, сматра да је поступак из “Правила пута” неопходан да би се спријечила самовољна хапшења. Међутим, половина тужилаца је мишљење да овај поступак значајно успорава процесуирање предмета, јер Јединици Хашког суда за “Правила пута” некада треба неколико година да категорише и врати предмет који јој је упућен. Ово одуговлачење има штетне посљедице по могућност прибављања доказа, нарочито изјава свједока. Два тужиоца су изразила своје незадовољство са поступком који, према њиховим ријечима, утиче на независност тужиоца. Након затварања Јединице Хашког суда за “Правила пута” 1. октобра 2004. године, поступак из “Правила пута” пренесен је на Тужилаштво БиХ. У складу са чланом 6(2) Правилника о прегледу предмета ратних злочина, ентитетски тужиоци требало би да поднесу главном тужиоцу БиХ све предмете које није категорисала Јединица Хашког суда за “Правила пута”, као и све предмете које је означила другом категоријом, а не категоријом “А” и да прегледа доказе које садрже.

Према статистичким подацима Тужилаштва Хашког суда⁽¹³⁷⁾, Јединица Хашког суда за “Правила пута” још увијек није категорисала предмете за око 2300 лица. О овим некатегорисаним предметима обавијештено је Тужилаштво БиХ. Оригинални списи налазе се код домаћих органа власти. Поред тога, ту су и други списи који никада нису достављени Јединици Хашког суда за “Правила пута”. Сада је Тужилаштво БиХ одговорно да оцијени да ли су достављени докази довољни да се ухапси осумњичени, или да се подигне оптужница. Међутим, остаје да се види да ли ће Тужилаштво БиХ имати потребне ресурсе да прегледа овако велики број списа на ефикасан и благовремен начин. Што се тиче предмета које је Јединица Хашког суда за “Правила пута” означила категоријом “Б” и “Ц”, када би се прибавило још доказа, неки од њих би могли би да буду сврстани у категорију предмета у којима има довољно доказа да се ухапси осумњичени, или да се подигне оптужница. Може се поставити питање о правним основама на којима главни тужилац БиХ пружима функцију Јединце “Правила пута” Хашког суда, јер нема законских одредаба у ЗКП-у БиХ које би омогућавале да главни тужилац БиХ пружме такву улогу, нити има икакве хијерархијске везе између главног тужиоца БиХ и тужилаца у ентитетима.

⁽¹³⁷⁾ Статистички подаци које је ОЕБС добио од Хашког суда 10. новембра 2004. године.

7. Закључак

Нестабилно друштвено и политичко окружење у ком се одвијају суђења ратних злочина представљају изузетан изазов и тест за 'реформисани' правни систем БиХ. Упркос сталним критикама домаћих органа власти, који се баве предметима ратних злочина, ОЕБС је у овом извјештају истакао како неки судови и тужиоци, нарочито у ФБиХ, савјесно раде на томе да лица одговорна за ратне злочине доведу пред лице правде.

Међутим, скоро деценију након завршетка сукоба, активности које предузимају органи власти на истраживању ратних злочина и кривичном гоњењу починилаца, као и на обештећењу жртава или њихових породица нису довољне. Досадашњи неуспјех органа власти да процесуирају одговорне за ратне злочине озбиљно подрива владавину права и негативно утиче на повјерење јавности у полицију и правни систем уопште, посебно међу повратничком популацијом. Ова оцјена нарочито се односи на РС.

Постоје бројне препреке које је потребно отклонити на путу ефикасног процесуирања ратних злочина. Ово се прије свега односи на политичку незаинтересованост пристрасних органа власти, те присутан страх код судија и тужилаца за њихову личну безбједност. Осим тога, уочене су и тешкоће у проналажењу и обезбјеђењу присуства свједока и оптужених на суду, као и потешкоће у успостављању ефикасне међудржавне сарадње. У процесуирању предмета ратних злочина, судови и тужиоци су суочени са бројним потешкоћама које се односе на свједоке. Примичењено је да се свједоци веома често не одазивају на позив суда, да се налазе у стању страха, те да је код свједока наступио заборав догађаја о којима би требало да свједоче. Даље је уочено, да не постоји адекватан систем за заштиту свједока. Судови су оптерећени великим бројем предмета, а истакнуто је да је неадекватна правна литература, која може да послужи као референца у процесуирању ових предмета. Примичењено је да није обезбјеђено редовно снабдијевање судова билтенима, као и стручним текствима из области међународног хуманитарног права. Обука судија и тужилаца у овој области, као и уопште о припреми оптужнице, начину унакрсног испитивања и избору доказа је недовољна. Материјална средства на располагању судова довољна су да задовоље основне потребе, док се додатни издаци неопходни за ефикасно процесуирање ових кривичних дјела не сматрају приоритетним. Доношење нових закона о кривичном поступку 2003. године, као и успостављање Одјелења за ратне злочине на државном нивоу отворили су читав низ питања везаних за поступање и надлежност, што је произвело одређену неизвјесност у овим предметима. Новонастала ситуација представља додатни изазов за судове у ентитетима. Остаје да се види да ли, у свјетлу недавно проведене реформе, процесуирање ратних злочина на нивоу окружних и кантоналних судова може да се води ефикасније него што је то случај био до сада. Утврдити одговорност за ратне злочине почињене у прошлим сукобима, првенствено остаје одговорност власти БиХ.

Сматра се да ће успостављање мјешовитог Одјелења за ратне злочине БиХ, које је добило општу подршку, имати позитивног утицаја на рад кантоналних и окружних судова. Међутим, док се средства и пажња усмјеравају на Одјелење за ратне злочине, које ће углавном процесуирати значајне предметима, веома је битно скренути пажњу власти у БиХ и међународне заједнице на потребу обезбјеђивања неопходних средстава за судије, тужиоце и адвокате на нивоу ентитета, како би могли ефикасно да процесуирају ратне злочине. Такођер, приоритет у 2005. години требају представљати активности на учвршћивању и побољшању сарадње и механизма за правну помоћ и сарадњу између земаља у региону, односно између ентитета у БиХ, како би адекватно одговорили потребама истраге и судских поступака у предметима ратних злочина. Коначан успјех у процесу кривичног гоњења ратних злочинаца неће само зависити од ефикасности новог Одјелења за ратне злочине, него и од способности кантоналних и окружних судова да изврше свој дио посла у процесуирању великог броја предмета ратних злочина.

1. Ферид Халиловић - Основни суд Модрича и Окружни суд Добој

Ферид Халиловић (бошњачке националности) је био оптужен да је почино ратне злочине против цивила српске националности, који су били затворени у логору у Оџаку, којег је држао ХВО (хрватска војска). Године 1997. овај случај је постао први предмет на који се примјењују “Правила пута”, а који је завршен у РС. Првостепени суд је утврдио да је осумњичени крив, јер је утврђено да је као затворски чувар учествовао у батињању 29 затвореника, од којих су четворица подлегла од задобијених повреда. Другостепени суд је потврдио пресуду и изречену казну затвора од 15 година. Оптужени је лишен слободе 18. октобра 1996. године без одобрења Јединице Хашког суда за “Правила пута”. Био је у притвору скоро 7 мјесеци прије него је Хашки суд предмет означио категоријом ‘А’, 9. маја 1997. године. Адвокату из Федерације БиХ, кога је изабрао оптужени, није било дозвољено да га заступа у првостепеном поступку због тога што адвокати из ФБиХ нису могли да заступају оптужене на судовима у РС. Оптужени је пуштен из затвора прије времена, након што је пребачен у затвор у ФБиХ и након што му је одобрено условно отпуштање прије него је издржао једну трећину затворске казне од 15 година.

2. Миралем Мачић, Јусуф Потур и Адем Ланцо, у предмету познатом као “случај Голубовић” – Виши суд Мостар Исток и Кантонални суд Мостар

Тројица оптужених, који су били бошњачке националности, били су припадници Армије БиХ и учествовали су у акцијама у току рата. Утврђено је, 25. јула 2000. године, да су криви за ратне злочине против цивилног становништва и осуђени су на 12, 9 и 12 година. Поднијели су жалбу против пресуде. Врховни суд ФБиХ је 8. фебруара 2001. године потврдио и пресуду и казну. Били су оптужени да су 1. јула 1992. године у Коњиц одвели један брачни пар српске националности из њиховог стана, заједно са два малолетна сина (5 и 7 година) и убили их из ватреног оружја. Поред овога, Мачић и Ланцо су оптужени да су ножем на смрт изболи једног чувара српске националности.

Поступак је почео у току рата и настављен је у атмосфери политичког набоја у периоду када су вршени покушаји да се обједине два једнонационална виша суда у Мостару у један вишенационални Кантонални суд, у складу са одлуком ОХР-а од 3. августа 1998. године. Овај случај је важан, јер је то први предмет ратног злочина који је водило вишенационално судско вијеће Кантоналног суда Мостар.

Суђење се одржавало почетком 2000. године и 25. јула 2000. године изречене су осуђујуће пресуде. Отац госпође Голубовић је прије тога, 10. маја 1999. године, поднио пријаву Дому за људска права БиХ у којој је, између осталог, навео да то што органи власти нису на правилан начин и благовремено истражили и разјаснили судбину његове кћерке, зета и двоје унучади представља нехумано и понижавајуће понашање и повреду његових права, која су заштићена чланом 3 Европске конвенције. Дом за људска права је прво утврдио да се ради о повреди права из члана 3.⁽¹³⁸⁾ Ову одлуку поништио је пленарни сазив Дома у свом поступку преиспитивања одлука. Дом за људска права је нагласио чињеницу да ‘мада се то десило након много одуговлачења и опструкција, органи власти су провели кривичну истрагу, разјаснили судбину жртава и успјешно судили и казнили људе који су починили тај злочин.’⁽¹³⁹⁾

⁽¹³⁸⁾ Одлука Дома за људска права бр.ЦХ 99/2150

⁽¹³⁹⁾ Ид, став 97.

3. Енес Шакрак и Мустафа Хота - Кантонални суд Сарајево

Оба оптужена (бошњачке националности) су била оптужена да су, као припадници 9. моторизоване бригаде 1. корпуса Армије РБиХ, учествовали у убиству 30 цивила хрватске националности у селу Грабовица 8. и 9. септембра 1993. године. Били су оптужени за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142 КЗ-а СФРЈ. Шакрак је убио трудницу и њену кћерку од 4 године, док је Хота убио брачни пар. Шакрак је 15. октобра 2003. године склопио споразум о признавању кривице са Кантоналним тужилаштвом Сарајево, у коме је договорена казна од 10 година затвора, те да ће он свједочити у предметима ратних злочина који се буду касније водили. Хота је 1. децембра 2003. године склопио споразум о признавању кривице са Кантоналним тужилаштвом, у коме је договорена казна од девет година затвора, а коју је касније потврдио Кантонални суд. Ово је први познати случај склапања споразума о кривици на домаћим судовима у предметима ратних злочина, након усвајања нових закона о кривичном поступку у ФБиХ.

Пресуде из 2004. године

4. Случај “Мостарска четворка” (Џидић, Познић, Шкутор и Аничич) – Кантонални суд Мостар

Сва четворица оптужених (хрватске националности) у случају “Мостарска четворка” су након поновног суђења на Кантоналном суду Мостар, ослобођени оптужби 30. јануара 2004. године. Оптужени су да су, као чланови Хрватског вијећа одбране (ХВО), учествовали у убијању цивила бошњачке националности, као и ратних заробљеника који су били затворени на Машинском факултету у Мостару у мају и јулу 1993. године. Оптужница наводи да је првооптужени био командант III Бригаде војне полиције ХВО-а у Мостару. Оптужени су прво ослобођени свих оптужби у априлу 2001. године. Врховни суд ФБиХ је у јуну 2002. године наредио поновно суђење на основу тога што је требало извести нове доказе. Поновно суђење је почело 17. фебруара 2003. године и завршило се у јануару 2004. године. Одређени број свједока је промијенио своје исказе које су дали у фази истраге, чији искази нису инкриминисали оптужене. Врховни суд ФБиХ је 4. новембра 2004. године уважио жалбу тужиоца из различитих разлога и наложио друго поновно суђење.

5. Душко Тадић – Кантонални суд Сарајево

Кантонални суд Сарајево је Душка Тадића (српске националности) ослободио оптужби 31. марта 2004. године. Тадић је био оптужен да је као припадник српских паравојних формација незаконито држао у притвору Бошњаке у Чајничу у априлу 1992. године (ратни злочин против цивилног становништва из члана 154 КЗ-а ФБиХ). Тужилац је поднио жалбу 4. маја 2004. године.

6. Јово Торбица – Кантонални суд Сарајево

Кантонални суд Сарајево је Јова Торбицу (српске националности) ослободио оптужби 11. марта 2004. године, на основу тога што није било довољно доказа да је крив за оптужбе за ратни злочин за који је терећен (ратни злочин против цивилног становништва из члана 154 КЗ-а ФБиХ).

Торбица је оптужен за дјело ратне пљачке које је починио као припадник оружаних снага српске војске након напада снага ЈНА и српске војске на његово село, које се налази у општини Нови Град - Сарајево, у јуну 1992. године. Оптужен је за крађу стоке и ствари из кућа Бошњака који су протјерани из села Ахатовићи. Тужилац је поднио жалбу 29. априла 2004. године. Предмет се налази на Врховном суду ФБиХ од 9. јула 2004. године.

7. Властимир Пушара – Кантонални суд Сарајево

Кантонални суд Сарајево је 29. јуна 2004. године утврдио да је Властимир Пушара (српске националности), као припадник војске РС, крив по четири тачке оптужбе за ратне злочине против цивилног становништва чији циљ је било етничко чишћење у општини Хаџићи (ратни злочин против цивилног становништва из члана 154 (1) КЗ ФБиХ). Осуђен је на 10 година затвора. Одбрана је уложила жалбу 2. септембра 2004. године. Врховни суд ФБиХ је 2. септембра 2004. године преиначио пресуду, којом је казну затвора снизио на 7 година.

8. Ратко Гашовић – Кантонални суд Сарајево

Кантонални суд Сарајево је 9. фебруара 2004. године утврдио да је Ратко Гашовић (српске националности) крив за ратне злочине против цивилног становништва (оптужбе су: силовање, присилни рад и нехумано понашање) и осуђен је на 10 година затвора (ратни злочин против цивилног становништва из члана 154 (1) КЗ ФБиХ). Врховни суд ФБиХ је 6. октобра 2004. године преиначио пресуду, којом је казну затвора снизио на 8 година.

9. Ромео Блажевић – Кантонални суд Мостар

Кантонални суд Мостар је 26. априла 2004. године прогласио оптуженог Ромеа Блажевића (хрватске националности) кривим за ратне злочине против ратних заробљеника и цивилног становништва (чланови 142 и 144 ЗК-а СФРЈ). Осуђен је на јединствену казну од двије године затвора. Као војник Хрватског вијећа одбране (ХВО) оптужен је да је вршио нечовјечна поступања према ратним заробљеницима, припадницима Армије БиХ који су били заробљени у згради Вранице у Мостару и налазили се у полицијској станици ХВО-а у Широком Бријегу. Такође му се оптужницом ставило на терет да је према жени бошњачке националности, која је била затворена у логору Хелиодром и другим затвореницима вршио нечовјечна поступања и мјере застрашивања. Врховни суд ФБиХ је 16. децембра 2004. године преиначио казну затвора од 2 године у казну затвора од 3 године.

10. Иван Баковић – Кантонални суд Ливно

Генерал ХВО-а, Иван Баковић (хрватске националности) је оптужен за “ратне злочине против цивилног становништва”. Ова оптужба се односи на убиство 9 цивила бошњачке националности у августу 1993. године у селу Мокроноге (општина Томиславград). Кантонални суд Ливно је 7. априла 2004. године утврдио да је Баковић крив и осудио га на 15 година затвора. Прије тога је Баковића осудио Жупанијски суд Загреб за убиство (у складу са Кривичним законом Хрватске) по истим оптужбама. Врховни суд Хрватске је у жалбеном поступку поништио пресуду и вратио предмет на поновно суђење. Баковић се није појавио на поновном суђењу. Ухапшен је у Ливну 2001. године. Главни претрес је на Кантоналном суду Ливно почео у октобру 2003. године и завршио се 7. априла 2004. године. Ово је прва осуђујућа пресуда за ратне злочине против цивила, која је изречена у Кантону 10. Одбрана је поднијела жалбу Врховном суду ФБиХ 13. маја 2004. године. Врховни суд ФБиХ је пресуду потврдио.

11. Милорад Родић – Кантонални суд Сарајево

Милорад Родић (српске националности) се, 06. јула 2004. године, изјаснио кривим за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142(1) КЗ-а СФРЈ почињене у јулу 1992. и јануару 1993. године. Родић је, 09. јула 2004. године, након склапања споразума о кривици, осуђен је на пет година затвора. Као припадник Војске РС (као припадник српских војних формација), он је 13. јула 1992. године на Грбавици ушао у један стан и станарки пријетио ножем. Такође је 13. јануара 1993. године опет на Грбавици, као припадник српских војних формација, ушао у један стан и станарки пријетио пиштољем, а потом је силовао.

12. Марио Матић – Кантонални суд Мостар

Кантонални суд Мостар је 6. јула 2004. године изрекао пресуду, којом се Марио Матић (хрватске националности) проглашава кривим за ратне злочине против цивилног становништва који су почињени у априлу 1993. године против цивилног становништва у току оружаног сукоба између Армије БиХ и ХВО. Осуђен је на 6 година затвора. Оптужницом му се ставило на терет да је у својству припадника Војне полиције ХВО-а нечовјечно поступао према цивилима, тако што је пришао колони незаконито ухапшених цивила бошњачке националности и војника Армије БиХ, које су припадници војне полиције ХВО водили према затвору Плочара у Горњем Забрђу, општина Коњиц, те да је усмртио заробљеника – цивила бошњачке националности.

13. Случај ‘Коњиц 7’ – Кантонални суд Мостар

(Гуска, Хујдур, Сарајлић, Сарајлић, Сарајлић, Беглук и Салиховић)

Кантонални суд Мостар је 28. јуна 2004. године изрекао пресуду којом је оптужене (бошњачке националности) у случају “Коњиц 7” ослободио оптужбе за незаконито затварање, мучење и убиство два становника Коњица, српске националности, у мају 1992. године за вријеме оружаног сукоба у БиХ. Оптужница ставља на терет да је оптужени Гуска у првој половини маја 1992. године у Коњицу осталим окривљенима наредио незаконито хапшење два цивила српске националности, њихово незаконито затварање и мучење и заједно са њима учествовао у мучењу. Оптужница даље наводи да су остали оптужени, који су били припадници Територијалне одбране РБиХ, премлаћивањем усмртили иста два цивила српске националности, док је оптужени Гуска као њихов надређени знао да их физички злостављају и да их тако могу да усмрте, те то није спријечио, нити предузео законске мјере за њихово кажњавање. Оптужени Гуска је био начелник СЈБ Коњиц и члан Ратног предсједништва општине Коњиц.

14. Звонко Трлин– Кантонални суд Мостар

Кантонални суд Мостар је 29. јуна 2004. године изрекао пресуду којом је оптуженог Звонка Трлина (хрватске националности) прогласио кривим за ратне злочине против цивилног становништва, и то вршење мучења и нечовјечног поступања, наношење великих патњи и повреда тјелесног интегритета према заробљеним цивилима у касарни ХВО у Грабовини, општина Чапљина. Трлин је осуђен на 18 мјесеци затвора за ово кривично дјело. Суд га је ослободио оптужбе да је починио убиство.

15. Драган Буноза – Кантонални суд Мостар

Кантонални суд Мостар је 12. јула 2004. године изрекао пресуду, којом је прогласио Драгана Бунозу (хрватске националности) кривим за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142 Кривичног закона СФРЈ, јер је извршио убиство и незаконито затварао лица која не учествују у непријатељствима. Суд је прогласио оптуженог кривим, јер је у вријеме сукоба између ХВО-а у Армије БиХ у својству припадника ХВО-а 30. јула 1993. и 13. јула 1993. године под пријетњом силе, приликом незаконитог затварања, присилио више цивила бошњачке националности, мјештана села Пљешивац, општина Столац да напусте своје куће и имовину и том приликом усмртио цивила. Осуђен је на 9 година затвора.

16. Драган Паламета – Кантонални суд Мостар

Кантонални суд Мостар је оптуженог Драгана Паламету (хрватске националности) 29. октобра 2004. године ослободио оптужби за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142 (1) КЗ-а СФРЈ након суђења које је трајало скоро 18 мјесеци. Око 20 свједока је саслушано, а главни претрес је почињао из почетка неколико пута због предугих пауза између рочишта до којих је долазило дјелимично због озбиљних проблема у довођењу сведока и њиховог недоласка пред суд, као и због процеса поновног именовања судија и тужилаца.

17. Остоја Сандо - Кантонални суд Сарајево

Кантонални суд Сарајево је 22. новембра 2004. године утврдио да Остоја Сандо (српске националности) није крив за оптужбе да је починио ратне злочине против рањених заробљеника у новембру 1993. године (ратни злочин против рањеника и болесника из члана 143 КЗ СФРЈ). У њима је наведено да је пуцао у рањене припаднике Армије БиХ и да их је убио. Тужилаштво је изјавило да ће поднијети жалбу Врховном суду ФБиХ. Сандо је ухапшен 18. септембра 2003. године, а суђење је почело у јануару 2004. године. У притвору је провео 14 мјесеци.

18. Зоран Кнежевић - Кантонални суд Сарајево

Кантонални суд Сарајево је 8 децембра 2004. године прогласио кривим оптуженог (српске националности) за ратне злочине против цивилног становништва и осудио га на 10 година затвора. Оптужба је тврдила да је у току рата у БиХ, на Грбавици - Сарајево, силовао жене бошњачке националности злоупотребљавајући свој положај припадника Војске Републике Српске (ратни злочин против цивилног становништва из члана 142 (1) КЗ СФРЈ).

Пресуде изречене у јануару 2005. године

19. Веселин Чанчар - Кантонални суд Сарајево

12. јануара 2005. године Кантонални суд Сарајево је осудио оптуженог на 4 године и 6 мјесеци затвора. Веселин Чанчар (српске националности) је оптужен за ратне злочине против цивила (ратни злочин против цивилног становништва из члана 142 (1) КЗ СФРЈ). За њега, као припадника српских војних формација, се тврди да је учествовао у затварању цивила у концентрационе логоре. Кантонални суд Сарајево је донио пресуду 1998. године и осудио га на 11 година затвора. Рјешавајући жалбу, Врховни суд ФБиХ је донио пресуду којом је смањено казну на 9 година затвора. Рјешавајући пријаву оптуженог, Дом за људска права је донио одлуку којом налаже ФБиХ да обнови кривични поступак у случају Чанчар, а на захтијев подносиоца пријаве. Главни претрес је почео 23. новембра 2004. године.

20. Салем Пињић– Кантонални суд Мостар

Кантонални суд Мостар је 17. јануара 2005. године изрекао пресуду, којом је оптуженог Салема Пињића (бошњачке националности) прогласио кривим за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142 КЗ СФРЈ. Осуђен је на казну од 7 година затвора. Оптужницом му се ставило на терет да је 13. јула 1992. године, као припадник Армије БиХ, у групи са више војника Армије БиХ извршио убиство цивила српске националности – женског пола након што је она изведена из основне школе у селу Брадина, општина Коњиц, гдје је била противзаконито затворена са више цивила српске националности.

Предмети који су још у току крајем 2004. године

21. Ново Рајак – Кантонални суд Сарајево

Оптужени (српске националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва (ратни злочин против цивилног становништва из члана 142 (1) и (2) КЗ СФРЈ). Оптужба тврди да је у априлу, мају и јуну 1992. године на територији Вишеграда, као полицајац Полицијске станице Вишеград, заједно са припадницима српских паравојних формација, учествовао у нападу на села Црни Врх и Каберник, и пријетио, хапсио, мучио и малтретирао Бошњаке и учествовао у њиховим убиствима. Главни претрес се наставља са доказним поступком (по новом ЗКП-у).

22. Боро Крсмановић– Кантонални суд Сарајево

Особа (српске националности) је оптужена у 7 тачака оптужнице за ратне злочине против цивилног становништва (ратни злочин против цивилног становништва из члана 142 (1) КЗ СФРЈ). Оптужба тврди да је, као припадник српских војних формација, учествовао у нападима на села на територији Хаџића 1992. и 1993. године у којима су куће опљачкане и спаљене, а цивили су похапшени, заробљени, мучени и убијани. Главни претрес се наставља са доказним поступком (по новом ЗКП-у).

23. Самир Бејтић - Кантонални суд Сарајево

Оптужени (бошњачке националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва и тешко убиство (ратни злочин против цивилног становништва из члана 142 (1) КЗ СФРЈ и убиство из члана 36 (2) тачка 1 КЗ РБиХ, а у вези са чланом 25 КЗ СФРЈ). Оптужен је да је ова кривична дјела починио као припадник 10. брдске бригаде Армије БиХ у току 1992. и 1993. године. Главни претрес се наставља са саслушањем свједока (по старом ЗКП-у).

24. Фрањо Радић - Кантонални суд Нови Травник (суђење одгођено на неодређено вријеме)

Оптужени (хрватске националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва из 1993. године, који обухватају и убиство два цивила. Главни претрес је одгођен на неодређено вријеме, јер се чека да судско вијеће Врховног суда донесе одлуку о захтјеву одбране и тужиоца у вези за изузимањем доказа. Поступак је почео од почетка 21. децембра 2004. године.

25. Петар Матић и Анте Крешић – Кантонални суд Мостар

Оптужени (хрватске националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва. Оптужница се састоји од 5 тачака и подигнута је против три лица. Међутим, поступак у овом предмету раздвојен је, јер се трећеоптужени Драган Крешић налази у бјекству. Тврди се да је Петар Матић, као командир војне полиције ХВО-а, заједно са Антом и Драганом Крешићем, који су били припадници исте јединице, мучили и вршили нечовјечно поступање према одређеном броју цивила бошњачке националности, који су били затворени у болници Коштана у Стоцу у јулу, августу, септембру и октобру 1993. године. Пет цивила је подлегло овим мучењима. За Крешића оптужница, такође, наводи да је одговоран за мучење једног цивила бошњачке националности који је био затворен у затвору “Дретељ” код Чапљине. Главни претрес почео је од почетка 16. новембра 2004. године на Кантоналном суду Мостар након паузе од двије године. Нови председник судског вијећа је одгодио главни претрес 13. децембра 2004. године на неодређено вријеме, уз објашњење да предмет треба да буде прослијеђен Суду БиХ, који ће одлучити гдје ће се водити поступак.

26. Фикрет Бошкаило – Окружни суд Требиње (суђење одгођено на неодређено вријеме)

Измијењена оптужница од 13. септембра 2002. терети Бошкаила да је кршећи правила међународног права за вријеме оружаног сукоба вршио пљачкање имовине цивилног становништва и противзаконито самовољно уништавање и присвајање имовине великих размјера на територији Чапљине 1992. године. Главни претрес у овом случају био је заказан за 17. јануар 2005. године, али није одржан јер се оптужени и његов бранилац нису појавили пред судом. Бранилац је за себе и свог брањеника приложио, путем поште, медицинску документацију којом правда изостанке. Главни претрес одгођен је на неодређено вријеме.

**27. Ћупина и остали (случај Мостарске 4. основне школе) –
Поновно суђење на Кантоналном суду Мостар**

Тринаест оптужених (бошњачке националности) терети се за ратне злочине против ратних заробљеника. Оптужница наводи да су на подручју Мостара, као припадници Армије БиХ, током оружаног сукоба између Армије БиХ и ХВО-а, у којем је заробљено више припадника ХВО-а нечовјечно поступали према ратним заробљеницима. Ово се догађало након 30. јуна 1993. године. Тројица оптужених још увијек су у бјекству. Првостепена пресуда је у овом предмету донесена 6. јула 2001. године. Врховни суд ФБиХ је 11. септембра 2003. године укинуо првостепену пресуду и вратио предмет на поновно суђење. Поновно суђење је започело 29. септембра 2004. године. Рочишта су била заказана за 18, 19, и 20. октобар 2004. године, али је претрес одгођен на неодређено вријеме због немогућности браниоца другооптуженог да се појави пред судом до јануара 2005. године.

28. Томо Михајловић звани Кука – Кантонални суд Зеница

Оптужени (српске националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва као припадник резервне јединице полиције из Теслића (резервног састава МУП-а на просторима општине Теслић). Оптужбе обухватају нечовјечно поступање, убиства, мучење, незаконита прогонства и пресељавања и силовање. Против њега је издата наредба за издавање централне потјернице 9. новембра 2000. године која никада није извршена, упркос захтјеву за правну сарадњу који су органи власти ФБиХ упутили РС. Међутим, он се добровољно предао 7. марта 2003. године, након чега му је одређен притвор. До тада је његово суђење вођено у одсуству. Он је последије, након 3 мјесеца, пуштен на слободу и редовно приступа суду. Главни претрес је почео изнова 27. јула 2004. године.

29. Доминик Илијашевић звани Цомо – Кантонални суд Зеница

Оптужени (хрватске националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва из члана 154(1) КЗ-а ФБиХ, који су почињени у општини Вареш и још 3 друге општине у централној Босни: Вареш, Кисељак и Крешево. Тврди се да је подстицао, наређивао или директно учествовао у убиствима, мучењима и силовањима цивила. Оптужени је лишен слободе 28. августа 2000. године, а пуштен је из притвора 7. фебруара 2003. године. Он је поднио пријаву Дому за људска права, против ФБиХ у вези са повредом права због дужине трајања притвора, која је ријешена у његову корист. Након рочишта које је одржано у октобру 2003. године, двојица од судија из судског вијећа и тужилац нису поново именовани, а главни претрес је морао да почне изнова. Главни претрес је поново отворен 30. јуна 2004. године пред вишенационалним судским вијећем и још је у току.

30. Един Хакановић - Кантонални суд Зеница

Оптужени (бошњачке националности) се терети да је издавао наређења за борбена дејства на село Дусина и заселак Кегељи, напад на села Дусина, Вишњица и Лашва у општини Зеница у јануару 1993. године, да је учествовао у затварању 40 цивила у једну кућу, формирање живог штита према ХВО-у, вријеђању и малтретирању, те протјеривању заробљених цивила хрватске националности у правцу села Лашва. Оптужени се није налазио у притвору за вријеме трајања поступка. Једно рочиште је одржано у децембру 2003. године пред судским вијећем, чија већина чланова није поново именована. Главни претрес се одржао у новембру 2004. године и даље се наставља.

31. Фикрет Смајловић звани Пиклић – Кантонални суд Тузла

Оптужени (бошњачке националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва и ратни злочин против ратних заробљеника. Он је у српски концентрациони логор “Батковић” код Бијељине дошао као затвореник 1992. године и постао чувар за кога се тврди да је учествовао у мучењу затвореника. Тврди се да је одговоран за смрт најмање двојице затвореника. Главни претрес је у току. Неки свјedoци се нису појавили на рочиштима која су одржана 14. и 22. децембра 2004. године.

32. Мато Милетић – Кантонални суд Нови Травник

Особа (хрватске националности) је оптужена за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142 Кривичног закона СФРЈ и ратни злочин против ратних заробљеника из члана 144 Кривичног закона СФРЈ. Тврди се да је оптужени, као члан јединице ХВО-а, у Општини Крешево затварао цивиле у логоре, физички их малтретирао, нехумано се према њима понашао и палио џамије и куће. Главни претрес је почео 20. децембра 2004. године.

33. Ђазим Бехрић – Кантонални суд Бихаћ

Оптужени (бошњачке националности) се терети за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142 Кривичног закона СФРЈ. Тврди се да је он 1994. године, као чувар у концентрационом логору Дрмалево у Великој Кладуши, вршио убијање, мучење, нехумано понашање, застрашивање, присилни рад и силовање цивила. Рочишта за изјашњење о кривици, која су била заказана за децембар 2004. године, морала су бити одгођена, јер оптужени живи у Хрватској и није се појављивао на суду.

34. Случај Матановић - (Ранко Јаковљевић и осталих 10 оптужених) -

Окружни суд Бања Лука

Оптужени (српске националности) се терете за ратне злочине против цивилног становништва. У оптужници од 29. јануара 2003. године они су оптужени за ратне злочине против цивилног становништва из члана 142 Кривичног закона СФРЈ. Према оптужници, оптужени су незаконито држали у притвору католичког свештеника Томислава Матановића и његове родитеље у породичној кући, у временском периоду од 14. августа до 19. септембра 1995. године. Тијела породице Матановић су 5. октобра 2001. године пронађена у једном бунару у селу Ризвановићи у општини Приједор. Петорица оптужених су 17. маја 2002. године ухапшена и стављена у притвор. Пуштени су на слободу 24. јула 2002. године уз кауцију. Суђење је у току.

35. Абдуладхим Мактоуф – Суд БиХ

Оптужени који је поријеклом Ирачанин, наводно је извршио отмицу пет цивила у средњој Босни током оружаних сукоба у 1993. године. Главни претрес је почео 20. децембра 2004. године.

- Amnesty International, Bosnia-Herzegovina Shelving Justice - War Crimes Prosecutions in Paralysis, EUR 63/018/2003, 12 Nov. 2003. Available at <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR630182003?open&of=ENG-BIH>
- Cassese, A. International Criminal Law, Oxford University Press, 2003.
- Green, L.C. The Contemporary Law of Armed Conflict, Manchester University Press, 2nd Edition, 2000.
- Holdgaard, M., The Right to Cross-Examine Witnesses – Case Law under the European Convention on Human Rights, Nordic Journal of International Law 71, 83-106, 2002.
- Human Rights Watch, Balkans Justice Bulletin: The Trial of Dominik Pijaljević, Jan. 2004. Available at <http://hrw.org/backgrounder/eca/balkans0104.htm>.
- Independent Judicial Commission, Final Report, Nov. 2004. Available at http://www.hjpc.ba/reports/pdf/final_report_eng.PDF.
- International Centre for Transitional Justice, Bosnia and Herzegovina: Selected Developments in Transitional Justice, Nov. 2004.
- International Crisis Group, War Criminals in Bosnia's Republika Srpska: Who are the People in Your Neighbourhood?, Balkans Report No. 103, Nov. 2000. Available at <http://www.crisisweb.org/home/index.cfm?id=1518&l=1>.
- Kartusch, A and Thompson, K. Trafficking in Persons, Witness Protection and the Legislative Framework of Moldova, OSCE, Dec. 2003. Available at http://www.osce.org/documents/mm/2003/12/3191_en.pdf.
- Office of the High Representative, The Future of Domestic War Crimes in Bosnia and Herzegovina, May 2002. On file with OSCE.
- OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, Trial Monitoring Report – ‘Implementation of the New Criminal Procedure Code in the Courts of BiH’, Dec. 2004. Available at www.oscebih.org.
- OSCE Mission to Croatia, Background Report: Domestic War Crimes Trials, 2003. Available at www.osce.org/croatia/human_rights/.
- OSCE Mission to Croatia, Background Information on War Crimes Procedures in Croatia and Findings from Trial Monitors, 22 June 2004. Available at www.osce.org/croatia/human_rights/
- Ratner S.R. & Abrams, J.S., Accountability for Human Rights Atrocities in International Law: Beyond the Nuremberg Legacy, Oxford University Press, 2001.
- Ratner, S.R. & Bischoff, J.L. (Eds.), International War Crimes Trials: Making a Difference? Proceedings of an International Conference held at University of Texas School of Law on Nov. 6-7, 2003.
- University of Texas Conference Papers, International War Crimes Trials: Making a Difference?, Nov., 2003, 24-28.
- United States Agency for International Development, Priorities and Partners: Developing the Rule of Law in BiH, June 2003. Available at http://www.usaid.ba/rol_report_english_june2003.doc.

